T.C. BAŞBAKANLIK GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

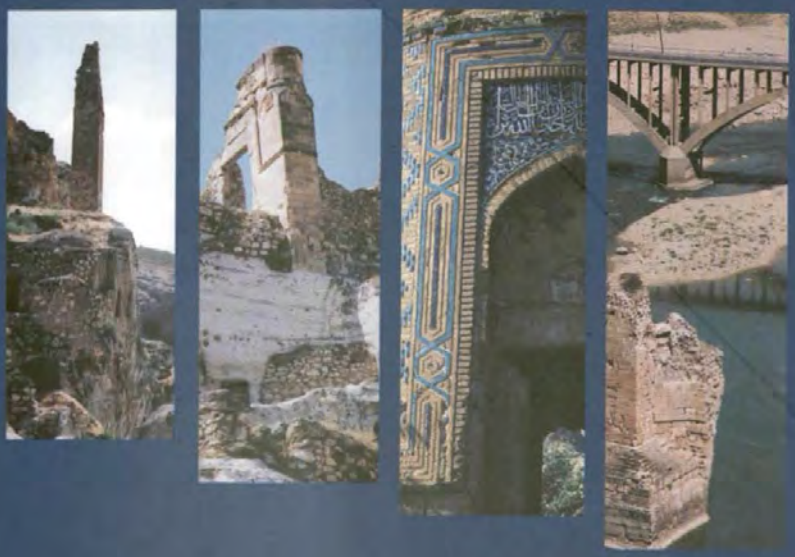

HASANKEYF TARİHİ ve ARKEOLOJİK SİT ALANI ARAŞTIRMA, KAZI ve KURTARMA PROJESİ

2004-2005 ÇALIŞMALARI

Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM
Kazı Başkanı ve Proje Yürütücüsü

HASANKEYF TARİHİ VE ARKEOLOJİK SİT ALANI ARAŞTIRMA, KAZI VE KURTARMA PROJESİ

2004 - 2005 ÇALIŞMALARI

Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM
Kazı Başkanı ve Proje Yürütücüsü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 5
1. SUNUŞ 7
2. HASANKEYF'İN KISA TARİHÇESİ 9
3. HASANKEYF'İN KÜLTÜREL DONANIMI 11
4. HASANKEYF'TE YAPILAN KAZI VE ARAŞTIRMALAR 17
5. "HASANKEYF TARİHİ VE ARKEOLOJİK SİT ALANI ARAŞTIRMA, KAZI VE KURTARMA PROJESİ" İLE İLGİLİ PROTOKOL ve ÇALIŞMA ESASLARI 19
6. 2004 YILI KAZI VE ARAŞTIRMALARI 25
7. 2005 YILI KAZI VE ARAŞTIRMALARI 35
8. KAYNAKÇA 65
9. ÇİZİM VE RESİMLER 67

ÖNSÖZ

Türkiye'nin diğer bölgeleri ile sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını gidermeyi amaçlayan Güneydoğu Anadolu Projesi, sürdürülebilir, entegre ve insan merkezli planlama yaklaşımı ile, GAP Bölgesi'nin tümünü içeren sosyal, kültürel, ekonomik değişimi hayata geçirmeye başlamıştır.

Bölgesel kalkınmanın temel taşlarını oluşturan büyük yatırımların, kültürel değerlere olan olumsuz etkilerini çağdaş bir planlama ile en aza indirerek, kültür ve kalkınma kavramlarının bir arada ekonomik gelişmeye ivme kazandırması, günümüz kalkınma anlayışının vazgeçilmez unsurlarından birini oluşturmaktadır.

Bu bilinçte olan GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, kültür varlıklarının korunması, gelecek nesillere aktarılması ve turizmin canlandırılması amacıyla; "belgeleme", "restorasyon projeleri", "çevre düzenleme projeleri", "kentsel tasarım ve restorasyon projesi", "baraj gölü altında kalacak alanlarda araştırma, kazı ve kurtarma çalışmaları", başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları, üniversitelerin uzman ekipleri ve sivil toplum örgütleri ile birlikte gerçekleştirmektedir. GAP'ın temel yaklaşımı olan sürdürülebilir kalkınma kapsamında, kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarmayı sağlayacak "kültürel süreklilik" de yer almaktadır.

Binlerce yıllık uygarlık tarihinin tanıkları olan anıtlar, arkeolojik ve kentsel sit alanları, GAP Bölgesi'nin görkemli geçmişini günümüze taşımaktadır. Fırat ve Dicle nehirlerinin beslediği ve kültür tarihinde "Bereketli Hilal" olarak yer alan Bölge, aynı zamanda Yakın Doğu ile Anadolu kültürlerinin de kaynaştığı yerdir. Bu olağanüstü kültürel birikimi bünyesinde taşıyan en önemli merkezlerden biri de Hasankeyf'tir.

GAP kapsamında yapımı gerçekleştirilen Ilısu Barajı'nın etkilenme alanında bulunan Hasankeyf'te, kazı ve kurtarma çalışmaları, 1991 yılından bu yana Başkanlığımızın sağladığı finansman desteği ile sürdürülmektedir. Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM başkanlığında sürdürülen "Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma Kazı ve Kurtarma Projesi", Hasankeyf yerleşmesindeki kültür varlıklarının tespiti, rölöve, topografik ve jeolojik çalışma, haritalama, taşınabilir eserlerin taşınması, belgelenmesi ve yayınlanması amacı ile devam etmektedir.

Değerli bilim adamlarının özverili çalışmaları ile gerçekleştirilen kazı çalışmalarının 2004-2005 yılı faaliyetlerini kapsayan bölümünün yayınlanması, hem çalışmalar süresince elde edilen verilerin belirli periyotlar halinde ilgili taraflarla paylaşılması, hem de Bölge'nin kültür tarihi açısından önem arz etmektedir.

Çalışmalarda ve bu kitabın hazırlanıp, yayınlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Muammer Yaşar ÖZGÜL
GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanı

1. SUNUŞ

Bu yayın, Hasankeyf'in kültürel dokusunu araştırmak, ortaya çıkarmak, korumak, kurtarmak ve tanıtmak amacıyla yapılacak çalışma esaslarını belirleyen "*Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi*" kapsamında imzalanan protokol gereğince hazırlanmıştır. Protokolde, "her iki yılda bir yayın yapma" hükmü yer almaktadır.

Kazılarla ortaya çıkarılan kültür varlıklarının o anda kabaca tanımları yapılsa da, özgün özelliklerinden çok şey kaybetmeleri nedeniyle gerçek kimlikleri ile nitelikleri ve tarih içindeki yerlerinin aydınlatılması bazen uzun zaman almaktadır. 2004 ve 2005 yıllarında yapılan arkeolojik kazı ve diğer çalışmaların belgelenmesine yönelik bu yayın, ancak kazı ve hemen sonrasındaki çalışmaları yansıtan bir "rapor" niteliğindedir. Nitekim Kültür ve Turizm Bakanlığı ile diğer ilgili kurumlara verilen raporlarla ulusal ve uluslararası kazı sonuçları sempozyumlarında sunulan bildirilerdeki bilgiler burada bir araya ve daha kapsamlı hale getirilmiştir.

Bu çalışmada adları geçen kültür varlıkları ile ilgili nihai yayın ise bilimsel verilere dayanan araştırma ve gözlemler tamamlanınca yapılacaktır. Ancak çalışmaların izlenmesi, bulgu ve belgelerin göz önünde tutulması açısından yararlı olacaktır.

Kazı çalışmalarının yanı sıra, bu yayının hazırlanmasında emeği geçen mesai arkadaşlarıma, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanı Sayın Muammer Yaşar ÖZGÜL'ün şahsında kurum elemanlarına, özellikle Makbule TERZİ ile Serap ÜZER'e, kazı ve bilimsel değerlendirmelerde her zaman yardım ve desteğini gördüğüm eşim Emine Dilşat ULUÇAM'a teşekkür ederim.

Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM
Kazı Başkanı, Proje Yürütücüsü

2. HASANKEYF'İN KISA TARİHÇESİ

Hasankeyf Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Batman il merkezine 37 km. uzaklıkta tarihi bir yerleşim alanıdır. Raman dağlarının güney eteklerinde, Dicle nehrinin iki yakasına kurulmuştur. Kayalara oyulmuş mağara şeklindeki binlerce konutu nedeniyle, "Mağaralar Şehri" ya da "Kayalar Kenti" anlamına Arapça ve Süryanice "Hısnı Keyfa" denilmiştir. Tarihi kaynaklardaki "Cepha" (Kefa) ve "Hısn-ı Keyfa" adı, Osmanlının son zamanlarında "Hasankeyf"e dönüşmüştür.

Mağaralar Şehri'nin kimler tarafından ve ne zaman oyulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Gunfe vadisindeki mağara resimleri, bölgenin eski çağlarda şekillendirildiğine (İ.Ö. IX. yüzyıl ?) işaret etmektedir. İlk bilgilere, "Cepha" adıyla Bizans kayıtlarında rastlanmaktadır. İ.S. 451 yılında Kadıköy'de toplanan konsilde Süryani Piskoposluğu'nu Hasankeyf delegesi temsil etmiştir. Stratejik önemi nedeniyle, İ.S. II. yüzyılda Roma İmparatorluğunca askeri üs olarak kullanıldığı bilinmektedir. Arkeolojik kazılarla bu döneme ait mimari ve süsleme kalıntıları ortaya çıkarılmıştır.

Ortaçağ başlarında Hıristiyan Süryanilerin yaşadığı Hasankeyf Hz. Ömer zamanında, 640'ta İslam topraklarına katılmıştır. Çevre halkının inancına göre, Hz. Muhammed'in akrabası Cafer'i Tayyar'ın oğlu İmam Abdullah 651'de burada şehit düşmüş, sonraki yüzyıllarda adına bir türbe ile zaviye yapılmıştır. İslam döneminde sırasıyla Emevilerin, Abbasilerin, Hamdanilerin ve Mervanilerin idaresi altında kalmıştır. Selçuklu Sultanı Alparslan'ın komutanlarından Artuk oğlu Sökmen, 1101 yılında "Hısn-ı Keyfa Artukluları" adıyla bir devlet kurmuştur. Hasankeyf 130 sene Artukluların "Hısn-ı Keyfa" ve "Amida" (Diyarbakır) beyliklerinin başkenti olmuştur.

1232 yılında Eyyûbi Hükümdarı el-Melikü'l Kâmil şehri zapt ederek Artukoğullarının hakimiyetine son vermiş, Hasankeyf emirliğini de oğlu el-Melikü's Salih'e bırakmıştır. 1260'ta gerçekleşen Moğol istilasındaki yağma ve tahribattan Hasankeyf büyük zarar görmüş ve bir daha eski haline dönememiştir. Eyyûbiler Moğol istilasından sonra da onlara tabi olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Kısa bir süre (1461-1482) Akkoyunlu hakimiyetinde kalan Hasankeyf, Karakoyunlu ve Mardin Beyleri arasında süren çekişmelerde sık sık el değiştirmiş, 1517 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Hasankeyf Osmanlı devlet sistemi içinde Diyarbekir Beylerbeyliği'ne bağlı kaza ve sancak merkezi olarak idare edilmiştir. Kaynaklarda, XVI. yüzyılın sonlarında Hasankeyf 9500 nüfusun yaşadığı, 1700 haneli varlıklı bir şehir olarak geçmektedir. XVII. yüzyıldan sonra, Hasankeyf'ten geçen tarihi ticaret yolunun değişmesi bu kenti önemli ölçüde etkilemiş, 1867 yılından sonra Midyat'a bağlı bir nahiye konumuna düşmüştür[1]. 1926'da Gercüş ilçesine bağlanan Hasankeyf, Batman'ın 1990 yılında il yapılması üzerine ilçe olarak Batman'a bağlanmıştır.

Asırlar boyu Diyarbakır-Cizre karayolu ile Basra'ya kadar uzanan Dicle üzeri suyolu taşımacılığını elinde tutan ve güçlü bir ekonomiye sahip olan Hasankeyf, XXI. yüzyıla her yönüyle gelişememiş bir belde durumunda girmiştir. GAP kapsamında programlanan Ilısu Barajı nedeniyle 40 yıldır gerekli yatırımlar da yapılamamıştır. Hasankeyf'te yaygın olan dokumacılık sanatı yok olmak üzeredir. Vadide oluşan verimli arazide tarım; tarıma elverişsiz alanlarla meralarda hayvancılık yapılmaktadır.

1 Hasankeyf'in tarihçesi için bkz, İbnü'l Erzak el-Fārikī, *Tārīhu Meyyafārikīn*, Beyrut 1974, s. 35, 60, 173, 213-216; Yākut bin Abdullah el-Hamevî, *Mu'cemü'l Büldân,II*, Beyrut 1957, s. 305-306; İbnü'l Esîr, *El-Kāmil fi't-Tarih, X*, Beyrut 1979, s. 246, 342-343, 390; *XI*, s. 13, 79, 123, 140, 280; *XII*, s. 193, 338, 342, 412; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1980, s. 90, 116-126, 143-145, 190, 193, 202; *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 139, 152, 170, 212, 260; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 19; Besim Darkot, "Hısn Keyfa", *İA, V/I*, s. 452-454; Remzi Ataoğlu, "Hısn-ı Keyfa Artuklu Hükümdarı Davud'un Siyasi Faaliyetleri", *TAD* (1994), s. 27, 33-43; Yusuf Oğuzoğlu, "Hasankeyf", *İA* (TDF), *XVI*, İstanbul 1997, s. 364-368; Osmanlı Arşivi Tahrir Defterleri, HISN-I KEYF: 208 (947 T.), 617 (993 T.), 764 (1045 T.), 991 (Ts.T.).

3. HASANKEYF'İN KÜLTÜREL DONANIMI

Hasankeyf'te değişik dönemlerde birçok mimari eser yapılmış, Ancak deprem, savaş ve ihmaller yüzünden bunların çoğu günümüze ulaşamamıştır. Ulaşabilenler de harabe halindedir. İlk sırayı 4500 kadar olduğu sanılan ve Hasankeyf'i ünlü yapan insan eliyle şekillendirilmiş mağara tipi konutlar almaktadır. Bu ilk yerleşim alanı, Dicle nehri kenarından ortalama 135 metre yükseklikte yekpare kaya kütlesi üzerine kurulmuştur. Doğal yapısına uygun surları ve görkemli kapılarıyla Artuklu ve Eyyûbi dönemlerinde İçkale haline getirilmiştir. "Yukarı Şehir" ve "Kalebaşı" adlarıyla anılan bu kesim Osmanlı döneminde yeniden şekillendirilip iskâna açılmış ve 1970'li yıllara kadar kullanılmıştır.

Ortaçağ döneminde Hasankeyf kentinin Dicle'nin iki yakasındaki düz alanda geliştiği gözlenmektedir. Özellikle güney sahilden kayalıklara kadar uzanan alanın etrafı surlarla çevrilerek kentin merkezi çoğu külliye niteliğinde cami, medrese, imaret, han, hamam ve çarşılardan oluşan ve tüm İslam coğrafyasında görülen anıtsal yapılarla donatılmıştır. "Aşağı Şehir" olarak bilinen Hasankeyf'in bu bölümü, genel sebeplerin yanısıra 1966 sonrasında gerçekleştirilen yeni imar faaliyeti sırasında büyük ölçüde tahrip edilmiştir.

İçkale'nin ilk giriş kapısı ile surlar ve Büyük Saray'ın ana kitlesi Roma döneminden kalmadır. Kente ikinci kimliğini kazandıran Artuklu Devleti'nin eserleri de birer kalıntıdan ibarettir. Ulu Cami'nin ilk yapısı, Ortaçağ'ın en büyük ve en geniş kemer açıklıklı köprüsü olan Dicle-Hasankeyf Köprüsü; 2004-2005 kazılarıyla ortaya çıkarılan ve türbeden dolayı "Zeynel Bey Külliyesi" adı verilen yapılar topluluğundaki 2 medrese, Han ve Dicle kenarındaki Hamam; Büyük Saray'ın bir bölümü, Selahiye Bahçelerindeki köşkler ve kaleye ulaştırılan su sistemleri birer Artuklu eseridir.

Hasankeyf'in günümüze yansıyan görüntüsünü Eyyûbi dönemi eserleri oluşturmaktadır. Sultan Süleyman Camii (1407), Er-Rızk Camii (1409), Koç Camii, Kızlar (Eyyûbi) Camii, Yamaç Külliyesi, Küçük Saray, Büyük Saray'ın bir bölümü, üç kale kapısı ile İmam Abdullah Türbe ve Zaviyesi Eyyûbi eserleri arasında yer almaktadır. Akkoyunlu Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel Bey için yapılan Türbe (1473 ?) Anadolu'da tek örnek olup, Hasankeyf'in simgesi durumundadır. Osmanlı döneminde Zeynel Bey Külliyesi'ne bir medrese ile kervansaray eklenmiş, daha önce yapılan vakıf eserleri onarılarak Aşağı Şehir'de bir cami ile çarşı ve bedesten inşa edilmiştir.

2000 yılı başlarına ulaşabilen ve kimlikleri bilinen Hasankeyf'teki belli başlı taşınmaz kültür varlıkları şu şekilde listelenebilir (Harita 1)[2]:

1. Zeynel Bey Külliyesi
2. Artuklu Hamamı
3. İmam Abdullah Zaviye ve Türbesi
4. Han Kalıntıları
5. Köprü Ayağı Yapıları
6. Hasankeyf (Artuklu) Köprüsü
7. Ortaçağ Sur Kalıntıları
8. Dış Kale'ye ait Burç Kalıntısı
9. Osmanlı Dönemi Dükkânları
10. Anonim Zaviye ve Mezarlık (Kaymakamlık Yanı)
11. Er-Rızk Camii
12. Sultan Süleyman Külliyesi
13. Koç Camii
14. Kızlar (Eyyûbi) Camii ve Türbeleri
15. Ortaçağ Kent Merkezi
16. Han ve Arasta
17. Anonim Külliye
18. Küçük Külliye
19. Yamaç Külliyesi
20. Mevlana Camii (Yeni)
21. Seramik-Çini Fırınları
22. Kilise Kalıntısı
23. Mardinike Camii (Sahil Sarayı)
24. Anonim Zaviye
25. Eski Mezarlık
26. Osmanlı (Direkli) Camii
27. Haydar Bey Zaviyesi
28. Artuklu Köşkü
29. I. Selahiye Camii (Anonim)
30. II. Selahiye Camii (Anonim)
31. Kasımiye Köşkleri
32. Antik Su Kanalı
33. Antik Su Yolu ve Kemeri

2 Harita, KA.BA Firması tarafından hazırlanmıştır.

34. Ortaçağ Kent Sur Kalıntıları
35. İç Kaleye Ulaşan Antik Yol ve Dükkânlar
36. I. Kale Kapısı (Roma Dönemi)
37. Osmanlı Mescidi
38. Şâb (Molla Halil) Camii
39. II. Kale Kapısı (Aslanlı Kapı)
40. III. Kale Kapısı (Orta Kapı, Eyyubi Dönemi)
41. Dükkân Haline Getirilen Mağara Konutlar)
42. IV. Kale Kapısı
43. Küçük Saray
44. V. Kale Kapısı
45. Osmanlı Dönemi Mescidi
46. Büyük Saray
47. Su Kulesi (?)
48. Büyük (?) Türbe
49. Aslan Baba Türbesi
50. Ulu Cami
51. Mağara (Oyma) Konutlar
52. İç Kale Mezarlığı ve İçindeki Türbeler
53. Alay (Talim) Meydanı
54. Hacı Yusuf Köşkü
55. Konak Türü Konutlar
56. VI. Kale Kapısı (Uğrun Kapı)
57. Su Deposu
58. Maskem ve Su Kanalları
59. II. İç Kale (Darphane)
60. Deriki Kilisesi
61. Gunfe Vadisi'nde Kaya Mabet
62. Oniki Mihraplı Cami
63. Kaya Mezarlar
64. Kazı Evi

Ancak listelenen bu eserlerin hemen hepsi günümüzde harabe halindedir. Kullanılan birkaç yapı da uygunsuz müdahalelerle ayakta tutulmaya çalışılmaktadır.

Harita 1 : Hasankeyf'teki Belli Başlı Kültür Varlıklarını Gösteren Topografik Harita

4. HASANKEYF'TE YAPILAN KAZI VE ARAŞTIRMALAR

Eski kent dokusunun tamamı 1981 yılında I. derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir. 1986 yılında başlayan kazı çalışmaları Mardin Müze Müdürlüğü Başkanlığında, Prof. Dr. M. Oluş ARIK tarafından sürdürülmüş, bölgedeki terör ortamı ve ödenek sıkıntıları yüzünden bir süre ara verilmiştir. 1991 yılında GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın desteğiyle "Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi" adı altında kapsamı genişletilmiştir.

2004 yılına kadar devam eden kazılarla, Sultan Süleyman ve Koç Camileri ile civarlarındaki külliye, cami, medrese, han, konut, sokak, meydan ve dükkân topluluklarıyla Aşağı Şehir'in merkezi ortaya çıkarılmıştır. Büyük Saray, Dicle Nehri kenarında Ortaçağa ait Sahil Sarayı (Camii Mardinike) ve Seramik Fırınları kazıları ise Hasankeyf'in tarihi dokusuna daha zengin bir çehre kazandırmıştır. Ayrıca Yamaç Mahallesi ve Zeynel Bey Türbesi yanında sondaj niteliğinde kazılar gerçekleştirilmiştir[3].

1986-2002 yılları arasında kazısı devam eden Merkezi Kazı Alanı'nda, Koç ve Sultan Süleyman Camileri önünde kalan ve yeni yerleşime kadar uzanan alanın kazısı tamamlanmıştır. Kızlar (Eyyûbi) Camii'nin güneyinde kalan ve kazısına 2001 yılında başlanan Küçük Külliye, anıtsal revaklı avlusu olan mescit ve çevresinde ek binalardan oluşan yapılar topluluğu ortaya çıkarılmıştır. Bu mekânların seramik atölyeleri olabileceğini düşündüren bazı veriler elde edilmiştir.

Alman Arkeolojisi Enstitüsü'nden Dr. Mimar Peter SCHNEIDER ve ekibi 2001-2003 yılları arasında Rızk Camii'nde kazı yapmış, harimin bir bölümü ortaya çıkarılmıştır.

TAÇDAM projesi kapsamında Doç. Dr. A.Uzay PEKER ve ekibi tarafından İçkale'de sivil yerleşmeye ait örnekler üzerinde belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yukarı Şehir'deki bazı anıtsal yapıların acil konservasyon-koruma sorunlarına yanıt bulabilmek, kültür mirası yönetiminde almaşık stratejiler geliştirilmesi için Yukarı Şehir'de ayrıntılı jeo-arkeolojik belgeleme ve yapı envanteri çalışması yapılmıştır.

3 Kazı ve belgeleme çalışmalarına ilişkin yayınlar "Kaynakça" bölümünde verilmiştir.

02.06.2004 tarih ve 2004 / 7429 sayılı T.C. Bakanlar Kurulu Kararlı kazı ruhsatı ile Hasankeyf kazı ve araştırmaları Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM'a devredilmiş ve çalışmalara 2004 yılında başlanmıştır.

Ilısu Barajı yapıldığı takdirde büyük bir bölümü su altında kalacak olan Hasankeyf'teki kültür varlıklarının tespiti, korunması ve kurtarılmasına yönelik 2012 yılına kadar sürmesi öngörülen bir "Uzun Erimli Eylem Planı" hazırlanmıştır. 2004 ve 2005 kazı dönemlerinde su altında kalması muhtemel 13 alanda çalışma gerçekleştirilmiş, bu süreçte bilinmeyen 19 taşınmaz kültür varlığının kimliği tespit edilmiştir.

Çalışmalara devam edilmektedir.

5. "HASANKEYF TARİHİ VE ARKEOLOJİK SİT ALANI ARAŞTIRMA, KAZI VE KURTARMA PROJESİ" İLE İLGİLİ PROTOKOL ve ÇALIŞMA ESASLARI

05.07.2004 tarihinde GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Batman Valiliği ve Kazı Başkanı Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM arasında "*Hasankeyf Tarihi Ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı Ve Kurtarma Projesi*"nin yürütülmesine ilişkin bir protokol imzalanmıştır.

Protokol, "Hasankeyf SİT alanındaki toprak üstünde görülebilen mimari veya küçük buluntu türündeki bütün kültür varlıklarının tespiti, rölöve, topografik, jeolojik ve jeoteknik çalışma, haritalama projelerinin gerçekleştirilmesi, yeraltında kalan ve farklı devirlere ait kültür tabakalarındaki kültür varlıklarının arkeolojik kazılarla yer üstüne çıkarılması, korumaya yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi, taşınabilir olan kültür varlıklarının taşınması, belgelenmesi ve yayınlanması"nı kapsamaktadır (Madde:3).

Aynı amaçla, 01.10.2004 tarihinde Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile DSİ Genel Müdürlüğü arasında bir protokol daha imzalanmıştır. Bu protokol de (Madde: 1, 3 a), " Öncelikle Hasankeyf olmak üzere Ilısu baraj gövdesi ve baraj gölü altında kalacak alanlarda bulunan kültür varlıklarının tespiti, belgelenmesi, kurtarılması, taşınabilir kültür varlıklarının devlet müzelerine nakli ve yayın çalışmalarını gerçekleştirebilmek için yüzey araştırması, kazı, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile restorasyon (sağlamlaştırma, bütünleme, yenileme, yeniden yapma, temizleme, taşıma) işlerinin yapılması"nı içermektedir.

2004 yılında Kazı Başkanlığınca hazırlanan çalışma planı Hasankeyf'in "baraj suları altında kalmayacağı" söylemi üzerine, yalnızca GAP İdaresi ile imzalanan Protokol çerçevesinde ele alınmıştı. Baraj yapımı yeniden gündeme gelince, Mevcut gelişmelere göre çok taraflı ve geniş kapsamlı bir müdahale ile karşı karşıya kalan Hasankeyf'te, Kazı Başkanlığı'nın yalnız kazı ile sınırlı kalmayıp anılan protokoller çerçevesinde, yapılacak çalışmaları koordine ve kontrol etme görevi ile, yeni bir eylem planı hazırlama zorunluluğu doğmuştur.

Bu bağlamda, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın isteği üzerine, Hasankeyf Arkeolojik Kazı Başkanlığınca aşağıda ana başlıkları belirtilen bir "*Uzun Erimli Eylem Planı*" hazırlanmış ve yetkili kurumların onayı ile yürürlüğe konmuştur.

5.1. UZUN ERİMLİ EYLEM PLANINA GÖRE YAPILACAK ÇALIŞMALAR

5.1.1 Kazı, Sondaj ve Konservasyon Çalışmaları

(Kazı Başkanlığınca gerçekleştirilecektir.)

5.1.2 Belgeleme Çalışmaları

5.1.2.1 Görsel ve Yazılı Belgeleme

(Kazı Başkanlığınca gerçekleştirilecektir.)

5.1.2.2 Çizimle Belgeleme (Rölöve)

(Kazı bütçesi dışında kalan kaynaklardan yararlanılarak yapılacak çizimle belgeleme (rölöve) çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığınca ihale edilecek, Kazı Başkanı ve Proje Yürütücüsünün başkanlığında, Bakanlıkça belirlenecek bilimsel bir kurul tarafından takip edilecektir.)

5.1.3 Restitüsyon ve Restorasyon Proje Çalışmaları

(Kültür ve Turizm Bakanlığınca ihale edilecek, Kazı Başkanı ve Proje Yürütücüsünün başkanlığında, Bakanlıkça belirlenecek bilimsel bir kurul tarafından takip edilecektir.)

5.1.4. Demonte, Taşıma ve Remonte Proje Çalışmaları

(Kültür ve Turizm Bakanlığınca ihale edilecek, Kazı Başkanı ve Proje Yürütücüsünün başkanlığında, Bakanlıkça belirlenecek bilimsel bir kurul tarafından takip edilecektir.)

5.1.5. Restorasyon, Taşıma ve Remonte Çalışmaları

(Kültür ve Turizm Bakanlığınca ihale edilecek, Kazı Başkanı ve Proje Yürütücüsünün başkanlığında, Bakanlıkça belirlenecek bilimsel bir kurul tarafından takip edilecektir.)

2005 Yılında Planlanan Çalışmalar

Mayıs 2005

- Büyük Saray'dan çıkacak dolgu malzemenin taşınması için İç Kaleden Dicle kıyısına uzanacak iskelenin kazı mevsiminden önce kurulması,

- Ilısu Barajı Yapımı ve Yeni Hasankeyf oluşturma kararlılığı sonucunda, Hasankeyf Örenyeri'nde mevcut kültür varlıkları için yeni eylem planı hazırlanması,

Haziran 2005

- Kazının bürokratik işlemleri ile kazı evinin bakım, temizlik, varsa onarım işlerinin ve araç kiralama, işçi kayıtları vb. tamamlanması,

- Hasankeyf'te yapılacak tüm çalışmaların depolanacağı bir bilgi işlem veri tabanı programının hazırlatılması,

- Kazı alanlarının fiziki temizliğinin yapılması, depolama ve atık malzeme ara istasyonları ile şantiye-idare merkezleri oluşturulması,

- Baraj altında kalacak anıtsal yapıların belirlenmesi, bunlar üzerinde daha önce yapılmış çalışmaların tespit edilmesi.

Temmuz – Ağustos 2005

- Zeynel Bey Külliyesi ile Yamaç alanında belirlenen ve 2004 yılında başlatılan kazılara devam edilmesi,

- Büyük Saray ve Adsız (Deriki) Kilise'de kazı yapılması,

- SİT alanı boyunca Dicle Nehri kıyılarında sondaj yapılması,

- Zeynel Bey Türbesi'nin acilen koruma altına alınması,

- Büyük Saray Kapısı'nın (Su kulesi) acilen onarılması,

- Hasankeyf Örenyeri'nin yakın çevresinde su altında kalacak olan alanlarda yüzey araştırması yapılması,

- Zeynel Bey Külliyesi ile Selahiye Köşkü çevresinde yer alan özel mülkiyete ait parsellerin kamulaştırılma işlemlerinin gerçekleştirilmesi.

Eylül – Ekim 2005

- Kazı ve sondajlardan çıkan mimari kalıntılardan taşınmayacak olanların, arazinin su altında kalacağı zamana kadar ayakta kalmasını sağlayacak konservasyon proje ve uygulamalarının yapılması*,

- Kazı ve sondajlardan çıkan küçük buluntularla mimari parçaların konservasyon ve restorasyonlarının yapılması,

- Kazı ile ilgili rölöve, konservasyon ve diğer çizimlerin tamamlanması**

* Yapıların durumuna göre planlanan süreçte uzama söz konusudur.

** Kazı alanlarının büyüklüğüne göre planlanan süreçte uzama söz konusudur.

2006 Yılı İçin Planlanan Çalışmalar

Haziran-Ekim 2006*

- Büyük Saray kazılarına devam edilmesi,

- Selahiye Köşkü ile İmam Abdullah Zaviyesi'nde kazılara başlanması,

- SİT alanları kapsamında sondaj çalışmalarının sürdürülmesi,

- Antik Hasankeyf (Doğu Yerleşimi) kazılarına başlanması,

- Kazı ve sondajdan çıkan küçük buluntularla mimari parçaların konservasyon ve restorasyonlarının yapılması,

- Hasankeyf Örenyeri'nin yakın çevresinde su altında kalacak olan alanlarda yüzey araştırmasına devam edilmesi,

- Kazı ve sondajlardan çıkan mimari kalıntıların, arazinin su altında kalacağı zamana kadar ayakta kalmasını sağlayacak konservasyon proje ve uygulamalarının başlatılması,

- Kazı, sondaj ve yüzey araştırmalarıyla belirlenecek olan tarihi eserlerle ilgili yeni plan ve programların üretilmesi,

- 2004-2005 yıllarında gerçekleştirilen çalışmaların yayına hazırlanması.

2007 Yılı İçin Planlanan Çalışmalar

Mayıs-Ekim 2007*

- Büyük Saray, Selahiye Köşkü ve İmam Abdullah Zaviyesi'nde başlanan kazılara devam edilmesi.

- SİT alanları kapsamında sondaj çalışmalarının sürdürülmesi,

- Antik Hasankeyf (Doğu Yerleşimi) kazılarına devam edilmesi,

- Kazı ve sondajlardan çıkan mimari kalıntıların, arazinin su altında kalacağı zamana kadar ayakta kalmasını sağlayacak konservasyon proje ve uygulamalarının yapılması,

- Kazı ve sondajlardan çıkan küçük buluntularla mimari parçaların konservasyon ve restorasyonlarının yapılması,

- Kazı ile ilgili rölöve, konservasyon ve diğer çizimlerin tamamlanması.

---

* 2006-2011 yıllarını kapsayan uzun erimli eylem planında aylara göre iş dağılımı, bir önceki kazı çalışmalarının seyri göz önünde tutularak o yıl içinde yapılacaktır.

2008 Yılı İçin Planlanan Çalışmalar

Mayıs-Ekim 2008*

- 2007 yılında yarım kalan kazılara devam edilmesi,

- Kazı ve sondajlardan çıkan mimari kalıntıların, arazinin su altında kalacağı zamana kadar ayakta kalmasını sağlayacak konservasyon proje ve uygulamalarının yapılması,

- Kazı ve sondajlardan çıkan küçük buluntularla mimari parçaların konservasyon ve restorasyonlarının yapılması,

- Kazı ile ilgili rölöve, konservasyon ve diğer çizimlerin tamamlanması,

- Kazı, sondaj ve yüzey araştırmalarıyla belirlenecek olan tarihi eserlerle ilgili yeni plan ve programların üretilmesi,

- 2006-2007 yıllarında gerçekleştirilen çalışmaların yayına hazırlanması.

2009 Yılı İçin Planlanan Çalışmalar

Mayıs-Ekim*

- 2008 yılında yarım kalan kazılara devam edilmesi.

- Kazı ve sondajlardan çıkan mimari kalıntıların, arazinin su altında kalacağı zamana kadar ayakta kalmasını sağlayacak konservasyon proje ve uygulamalarının yapılması,

- Kazı ve sondajlardan çıkan küçük buluntularla mimari parçaların konservasyon ve restorasyonlarının yapılması,

- Kazı ile ilgili rölöve, konservasyon ve diğer çizimlerin tamamlanması.

2010 Yılı İçin Planlanan Çalışmalar

Mayıs-Ekim*

- 2009 yılında tamamlanamayan kazılara devam edilmesi,

- Kazı ve sondajlardan çıkan mimari kalıntıların, arazinin su altında kalacağı zamana kadar ayakta kalmasını sağlayacak konservasyon proje ve uygulamalarının yapılması,

* 2006-2011 yıllarını kapsayan uzun erimli eylem planında aylara göre iş dağılımı, bir önceki kazı çalışmalarının seyri göz önünde tutularak o yıl içinde yapılacaktır.

- Kazı ve sondajlardan çıkan küçük buluntularla mimari parçaların konservasyon ve restorasyonlarının yapılması,

- Kazı ile ilgili rölöve, konservasyon ve diğer çizimlerin tamamlanması,

- Kazı, sondaj ve yüzey araştırmalarıyla belirlenecek olan tarihi eserlerle ilgili yeni plan ve programların üretilmesi,

- 2008-2009 yıllarında gerçekleştirilen çalışmaların yayına hazırlanması.

2011 Yılı İçin Planlanan Çalışmalar

Mayıs-Ekim***

- 2010 yılında tamamlanamayan kazılara devam edilmesi,

- Kazı ve sondajlardan çıkan mimari kalıntıların, arazinin su altında kalacağı zamana kadar ayakta kalmasını sağlayacak konservasyon proje ve uygulamalarının yapılması,

- Kazı ve sondajlardan çıkan küçük buluntularla mimari parçaların konservasyon ve restorasyonlarının yapılması,

- Kazı ile ilgili rölöve, konservasyon ve diğer çizimlerin tamamlanması,

- Arkeolojik kazı çalışmalarının nihai yayınının hazırlanması.

*** 2006-2011 yıllarını kapsayan uzun erimli eylem planında aylara göre iş dağılımı, bir önceki kazı çalışmalarının seyri göz önünde tutularak o yıl içinde yapılacaktır.

6. 2004 YILI KAZI VE ARAŞTIRMALARI

6.1. GENEL

Batman İli, Hasankeyf İlçesi, Hasankeyf Ören Yeri'ndeki 2004 yılı Arkeolojik Kazı dönemi, hazırlık çalışmaları ile birlikte 03.07.2004 tarihinde başlamış, Zeynel Bey Türbesi'nin kısmi onarımının tamamlandığı 28.10.2004 tarihinde sona ermiştir. Ancak asıl kazı çalışmaları 15 Temmuz – 15 Eylül 2004 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2004 yılı Hasankeyf kazı çalışmalarına, Atatürk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU, Yrd. Doç. Dr. Haldun ÖZKAN, Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ, Yrd. Doç. Dr. A. Ali BAYHAN, Yrd. Doç. Dr. Tahsin PARLAK, Uzm. Mimar Umut KUKARACI; Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden Arş. Gör. Dr. Mehmet KULAZ, Arş. Gör. Dr. Burhanettin GÜNEŞ, Arş. Gör. Dr. Oktay BAŞAK, Arş. Gör. B. Nuri KILAVUZ, Arş. Gör. Eylem GÜZEL, Arş. Gör.Gülsen BAŞ ve Mustafa Kemal Üniversitesi'nden Uzm. Arkeolog Tülin TÜMAY, Doktorant Mimar Sedat BİÇER; Bakanlık Temsilcisi olarak Diyarbakır Müzesi'nden Arkeolog Nevin SOYUKAYA katılmışlardır. Ayrıca Atatürk, Harran ve Yüzüncü Yıl üniversitelerinden üç dönemde 42 öğrenci ile, kampanya boyunca toplam 188 işçi ve usta çalıştırılmıştır.

11.07.2003 tarihine kadar süren hazırlık aşaması, daha önceki kazı alanlarının tanınması ile yeni alanların belirlenmesi; yapılan kazılarla ilgili bilgi ve belge toplanması, işçi temini, işçi sigorta bildirimi, protokol düzenlenmesi gibi resmi kurumlarla sürdürülen bürokratik işlemlerle, kazı evinin devir-teslimi, depolardaki buluntu malzemelerin taşınması ve yeni buluntuların konulup üzerinde çalışılabilecek mekânların oluşturulması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

6.2. KAZI ÇALIŞMALARI

Ilısu Barajı'nın altında kalma endişesi yaşayan Hasankeyf'in kültür varlıkları üzerinde yapılacak arkeolojik kazıların önceliği konusunda en düşük ve en yüksek kottaki iki alan seçilmiş ve çalışmalara bir de yerleşim birimleri arasında kalan bir yapıda devam edilmiştir.

6.2.1. ZEYNEL BEY KÜLLİYESİ (HKFK-04-ZK)

Hasankeyf'in sembolü durumundaki Zeynel Bey Türbesi'nin bu denli görkemli mimarisiyle yalnız olmayacağı, bir külliye içinde tasarlanabileceği varsayımı ile çevresinde kazı yapılması kararlaştırılmış ve sonuçta kuzeybatısında büyük bir külliye ortaya çıkarılmış ve "Zeynel Bey Külliyesi" olarak adlandırılmıştır. Kazı çalışmaları sonucunda doğu kanadı dışında tamamı açığa çıkarılan mimari kalıntıların değişik zamanlarda yapılmış medrese, imaret, han ve arastadan oluştuğu tespit edilmiştir (Resim 1-8; Çizim 1).

6.2.1.1. Medrese:

Külliyenin en eski ünitesi olan medrese, plan ve mimari yapısıyla bütünü hakkında fikir verebilecek şekilde ortaya çıkarılmıştır. Yapıda malzeme olarak kalker taşı kullanılmış, revak ve diğer mekânları örten tonozlarda Hasankeyf'in diğer yapıları gibi pöhrenkler (pişmiş topraktan dar ağızlı testiler) tercih edilmiştir. İçten 22.50 x 22.00 m. ölçülerinde, yaklaşık kare planlı olan medresenin girişi kuzeydoğudan sağlanmıştır. Eyvan formunda tasarlanan kapının uzunluğu 4.80 m., genişliği 2.20 m., kapı açıklığı ise 1.00 m. olarak tespit edilmiştir (Resim 9-17; Çizim 2).

Kapı açıklığı önündeki enkaz içinden üç parça halinde yapının kitabesi bulunmuştur. Kitabede "Bu medresenin inşasını .. Emir Ali Bey emretti" ibareleri okunabilmektedir (Resim12).

Güney köşeleri dik açı yapmayan medresenin avlusu, toplam 12 payeye yaslanan tonoz örtülü revaklarla çevrilmiştir. Köşe payeleri 1.25 x 1.35 m. ölçüleri ile diğerlerinden (1.10 x 1.15 m.) daha kalın tutulmuştur. Örtü sistemi ile payelerin üst kısımları tamamen yıkılmış durumdadır.

Kalan iz ve parçalarından sivri kemerli olduğu anlaşılan revakların gerisinde öğrenci hücreleri sıralanmaktadır. Hücreler birer kapı ve pencere ile avluya açılmaktadır. Birer koridor-kapıyla avluya bağlanan köşe hücrelerinin aralarına kuzey ve batıda beşer, doğuda giriş eyvanı nedeniyle dört hücre yerleştirilmiştir. Güney kanatta, tam ortada, revak açıklığını da içine alan büyük bir mescit-dershane ile, iki yanında iki zaviye odası yer almaktadır. Hücrelerin bazılarında ve zaviye odalarında birer ocak bulunmaktadır. Hücrelerde, kapı eşiklerinin gerisinde ayakkabı koymak için açılmış ikişer küçük niş bulunmaktadır (Resim 17).

Medresenin avlu ve revak zeminine düzgün taş döşenmiş; kapalı mekânların zemini ise kalın cas harcı ile kaplanmıştır. Mescidin kıble duvarındaki insitu kalıntılarla enkaz içinden çıkan parçalardan cephelerin cas harcından geometrik ve bitkisel kompozisyonların yanı sıra, değişik karakterli yazı örnekleriyle bezendiği anlaşılmaktadır. Sonraki onarım veya yenilemeler sırasında bu süslemelerin harç içinde duvar dolgu malzemesi olarak kullanılmış olması dikkat çekicidir (Resim 17).

Hücrelerinde yapılan bazı değişikliklerden, medresenin geç dönemde mesken olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Hücrelerin kapı ve pencereleri yarı yüksekliğe kadar kapatılarak zemin yükseltilmiş, bazılarının ara duvarları kaldırılarak geniş mekânlara dönüştürülmüştür. Dış avlu girişi ile bazı hücrelerin ortasındaki tandır kalıntıları; ana girişin güneyindeki hücrede bulunan ding taşı (öğütme taşı), bu değişikliğin başlıca işareti olmaktadır.

6.2.1.2. İmaret

Medresenin güneydoğu duvarına bitiştirilen ve planı göz önünde tutularak imaret olarak tanımlanan yapı, 16.00 x 16.00 m. ölçülerinde kare bir plana sahiptir (Çizim 2). Muhtemelen türbe ile birlikte Akkoyunlu döneminde inşa edilmiştir (Resim 18-24). Çünkü güney duvarında türbeden artan sırlı tuğlalar kullanılmıştır.

Medreseye göre daha kalitesiz taşlarla örülen beden duvarları, içten kalın bir cas tabakasıyla sıvanmıştır. Yer yer 3.00 m.ye varan yoğun yıkıntı malzemeden, üzerinin moloz taş ağırlıklı cas harcıyla çatılmış bir sistemle örtüldüğü anlaşılmaktadır. Burada pöhrenk kullanılmamıştır. Yapının ortasına gelecek şekilde "L" biçiminde tasarlanmış dört kalın paye ile duvar payelerine yaslanan sivri kemerler, üst örtü ile birlikte üzengilerine kadar yıkılmıştır (Resim 22). Açığa çıkarılan planı ile mimari kalıntılarından, imaretin dört eyvanlı bir şemaya sahip olduğu; orta ve köşe mekânlarının kubbe; eyvanların tonozla örtüldüğü anlaşılmaktadır.

İmarete, kuzey duvarı eksenine açılmış bir kapıdan giriş verilmiştir. Ancak bu kapı geç dönemde örülerek kapatılmıştır. İki yanına, bir kısmı mevcut zeminin altında kalan cas ve kireç harcıyla yapılmış kabartma şeklinde, işlevi henüz belirlenemeyen panolar yerleştirilmiştir. Önünde, ocakları hatırlatan bir sıra düzenek mevcuttur (Resim 23). Üst kotta açığa çıkarılan zemin ile birlikte bazı ayakların arasının geç dönemde -muhtemelen medresenin farklı bir işlevle ikinci kez kullanıldığı dönemde- niteliksiz duvarlarla örülerek yeni mekânların oluşturulduğu görülmektedir. Kuzey duvarına içten yaslanan ve seki olarak nitelenen noktada açılan küçük bir sondajda, alttaki orijinal zemin de tespit edilmiştir. Her iki zemin de castan yapılmış çok düzgün bir taban sergilemektedir. İmaretin üç yöne bakan pencereleri ile batıda bitiştiği medrese duvarına yaslanan derin ve yüksek nişleri mevcuttur.

Yapının güney duvarı ortasında üstteki ikinci zemin seviyesinde yarım daire planlı taştan bir mihrap nişi açığa çıkarılmıştır. Bu mekân, muhtemelen ikinci inşaat döneminde mescit olarak değerlendirilmiştir (Resim 21).

İmaretin batı duvarı önünde, kuzey - güney doğrultuda uzanan kemerlerin enkazının bulunduğu noktada, castan oluşan harç içerisinde büyük parçalar halinde yine cas mal-

zeme ile yapılmış kitabe parçaları bulunmuştur. Bu da yapının onarım gördüğünü ve onarım esnasında önceki döneme ait kitabe ve süslemelerin harçta kullanıldığını göstermektedir. Yine yapıda castan imal edilmiş kemerlere ait büyük boyutlu profillerin açığa çıkarılmış olması hem yapının bezemesi, hem de kemer ölçüleri hakkında bilgi vermektedir.

6.2.1.3. Han

Medresenin kuzeyinde, doğu - batı doğrultuda uzanan ve geniş bir alanı kaplayan han yer almaktadır (Resim 25-40; Çizim 2). Plan ve mimarisinden iki farklı dönemde oluştuğu anlaşılan yapıya doğu ve batıdan iki kapıyla girilmektedir.

Yapının doğu girişi, güneydoğu köşede medrese ile birleştiği noktadadır (Resim 25). Medrese ile ortak ana giriş avlusundan iki basamakla çıkılarak 1.10 x 5.40 m. ölçülerinde dar bir koridordan sonra han avlusuna ulaşılmaktadır. Batıda ise taş döşeli sokak veya yoldan girilen dar bir kapı mevcuttur. Malzeme ve duvar tekniği dikkate alındığında, medrese boyunca uzanan ve medresenin kuzeybatı köşesinde bir bağlantıdan sora yıkılmış olan bölümün medrese ile birlikte yapıldığını ortaya koymaktadır. Depremle yıkılan hanın kuzey ve batı kanatları, Osmanlı döneminde "menzil külliyesi" modelinde yeniden şekillendirilmiş olmalıdır.

Klasik planda, avlu etrafına sıralanan han odalarının birer giriş kapısı, avluya ve dışa bakan pencereleri ile ocak nişleri bulunmaktadır. Osmanlı döneminde eklenen odalar, diğerlerinden daha büyüktür. Hanın güney kanadındaki odalar tarla açımı sırasında tamamen ortadan kaldırılmıştır. Medrese ile birlikte yapılan kısımlarda ise, farklı işlevlere işaret eden bir takım düzenek ve bölüm izlerine rastlanmıştır. Ayrıca odaların çoğunda yangın tabakaları tespit edilmiştir. Han da, medrese ve imaret gibi geç dönemde mesken olarak kullanıldığından, günlük ihtiyaçlar için eklenen tandır, kiler ve hamam gibi ünitelerin kalıntıları ortaya çıkarılmıştır.

Geniş avluya düzgün taş döşenmiş, ancak yakın zamanlarda arazi tarla haline dönüştürülürken taşların çoğu sökülmüştür (Resim 31-35). Hanın büyük bir bölümü tapulu şahıs mülkü hükmündedir.

6.2.1.4 Arasta

Hanın kuzeydoğu köşesinden itibaren doğuya doğru uzanan ve birbirine açılan geniş avlulu mekânlar yer almaktadır. Bu mekânların menzil külliyesine ait arasta ve dükkânlar olabileceği düşünülmektedir (Resim 45). Yakın dönemde, Batman-Hasankeyf karayolundan Zeynel Bey Türbesi'ne ulaşılan yolun dozerle açımı sırasında, yapılar büyük tahrip görmüş ve duvarlar yıkılarak mekânlar bölünmüştür.

Bu alanın kazısının 2005 yılında yapılması planlanmıştır.

Zeynel Bey Külliyesi'nde yapılan kazılarda, medreseye ait kitabenin yanı sıra ele geçen kitabe parçalarının ve yoğun sırlı seramik parçaları ile oldukça korozyonlu, dönemi belirlenemeyen birkaç sikke açığa çıkarılmıştır.

6.2.2. SELAHİYE YAPILARI (HKFK-04-S1)

Selahiye Bahçeleri'nin kuzeyinde, meskûn mahal arasında yer alan bazı yapı kalıntılarında kazı çalışmaları yürütülmüştür. 18.00 x 17.00 m.lik alanda, yakın döneme ait mezarlarla, tam plan vermeyen farklı dönemlere ait üst üste üç değişik mimari kalıntı açığa çıkarılmıştır (Resim 61-71; Çizim 4).

Avlunun kuzeyinde, en üstteki yapının altında kalan ve doğu - batı doğrultuda uzanan tonozlu bir mekân bulunmaktadır (Resim 64). Kazı alanındaki moloz kaldırma çalışmaları sırasına, ikinci katmandan itibaren yoğun mezar yapılarıyla karşılaşılmış, Hasankeyf'teki çoğu anıtsal yapıda olduğu gibi, burasının da muhtemel bir salgın hastalık sonucu ölenler için mezarlık haline getirildiği görülmüştür. Kazı çalışmalarıyla ilk zemin seviyesine kadar ulaşılsa da, stratigrafik açıdan karmaşık duvar olgularının nicelik ve kimliği henüz saptanamamıştır.

En üstte, geç döneme ait bir Osmanlı camisinin son cemaat mahalli ile altında tonozlu yapılar ortaya çıkarılmıştır (Resim 65-67). İnsitu vaziyette iki sütün altlığı ve zemin döşemesinin oturduğu temel kalıntıları, son cemaat yerinin üç kemer açıklıklı; caminin de enine planlı olduğunu ortaya koymuştur. Caminin ana mekânı yakın zamanda açılan yol ile karşı bahçenin arazisi içinde kalmış ve yok edilmiştir. Yıkılmış ve dağınık vaziyette tespit edilen mimari malzemenin nitelikli bir işçiliğe sahip olduğu; yapının zarif mimarisi yanında kapı - pencere gibi elemanlarının dönemin süsleme örnekleri ile bezendiğini göstermektedir (Resim 69).

Son cemaat yerinin açıldığı küçük avlunun ortasında, batıya doğru uzanan toprak künklerden su borusu bulunmuştur. Ancak üzerine açılan mezarlar nedeniyle büyük tahribat görmüş ve künklerin nereye ulaştığı tespit edilememiştir. Avlunun batısındaki duvar kalıntısı, önünde bir de kuyu açığa çıkarılmıştır.

Çevresi konutlarla çevrili bu alanda, yapı evreleri tespit edildikten sonra, belgeleme çalışmaları yapılarak bu sezon kazılara son verilmiştir. Alanın etrafı harçsız kuru taş duvarla örülerek korumaya alınmıştır.

"Selahiye 1" kazı alanındaki çalışmalar sırasında, yoğun sırlı seramik parçaları ile, dönemleri belirlenemeyecek ölçüde korozyona uğramış sikkeler ve kitabe parçaları açığa çıkarılmıştır.

6.2.3. YAMAÇ KÜLLİYESİ (HKFK-04-Y.K.)

Aşağı kentin doğusunda, mağaralardan kuzeye doğru uzanan yamaçta, üçüncü bir kazı alanı açılmış ve mimari kalıntıların bir grup halinde görünmesi nedeniyle "Yamaç Külliyesi" olarak adlandırılmıştır (Resim 72-73).

Önceki yıllarda saray veya manastır olabileceği düşüncesi ile, mağaraların bitişiğindeki yapı kalıntılarından başlatılan sondaj niteliğindeki kazıların devam ettirilmesi ve mahalleyi oluşturan dokunun açığa çıkarılmasını amaçlayan bu kazılarda, alanın düzenli bir sivil yerleşimi olmadığı anlaşılmış ve cami merkezli bir külliye ortaya çıkarılmıştır (Çizim 5).

6.2.3.1. Cami

Kazı başlangıcında, doğu-batı doğrultuda uzanan bir duvarla, üzerindeki kapı açıklığı ve pencere izlerinden başka bir şey görülmeyen kalıntılardan, ilerleyen zamanda enine dikdörtgen planlı, üç bölümlü bir cami ortaya çıkmıştır. Ana eksen üzerindeki kapının karşısında doğal kaya ve toprağa yaslanmış bir mihrap ile kıble duvarı belirginleşmiş; yaklaşık 5,00 m. yüksekliğindeki taş ve toprak dolgu kaldırılınca anıtsal bir mekânla karşılaşılmıştır (Resim 74 - 82). Batıdaki kare mekânın kubbe örtüsü korunduğu halde, diğer örtüler tamamen yıkılmıştır.

Harimin kuzey duvarında revaka açılan bir cümle kapısı ile, iki yanında iki pencere; yan hücrelerin de birer kapısı ile birer penceresi mevcuttur. Kapı ve pencere açıklıkları, dıştan düz atkı taşlı, içten yuvarlak kemerli olarak düzenlenmiştir. Kuzey duvarın üst kısmı cephe boyunca yıkılmış vaziyettedir. 10.40 x 4.10 m. ölçülerindeki harime cümle kapısından başka, doğu ve batıdaki hücrelerden birer kapıyla geçilmektedir. Harimin, kalan izlerinden sivri kemerli beşik tonoz olduğu anlaşılan örtüsü yıkılmıştır. Doğu ve batı mekânda 4.10 x 4.10 m. Ölçülerinde, kare planlı iki hücre yer almaktadır. Ocak nişleri ve revaka-avluya açılan pencereleriyle birer zaviye hücresi şeklinde tasarlanmışlardır. Üstleri kalın cas harcıyla sıvanmış istiridye yivli tromplarla geçilen birer kubbe ile örtülmüştür (Resim 78). Doğudaki hücrenin kubbesi tamamen yıkılmış; batı hücresinin kubbesinin de kaplama taşları kısmen dökülmüştür. Zemine cas harcı döşenmiştir. Batı hücrede, dağınık vaziyette çoğu çocuklara ait iskeletler bulunmuştur.

Girişin hemen karşısındaki mihrap, ilk değerlendirmeye göre Hasankeyf'teki bilinen en eski taş mihrap konumundadır (Resim 97). Düzgün kesme taşlarla örülen yarım daire planlı mihrap nişinin etrafı sütuncelere yaslanan kademeli kemer ve kuşaklarla çevrilmiştir. Mukarnaslı kavsara ile kuşatma kemerinin alınlıkları ve sütun başlıkları kıvrık dal, rumi ve palmetlerden oluşan bitki motifleriyle bezenmiştir. Nişin etrafına Âl-i İmran Suresi'nin 18. ayeti, kuşatma kemerini saran kuşak üzerine de Besmele ile başlayan Bakara

Suresi'nin 255. (Ayet-el Kürsi) ve 256. ayetleri ile "Yüce olan Allah doğru söyledi" anlamına gelen "sadekallâhu'l azîm" yazılmıştır. Girift sülüsle yazılan kitabeler nitelikli bir işçilik sergilemektedir. En dış kuşakta ise bir sıra mukarnas dizisi bulunmaktadır.

Kuzeye doğru sürdürülen çalışmalarda, harimin girişi önünde cas harcıyla oluşturulmuş düz bir zemin ile eşit aralıklı altı adet paye kalıntısı tespit edilerek bu mekânın son cemaat yeri niteliğinde bir revak olduğu anlaşılmıştır. Doğu ucunda, yaslandığı duvar payesi ile surlara bitişik kemer izlerinden de üzerinin tonoz örtülü olduğu saptanmıştır. Revakın kuzeyinde, 0.15 m. daha düşük kotta düzgün taş döşeli avlu zemini ve ortasında havuz açığa çıkarılmıştır (Resim 88). Avlunun kuzey-güney uzunluğu 13.30 m.; doğu-batı uzunluğu 19.75 m.dir (Çizim 5).

Kare havuzun avlu zemini ile birleşen üst tarafı bozulmuş, diğer kısımları sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir (Resim 83). Batı yüzü üst ikinci sıradaki seramik künkün havuza su getiren borunun son parçası olduğu anlaşılmıştır. Avlunun batı duvarının hemen dibinde bir kuyu açığa çıkarılmış, havuz suyunun bu kuyu ile irtibatlı olduğu görülmüştür. Havuzun suyunu tahliye eden borunun da, avlunun kuzey doğusunda yer alan Bekâr Hamamına ulaştığı tespit edilmiştir. Bekar Hamamının, avlu zemininden merdivenle inilen, gözden gizlenmiş serdap şeklinde bir yapısı vardır. Tonozunun bir bölümü ile su tesisatı tahrip olmuştur (Resim 84-85).

Avlunun kuzey bölümü arazinin eğiminden dolayı istinat duvarıyla beraber yıkılmıştır.

Kuzeybatıda yer alan avlu girişinin kuzey sövesi kısmen korunmuş olarak günümüze ulaşmıştır. Avlu içine ve duvar dışına son zamanlarda barınak amacıyla yapıldığı sanılan kalitesiz ve niteliksiz muhdes mekânlar kaldırılmıştır. Camiye ulaşan meyilli arazi üzerindeki taş döşenmiş yolun da kalan kısmı ortaya çıkarılmıştır.

6.2.3.2. Diğer Yapılar

Caminin kuzeydeki avlu duvarı önünde, arazinin eğimine uygun olarak daha düşük kotta düzenlenmiş bir takım yapılar ortaya çıkarılmıştır. Doğudan itibaren, Bekar Hamamı'nın önünde üzeri tonoz örtülü dar bir mekân ile önü sonradan örülmüş geniş oda; ortada bir eyvan ve iki oda ile, batı kanatta avluya bakan farklı plan ve büyüklükte odalar yer almaktadır (Resim 89-90). Bu mekânlar büyük ölçüde tahrip olmuş, geç dönem ekleme ve yeni düzenlemelerle özgün durumlarını yitirmişlerdir. Ortadaki eyvan dışında kalan yapılar malzeme ve işçilik açısından özensiz bir mimari sergilemektedirler. Kazılar sırasında, eyvanın önünde, genel yerleşime göre çapraz uzanan iki künk boru tespit edilmiştir. Bu bölümdeki yapıların açıldığı avlunun kuzeyindeki istinat duvarı da büyük ölçüde yıkılarak tahrip olmuştur.

Yamaç Külliyesinde yoğun olarak sırlı seramik parçaları ve korozyonlu sikkeler açığa çıkarılmıştır.

6.2.4. SERAMİK FIRINLARI (SF)

Önceki yıllarda ortaya çıkarılan seramik fırınlarının bulunduğu alanlarda oluşan bitki ve çöp artıkları temizlenerek, saha gezilebilir hale getirilmiştir. Alanın batısında geçtiğimiz yıl çalışılmış, ancak tamamlanamamış olan beş açmada sondaj niteliğinde çalışmalar yapılmıştır (Resim 98-101).

SF alanının batı tarafında da, çalışmaları yarım kalmış üçgen şeklindeki açma, kuzeye doğru 4.00 x 3.00 m. ölçülerinde genişletilerek kazılmıştır. Kuzey - güney doğrultuda uzanan duvar kalıntısı bulunmuş, ancak tam ortasından geçirilen plastik su borularının duvarı tahrip ettiği görülmüştür. Bu mekânın içinde bulunan kil yığıntısının, dinlendirme havuzlarından sonra, kullanılmak üzere bırakılmış seramik malzemesi olduğu tespit edilmiştir.

Üst kotlarda ve mekân dışında tespit edilen su künklerinin altındaki seviyelerden, her hangi bir buluntu olmayacağı görüşü ile bu alandaki çalışmalara son verilmiştir.

6.3. ÇEVRE DÜZENLEMESİ VE BASİT ONARIM ÇALIŞMALARI

Kampanya boyunca, arkeolojik kazıların yanı sıra, kazılarla ortaya çıkan mimari kalıntı ve buluntuların korunmasına yönelik çalışmalar da aralıksız sürdürülmüştür.

6.3.1. Zeynel Bey Külliyesi

Zeynel Bey Külliyesi'nde, kazı alanının etrafında sürdürülen koruma amaçlı harçsız geçici taş duvar örgüsü tamamlanmıştır. Toplam hacmi 765.145 metreküp olan ortalama 1.60 m. yüksekliğindeki duvarların üzerine ince bir beton dökülerek takviye edilmiştir (Resim 46, 60). Külliyenin tamamlanan rölöve çizimleri teslim alınmıştır. Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunca uygun görülen basit onarım raporu doğrultusunda, türbe, medrese, imaret, han, avlular ve medrese avlusundaki havuzun eksik taşları tespit edilerek, Midyat'a sipariş edilmiştir.

Külliyenin şahıs mülkiyetinde bulunan kısımlarının kamulaştırılması için sürdürülen prosedür devam etmektedir. Kazı çalışmalarından sonra yoğun bir ziyaretçi akınına uğrayan Külliye'nin korunması amacıyla, ücreti Hasankeyf Kaymakamlığınca karşılanmak üzere geçici bir bekçi görevlendirilmiştir.

6.3.2. Yamaç Külliyesi

Yamaç Külliyesi'nde ortaya çıkarılan ünitelerin kurtarılması ve korunmasına yönelik çalışmalar tamamlanmıştır.

Caminin üzeri (harimin doğusundaki zaviye hücresi dahil) metal aparata oturan uzay çatıyla kapatılarak koruma altına alınmıştır (Resim 92-96). Batıdaki zaviye odasını örten kubbenin çatıkları cas harcı ile konsolide edilmiş, yağmur suları içeriye akmayacak seviyeye kadar yıkılan dış duvarlar ve kubbe tamburu örülmüştür.

Caminin cümle kapısı ve avlusu ile kuzeyindeki sosyal içerikli ünitelerin önlerindeki set duvarlarının yıkılan kısımları, yerine göre çamur ve cas harçlı taş malzeme ile tamamlanarak mimari doku ayağa kaldırılmış, arazinin dik eğimi nedeniyle aşağı kayan zemin dolgusu örülen duvarların yüksekliğince tekrar doldurularak alanlar düzleştirilmiştir (Resim 91). Bu alanda 178.013 metreküp duvar örülmüştür.

6.3.3. Selahiye 1 Yapıları

Selahiye 1 Yapıları'nın etrafı da harçsız taş duvarla çevrilerek koruma altına alınmıştır.

6.4. DİĞER ÇALIŞMALAR

2004 yılı kazı döneminde, kazı çalışmalarının yanısıra, kazı evi ve laboratuarda da bir takım çalışmalar gerçekleştirilmiştir:

- Kazı sahalarından çıkan seramik ve diğer buluntular, temizlik işlemlerinden sonra nicelik ve niteliklerine göre gruplandırılarak kayıt ve belgelemeleri yapılmıştır (Resim 105-120). Kazı envanteri yapılan 54 adet bulutu, tutanakla Mardin Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

- Daha önceki dönemlerde bulunan ve kazı Evi depolarında saklanan buluntular arasından Bakanlık Temsilcisince belirlenen etütlük objeler, bu yılki buluntularla birlikte, 92 adet plastik kasa içinde tutanakla Mardin Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

- Kazı Evi'nde bulunan ve demirbaş kayıtları olmadığı için tutanakla tespit edilen demirbaş malzemeler, bu yıl satın alınanlarla birlikte demirbaş defterine kaydedilmiştir.

- Daha önce kültür varlığı olduğu konusunda kendilerine uyarı ve hatırlatmada bulunulmadığı için J. Komando Bölük Komutanlığınca ağır silah poligonu olarak seçilen tarihi kaya mezarlar (halk deyimiyle mağaralar), yapılan görüşmeler sonucunda, bu durumdan kurtarılarak koruma altına alınmıştır.

- Yapılan çevre gezisi ve incelemeleri ile, bazı yeni yerleşim alanları ile kültür varlıkları tespit edilmiştir. Selahiye bahçeleri içinde bulunan harabe halinde bir köşk (Artuklu?) alanının (Resim102-104) kazı yapmak üzere kamulaştırılması için çalışmalara başlanmıştır.

- Hasankeyf mimarisinde duvar harcı, sıva ve süslemede kullanılan cas maddesinin uzun süredir yapılmayan imalatına yeniden başlatılmış, üretilen malzeme Zeynel Bey Türbesi ile diğer yapıların restorasyonu ile basit onarımlarında kullanılmıştır.

6.6. SONUÇ

2004 yılı Hasankeyf Arkeolojik Kazı Çalışmaları, planlanan ve beklenenin üzerinde bir performans sergilemiştir. Kazı Başkanlığı statüsündeki değişiklik, iş ortamı ve fiziki yapıya yabancılık, kazı prosedürünün geç tamamlanması, üç değişik kazı ekibi gibi etkenlere rağmen, öz verili çalışmalar sonucunda bir kaç mevsimlik verim elde edilmiştir.

Zeynel Bey Külliyesi, Hasankeyf'te sur dışında da yoğun yerleşim alanları olduğunu gösteren ve Artuklu mimarisinin anıtsal boyuttaki örneklerini sergileyen önemli bir yere sahiptir. Ayrıca konum olarak Hasankeyf'in en düz alanında, tarihi İpek Yolu'nun Diyarbakır-Cizre güzergâhı üzerinde önemli bir konaklama noktası oluşturmaktadır. Değişik dönem yapılarını bir arada toplamasıyla da kültürün sürekliliğine işaret etmektedir.

Mimari ve süsleme özelliklerine göre, medresenin Selçuklu-Artuklu döneminde tasarlandığı, ancak muhtemelen büyük bir depremle yıkılınca, Eyyûbi ve Akkoyunlular zamanında yenilendiği; Akkoyunlu döneminde doğusuna bir imaret ile güneydoğusuna türbe eklendiği; diğer yapıların Osmanlı eseri olduğu gözlenmektedir. Ana giriş eyvanı kapı alınlığından düşen kitabenin tarih kısmı dökülse de kalan kısımları çözülünce yapının tarihi ile ilgili bilgilere ulaşılacaktır.

Zeynel Bey Türbesi, XV. yüzyılda yeniden şekillenen külliyenin önemli bir elemanı olurken, Hasankeyf'in sembolü haline gelmiştir. Osmanlı döneminde eklenen bölümleriyle bir menzil külliyesi niteliğine kavuşan yapılar topluluğu, bulunduğu alanda yalnız kalmamış, doğuda tarihi köprüye, batıda Kesikköprü köyü yakınına kadar uzanan yeni bir yerleşim alanının doğmasına neden olmuştur. Ancak bu yapılar zamanla yıkılmış, yalnız türbe ile külliyeye ait hamamın bir bölümü ayakta kalabilmiştir.

Yamaç Külliyesi kazıları da Hasankeyf'in kültür tarihi açısından önemli bulgular ortaya koymuştur. Anıtsal boyuttaki taş mihrabı ve nitelikli taş işçiliğiyle cami, ancak önemli bir kişinin eseri olabileceğini hatırlatmaktadır. Bitişiğindeki tarihi adıyla "Selahiye" Bahçeleri ile bahçe içindeki köşk harabeleri, Melik Salih Necmeddin (1232-1239) veya Melik Salih Selahaddin'in (1433-1452) adlarını çağrıştırmaktadır. Ancak mihrap üzerindeki süslemeler daha çok XIII. yüzyıla işaret etmektedir.

7. 2005 YILI KAZI VE ARAŞTIRMALARI

7.1. GENEL

Batman İli, Hasankeyf İlçesi, Hasankeyf Ören Yeri'ndeki 2005 yılı Arkeolojik Kazı dönemi, hazırlık çalışmaları ile birlikte 06.06.2005 tarihinde başlamış, kısmi onarım çalışmalarının tamamlandığı 19.10.2005 tarihinde sona ermiştir. Ancak asıl kazı çalışmaları 20 Haziran – 30 Eylül 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Acil onarım ve koruma programına alınan yapılarla ilgili teknik çalışmalar ise devam etmektedir.

Hasankeyf Arkeolojik Kazısının 2005 yılı çalışmalarına Selçuk Üniversitesi'nden Doç. Dr. Osman ERAVŞAR, Yrd. Doç. Dr. Hakan MERT, Arş. Gör. Mustafa ÇETİNASLAN, Arş. Gör. Tolga BOZKURT, Arş. Gör. Mimar H. Abdullah ERDOĞAN; Atatürk Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Haldun ÖZKAN, Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ; Gazi Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Nurşen Şengül FINDIK, Yrd. Doç. Dr. Abdullah KARAÇAĞ ve Mustafa Kemal Üniversitesi'nden Uzm. Arkeolog Arkeometrist Tülin TÜMAY, Doktorant Mimar Sedat BİÇER; Bakanlık Temsilcisi olarak Aksaray Müzesi'nden Arkeolog Şengül SALMAN ile Tire Müzesi'nden Mustafa BAYSAL katılmışlardır. Ayrıca Atatürk, Gazi, Harran ve Yüzüncü Yıl üniversitelerinden üç dönemde 33 öğrenci ile kampanya boyunca toplam 152 işçi ve usta çalıştırılmıştır. Kazı giderleri Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ile DSİ Genel Müdürlüğünce karşılanmıştır.

14.06.2005 tarihine kadar süren hazırlık aşaması, 2005 yılı kazı programında yer alan alanların topografik olarak belirlenmesi; Saray kazıları için İçkale'de iskele ve toprak tahliye sistemi kurulması, işçi temini, işçi sigorta bildirimi gibi resmi kurumlarla sürdürülen bürokratik işlemlerle, kazı evinin bakım ve temizliği, depolardaki buluntu ve kazı malzemelerinin yeniden düzenlenmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

7.2. KAZI ÇALIŞMALARI

2005 yılında kazılar, kazı programına alınan Zeynel Bey Külliyesi, Yamaç Yapıları-II, Yamaç Yapıları-III, Büyük Saray, Adsız (Deriki) Kilisesi ve sondaj niteliğinde başlanıp ka-

zıya dönüştürülen Hamam, Seramik Fırınları, Roma Yapı Kalıntısı, Batı Yapıları ve Doğu Yerleşimi olarak tanımlanan Kasımiye Bölgesindeki 4 yapıda sürdürülmüştür.

7.2.1. ZEYNEL BEY KÜLLİYESİ, DOĞU BÖLÜMÜ KAZISI (HKFK-05-ZK)

Zeynel Bey Külliyesi'nin doğu kanadında, 2005'te yapılan kazılarla iki medrese ile geç dönemde eklenen yapı grupları ortaya çıkarılmıştır (Çizim 1-3).

04.07.2005 ile 20.08.2005 tarihleri arasında gerçekleştirilen kazı çalışmaları Selçuk Üniversitesi'nden Arş. Gör. Mustafa ÇETİNASLAN'ın gözetiminde, 5 lisans-yüksek lisans öğrencisi ve 30 işçi ile sürdürülmüştür.

Zeynel Bey Külliyesinin kuzeydoğusunda kalan 37° 42' 59 K, 041° 24' 22 D konumundaki ve 484 m. kotundaki alanda gerçekleştirilen çalışmalarda, öncelikli olarak yapı kalıntılarının ayrıntılı fotoğrafları çekilip gerekli tespitler yapılmıştır (Resim 133,136). Kazı alanı kuzey, doğu ve güneydoğu olarak tanımlanıp üç bölüme ayrılmış, fotoğraflama işlemlerinin ardından kalıntıların çevresinde genel bir temizlik yapılarak alan, kazı çalışmasına uygun hale getirilmiştir (Resim 137-138).

Yapı kalıntıları ile duvar izleri dikkate alınarak mekânların dış ve iç duvarlarının takip edilmesi ile birimler tespit edilmiş, ikinci aşamada bu birimlerin zeminlerinin ortaya çıkartılmasına çalışılmıştır.

Kazıdan çıkan atık malzeme ve taşların depolanabilmesi amacıyla, külliye içinde birkaç alan belirlenmiş, taş ve toprak malzeme farklı alanlarda biriktirilmiştir.

İlk kazı çalışmaları "Kuzey Bölümü" olarak adlandırılan ve Zeynel Bey Türbesi'nin kuzeyindeki alanda başlatılmıştır. Buradaki mekânlar, kuzeyde zemin kotunda başlayıp, güney yönde arazinin eğimi nedeniyle 1.75 m. yüksekliğinde bir terasa oturtulmuştur. Bu bölümde, doğu ve batıda tespit edilen duvarlar takip edilerek, mekânların genel kurgusu belirlenmiştir.

Kuzey Bölümün doğu-batı doğrultusundaki uzunluğu 39.85 m., kuzey-güney doğrultusundaki genişliği ise 18.40 m.dir. Yapılan çalışmalar sonucunda bu bölümdeki mekânlarda bugünkü toprak yüzeyinin ortalama 1.30 ile 1.70 m. altında zemine ulaşılmıştır. Dış duvarı ve duvar kalınlığı tespit edilen B mekânında, dolgu seviyesi ve zemin tespiti için sondaj yapılmıştır. Burada, eyvan şeklinde bir girişle ortasında havuzu olan bir avlu, ikinci bir eyvan ve farklı ölçülerde 5 mekân tespit edilmiştir ki, buranın batıdaki kanatla birlikte L planlı bir medrese olduğu anlaşılmıştır.

Mekânların kuzeyinde kalan ve kazıdan önce Osmanlı menzil külliyesine ait arastanın koridoru olduğu düşünülen alanda yapılan çalışmalar sonucunda, medreseye sonradan

eklenmiş (muhdes) yapılar olduğu görülmüştür (Resim:139). Birkaç farklı mekânı barındıran bu bölümünün dıştan dışa ölçüleri 22.70 x 8.40 m.dir.

B mekânı, medresenin örtü sistemi hakkında çok sayıda bulgu veren bölüm olarak dikkat çekmektedir. Kuzey bölümün tamamında sağlam ya da kırık halde pöhrenk parçaları (pişmiş topraktan dar ağızlı testi) bulunmuştur. Bu malzeme, örtü sistemini oluşturan tonozu hafifletmek amacıyla kullanıldığını göstermektedir.

D mekânında yapılan çalışmalar sonucunda, bu mekânın avluya açılan bir eyvan olduğu tespit edilmiştir. Eyvanın iki yanında zemini taş döşeli sekiler ve ortasında bir su sistemi yer almaktadır (Resim 140). Eyvanın karşısında 8.75 x 8.75 m. ölçülerinde ve 1.75 m. derinliğinde bir havuz ortaya çıkarılmıştır. Eyvandaki su sistemi, kanallarla bu havuza bağlanmaktadır.

Kuzey bölümdeki en önemli alan, "Kesme Taşlı Mekân" olarak adlandırdığımız eyvan şeklinde yapılmış giriş mekânıdır. 3.59 m. genişliğindeki eyvanın, kuzey-güney doğrultusundaki derinliği 3.45 m., kapı açıklığı ise 1.25 m.dir (Resim 141). Üç basamakla çıkılan ve iki yanında sekileri bulunan giriş bölümü tamamıyla kesme taştan yapılmıştır. Kapı eşiğinin ardında uzanan yine iki yanda sekilerle donatılmış giriş eyvanının bitiminde zemini taş döşeli geniş bir rampa yol kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır.

Doğu Bölümde 8 adet mekân ortaya çıkarılmıştır. Doğu bölümün dıştan dışa ölçüleri, 9.35 x 30.98 m.dir. Burada yer alan mekânların ölçüleri şöyledir: "K" mekânı 4.45 x 2.30 m.; çapraz bir duvara sahip "L" mekânın ortalama ölçüsü 3.30 x 3.45 m.; "J" mekânı 3.90 x 2.80 m.; "M" mekânı (eyvan) 6.00 x 4.10 m.; "N" mekânı 2.20 x 2.20 m.; "S" mekânı 1.48 x 1.53 m.; "P" mekânı 4.68 x 3.92 m.; "R" mekânı 3.83 x 6.44 m.dir. Buradaki mekânlardan ortalama 1.10 m. ile 1.40 m. arasında toprak dolgu malzemesi kaldırılarak, zemin kotuna ulaşılmıştır. Doğu bölümünün ortasında yer alan ve "M" mekânı olarak adlandırılan eyvan, mekânların ortasında yer almakta ve genel kuruluşu belirlemektedir (Resim 147).

Eyvanın kuzeyinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve cas harcıyla örülmüş bir duvarın üzerinde yer alan çamur harçlı ikinci duvar, buradaki mekânlara farklı dönemlerde değişik işlevler verilerek yenilendiklerini göstermektedir.

Eyvanın güneyinde yer alan N ve S mekânlarında tandır (ekmek fırını) tespit edilmiştir. Doğu açmalarının güney kanadında duvar izleri tamamen ortadan kalkmış durumda iken, kuzey bölümde zemini taş döşeli ve rampa ile çıkılan bir mekân (K mekânı) ortaya çıkarılmıştır.

Güneydoğu Bölümünde 8 farklı mekânda çalışma yapılmıştır. Bu bölümün dıştan dışa ölçüleri 35.26 x 8.95 m.dir. Sadece güney duvarı kalmış olan 1 no'lu mekânın duvar

uzunluğu 3.45 m., 2 no'lu mekân 2.77 x 4.49 m.; iki bölümden oluşan 3 no'lu mekân 8.19 x 4.57 m.; 4 no'lu mekân 3.22 x 3.31 m., "4B" mekânı 3.16 x 4.87 m.; 5 no'lu mekân 3.27 x 7.47 m.; 6 no'lu mekân 6.23 x 3.67 m.; iki bölümlü "6B" mekânı 6.35 x 3.48 m. ölçülerindedir. Bu mekânlardan ortalama 1.30 m. ile 1.75 m. kalınlığında toprak ve dolgu malzeme kaldırılarak zemine ulaşılmıştır. Güneydoğu bölümünün en önemli özelliği, duvarlarında devşirme kitabe parçalarının kullanılmış olmasıdır. 6 no'lu mekânın kuzeye bakan yüzeyinde zemin eğiti olarak bir kitabe parçası kullanılmış, 3 ve 4 no'lu mekânların güneye bakan yüzeyinde kitabe parçaları yüzeyleri duvar içerisine gelecek şekilde yerleştirilmiştir (Resim 145-146).

Buradaki duvarların durumu ve genel özellikleri dikkate alındığında, bu bölümün, farklı dönemlerde değişiklikler geçirerek günümüze ulaştığı anlaşılmaktadır.

"Güneydoğu" ve "Doğu" bölümleri olarak adlandırılan alanlar, gerçekte "L planlı" bir Artuklu medresenin kalıntılarıdır. Güneydoğu köşesi ortadan kalkmış olan medresenin 41.00 x 24.77 m. ölçülerinde, oldukça geniş bir avlusu bulunmaktadır.

7.2.1.1. Mimari Buluntular:

5 no'lu mekânda kireç taşından yapılmış 5 kitabe parçası bulunmuştur. Bu kitabe parçalarının benzerleri 2004 yılı kazılarında da farklı alanlarda ele geçirilmiştir. Bu parçalar, kale beden duvarlarında (?) bulunan bir yazı kuşağına ait olmalıdır.

Güneydoğu bölümün güney duvarını takip ederken, 0.40 x 0.44 x 0.15 m. ölçülerinde, kireç taşından, sağlam durumda bir kitabe bulunmuştur.

6 no'lu mekânda kırık durumda kireç taşından, 3 adet mimari süsleme parçası bulunmuştur. Aynı mekânda 0.13 m. genişliğinde, 0.33 m. uzunluğunda ve 0.12 m. derinliğinde, kireç taşından, iki tarafı kırık bir kitabe parçası ile, 0.25 m. yüksekliğinde, 0.29 m. uzunluğunda, 0.12,5 m. eninde kireç taşından alt bölümü kırık bir mezar taşı bulunmuştur.

1 no'lu mekânda 0.41 m. uzunluğunda, 0.30 m. genişliğinde, 0.14 m. derinliğinde yarısı kırık kireç taşından, bir mezar taşı; 0.20 m. yüksekliğinde, 0.24 m. genişliğinde, 0.13 m. derinliğinde, kireç taşından, yarısı kırık bir mezar taşı daha ele geçirilmiştir (Resim 140).

Koridor şeklindeki mekânda, 0.15 m. eninde, 0.21 m. uzunluğunda, 0.14 m. derinliğinde, kireç taşından sağlam bir sanduka bulunmuştur.

Avlu tesviye çalışmaları sırasında, 0.21 x 0.25 x 0.14 m. ölçülerinde, kireç taşından, sol köşesi kırık bir sanduka; 0.5 x 0.13 x 0.7 m. ölçülerinde, kireç taşından, kırık bir kitabe

parçası; kesme taşlı mekânda, 0.23 x 0.27 x 0.57 m. ölçülerinde kireç taşından, sol tarafı sağlam sağ tarafı kırık bir çörten bulunmuştur.

Mimari buluntuların tamamı, envanter çalışmaları için kazı evine getirilmiş ve görevlilere teslim edilmiştir.

7.2.1.2. Seramik Buluntular:

Kazı alanın tamamında bol miktarda seramik parçası ortaya çıkarılmıştır. Bu seramik parçalarının büyük çoğunluğu sıratlı tekniğinde yapılmış olup, günlük kullanım için üretilmiş kap-kaçaklardır. Bu parçalar envanter çalışmaları için kazı evine getirilmişlerdir. B ve C mekânlarında bol miktarda pöhrenk parçaları çıkarılmıştır. Pöhrenklerden sağlam olanlar kazı evine getirilmiş, kırık olanlar amorf olarak ayrılmıştır.

7.2.1.3. Metal Buluntular:

Kazı alanında muhtelif alanlarda 15 adet sikke veya parçası bulunmuştur. Korozyona uğramış bu sikkelerden hiçbiri okunabilecek durumda değildir. Tamamı kazı evine getirilip teslim edilmiştir.

7.2.2. YAMAÇ YAPILARI-II (HKFK-05-Y-II)

Yamaç-II olarak adlandırılan alanda, 11.07.2005 tarihinde, insitu durumundaki alanın temizliği ile başlayan kazılar (Resim 149-150), Atatürk Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ'nün gözetiminde, 2 öğrenci ve 11 işçi tarafından sürdürülmüştür.

Sur içindeki eski kentin güney yamacında, kayalığın hemen altında 37° 42' 37 K; 041° 24'53 D koordinatlarında yer alan 30.00 x 30.00 m.lik kazı alanı (Çizim 6-7), en yüksek kot 518 m., en düşük kot 500 m. olarak ölçülmüştür.

Alan, 5.00 x 5.00 m.'lik karelere bölünerek kazıya başlanmış, 15.00 m. uzunluğunda bir duvarla önceki döneme ait kazı alanına bitişen batı yönde, D6 ve E6 olarak adlandırılan açmalarda aşamalı olarak -1,50 m. seviyesine inilerek 6.60 x 3.50 m. boyutlarında doğu-batı doğrultusunda bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Bu mekânın L şeklinde bir duvar kalıntısı ile ön giriş niteliğinde bir mekânla bağlantılı olduğu anlaşılmıştır.

Kazı alanının doğu yönünde, A5 ve A6 açmalarında 3.50 x 3.50 m. Ölçülerinde, kuzey güney doğrultusunda bir mekân ortaya çıkarılmış, -1.90 m. seviyesinde zemine ulaşılmıştır. Yapının güney ve batı duvarında birer niş, doğu duvarında 0.80 m. genişliğinde bir kapı açıklığı açığa çıkarılmıştır. Bu mekânın yanında B5 ve B6 olarak adlandırılan açmalarda 3.10 x 3.50 cm. boyutlarında ikinci bir mekânın -1.70 m. seviyesinde zeminine ulaşılmıştır.

B6 ve C6 olarak adlandırılan karelerde, 3.40 x 4.00 m. Boyutlarında, diğer iki mekânla aynı doğrultuda üçüncü bir mekân ortaya çıkarılmış, güney duvarında 1.30 x 1.60 x 0.5 m. derinliğinde bir niş tespit edilmiştir. A2 karesinde doğu-batı doğrultusunda, 4.00 x 3.50 m. boyutlarında bir mekân ortaya çıkarılmış, kuzeyinde 0.90 m. yüksekliğinde ve 0.80 m. genişliğinde bir kapı açıklığı tespit edilmiştir. B2 karesinde ise güney duvarının 3.90 m., kuzey duvarının 2.90 m. olarak devam ettiği ve bu mekânın 3.30 m. uzunluğunda, 0.60 m. genişliğinde ara bir duvarla bölündüğü açığa çıkarılmıştır.

Kazı alanının güney yönündeki D2 karesinde, -1.50 m. seviyesine inilerek, doğu duvarı 3.20 m., kuzey duvarı 2.80 m. olan bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Doğu duvarında bir niş ile, bu nişin hemen yanında 1.10 m. yüksekliğinde, 0.80 m. genişliğinde ve 0.50 m. derinliğinde yarım yuvarlak bir ocak tespit edilmiştir. D2 karesinde, kuzey yönde devam eden duvar kalıntıları; -1.10 m. seviyesine inildiğinde ise moloz yığınları altında 0.50 m. çapında sekizgen bir havuz ortaya çıkarılmıştır.

Aynı yönde, D3 olarak adlandırılan karede 0.80 x 0.50 m. ölçülerinde, dikdörtgen şeklinde bir su yalağı ortaya çıkarılmış, önünde -0.30 m. seviyesine inilerek taş döşemeli zemine ulaşılmıştır.

Yamaç-II kazı alanının batı yönünde, yaklaşık 0.60 m. yüksekliğindeki göçük kütleleri, taş ve moloz yığınlarının temizlenmesi çalışmalarına devam edilmiş, güney yönde C1 karesinde iki suyolu ortaya çıkarılmıştır. Suyollarının sokak boyunca oluk oluşturacak biçimde düzgün taşlarla kaplandığı belirlenmiştir. İki ayrı koldan gelen taşların, önde bir olukla birleştiği, oluğun da 0.70 m. çapında küçük bir havuza bağlandığı görülmüştür. Suyolunun uzunluğu 8.15 m., genişliği 2.25 m. olarak tespit edilmiştir (Resim 152).

C2 ve C3 karelerinde suyolunun batısında 0.80 m. genişliğinde, 11.80 m. uzunluğunda duvar ortaya çıkarılmış ve bu duvarın, sokağa bakan karşı evlere ait olduğu, duvar boyunca devam eden hafif eğimli zemini taş döşeli alandan anlaşılmıştır.

C3, C4, C5, C6 karelerinde, kuzey–güney doğrultusunda 14.50 m. uzunluğunda, 1.90 m. genişliğinde basamaklı bir yol ortaya çıkarılmıştır (Resim 151). Zemini taş döşeli olan yolda dokuz basamak tespit edilmiş, iki yanı duvarlarla sınırlandırılan yolun bugünkü yol seviyesine kadar devam ettiği görülmüştür.

7.2.3. YAMAÇ YAPILARI-III (HKFK-05-Y-II)

Yamaç-II kazı alanının batısında, 37° 42' 22 K. ve 41° 24' 35 D. koordinatları arasındaki alanda (Resim 155), Yamaç-III olarak adlandırılan (HKFK-05-Y-III) üç sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir. 08.07.2005 – 21.08.2005 tarihleri arasında sürdürülen kazılara, Atatürk Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ'nün gözetiminde, 3 öğrenci ve 15 işçi katılmıştır.

7.2.3.1. D3 Sondaj Karesi: 3.00 x 3.00 m. ölçülerindeki I. sondaj karesinde, kuzey-güney yönünde devam eden bir duvar tespit edilince, güney paralelinde ve kuzeydoğu yönünde 3.00 x 3.00 m. ölçülerinde iki sondaj karesi daha açılmaya başlanmıştır. İlk gün çalışmaları sonunda, her üç açmada 0.60 m. seviyeye inilmiştir (Resim 156).

Alanın eğimli olması nedeniyle, güneyde 1.60 m.; kuzeyde de 1.20 m.'lik dolgu malzemesi kademeli olarak kaldırılmıştır. Bunun sonucunda bu alanda 3.10 x 2.50 m. ölçülerinde dikdörtgen bir mekân tespit edilmiştir. Duvar kalınlıkları 0.55 m. olarak ölçülen mekânın, girişinin tam olarak hangi yönde olduğu belirlenememiştir. Bulunan bu mekânın batı duvarı bitişiğinde, kuzey-güney doğrultulu, kuzeyde 1.50 m., güneyde 1.30 m. genişliğinde, zemini taş döşeli, basamaklardan oluşan yol tespit edilmiştir.

7.2.3.2. D4 Sondaj Karesi: II. sondaj karesinde, güneyde 2.30 m., kuzeyde de 1.25 m.'lik dolgu malzemesi kademeli olarak kaldırılmıştır. E4 karesindeki mekânın doğu duvarının ortak kullanıldığı 5.25 x 3.50 m. ölçülerinde dikdörtgen bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Boşaltılan dolgu içindeki pöhrenk parçaları ile mekânın konumundan, üzerinin doğu-batı doğrultusunda bir tonozla örtülü olduğu anlaşılmıştır. Mekânın güney duvarında 0.60 x 0.60 m. ölçülerinde ve 0.60 m. derinliğinde iki adet niş tespit edilmiştir. Kuzeydeki duvar ise yaklaşık 1.10 m. genişliğindedir. Bu duvarın güney cephesinde yaklaşık 0.30 m. Genişliğinde, 2.40 m. uzunluğunda seki görülmektedir. Aynı duvarın kuzey cephesinde ise genişliği dışta 1.00 m., içte 0.75 m., derinliği ise 0.55m ölçülerinde bir niş tespit edilmiştir. Bu duvarın batı tarafı da yıkılmıştır.

7.2.3.3. D5 Sondaj Karesi: Bu kazı alanı da eğiminden dolayı güneyde 1.20 m., kuzeyde de 0.80 m.'lik dolgu tabakası kademeli olarak kaldırılmıştır. Çalışma sonunda bu alanın doğu ve batı yönünde kuzey güney doğrultulu duvarlar bulunmuş ve bu duvarların D4 açmasındaki mekânın kuzey duvarı ile kesişip bir mekân oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu duvarlardan doğudaki 3.50 m. Uzunluğunda, batıdaki ise 1.55 m. Uzunluğunda, 0.55 m. genişliğindedir. Ayrıca batıdaki duvarın 3.60 m.'lik bir açıklıktan sonra aynı aks üzerinde devam ettiği görülmektedir. Sondaj karesinin kuzeybatısına düşen bu duvarın kalınlığı ise 1.00 m. olarak ölçülmüştür.

Kazı alanının kuzeybatı köşesinde zemini taş döşeli yol tespit edilmiştir. Bu yol yaklaşık 2.00 m. doğu yönünde devam etmesi sebebiyle bu alandaki zemini bulmak için 3.20 x 2.40 m. ölçülerinde yeni bir alanda çalışmaya başlanmıştır. Yaklaşık 0.30 m. inilen sondaj çalışmasında herhangi bir buluntuya rastlanmayınca çalışmaya son verilmiştir (Resim 158).

7.2.3.4. E5 Sondaj Karesi: Ana sondaj karelerine paralel olarak yürütülen E4 ve E5 alanlarında, güneyde 1.20 m., kuzeyde de 0.70m'lik toprak tabakası kademeli olarak kaldırılmıştır. Çalışma sonunda doğuda 5.40 m., güneyde 4.00 m., kuzeyde de kuzeybatı

yönde eğim yapan yaklaşık 5.80 m. uzunluğunda bir mekân tespit edilmiştir. Mekânın ortasında yıkılmış 0.70 m. genişliğinde duvar kalıntısına rastlanılmıştır.

7.2.4. BÜYÜK SARAY (HKFK-05-BS)

Hasankeyf İç Kalesi'nin şehre hâkim noktasında bulunan ve konumu itibariyle saray olduğu tahmin edilen komplekste, 2005 yılı kazı çalışmalarına, 15.06.2005 tarihinde, Selçuk Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümünden Doç. Dr. Osman ERAVŞAR'ın gözetiminde, 3 yüksek lisans öğrencisi ve 80 işçiden oluşan bir ekiple başlamıştır.

Büyük Saray Kazıları başlangıçta iki bölüm halinde planlanmıştır. İlk bölümde yapının dış cephe duvarları önünde biriken ve her üç cephede yer yer 2.00 m.'nin üzerine çıkan moloz yığınlarının kaldırılması ile yapının ortaya çıkarılması; ikinci bölümde ise yapının iç mekânlarındaki kazı çalışmaları şeklinde ele alınmıştır.

Yapının iç kısmı, hemen hemen tüm mekânların üst örtüleri çökmüş ve örtü seviyesine kadar moloz yığınlarıyla dolmuş vaziyette tespit edilmiştir (Çizim 8). Büyük programlı, kompleks bir yapı olarak tasarlanan sarayın tüm mekânlarını, belirli bir kot seviyesine kadar açmak amacıyla kazı çalışmalarına başlanmıştır (Resim 159-162).

7.2.4.1. Doğu Cephe: Yapının doğu cephesinde, dört ayrı noktada başlayan kazı çalışmalarını sistematik bir zemine oturtmak amacıyla kuzeyden güneye doğru alanlar (açmalar) numaralandırılmış, işçi gruplarıyla kazıdan çıkan buluntuların kayıt ve kontrolü sağlanmıştır. İlk hafta sonunda, 0,5 m. ile 4.00 m. arasında değişen yükseklikteki toprak ve moloz tabakaları kaldırılarak, yapının bu cephesindeki çirkin görüntü ortadan kaldırılmıştır. Doğu cephesinin güney köşesi ortaya çıkarılmış, batıya doğru yapının güney duvarı 0,5 m. açılarak bu cephedeki çalışmalar tamamlanmıştır (Resim 160).

Doğu cephesindeki çalışmalar tamamlandığında, açılan alanların ölçüleri şu şekilde tespit edilmiştir:

1. Alan: Doğu-Batı 3.00 m., Kuzey-Güney 3,60 m., Derinlik 2,70 m.,

2. Alan: Doğu-Batı 8.00 m., Kuzey-Güney ölçüsü batıya doğru 3,80 m., -3,50 m.,-2,20 m. Derinlik batıya doğru 2.00 m., -1,40 m.,-0,70 m.,

3. Alan: Bu alan iki aşamada açılmıştır. I. Doğu - Batı 2,40 m., Derinlik 0,80 m. İkinci aşamanın ölçüleri ise; Doğu - Batı 2,50 m., Kuzey -Güney 3 m., Derinlik güneye doğru kademeli olarak 0,90 m.-1,40 m.,

4. Alan: Doğu-Batı (güneye doğru) 2,40 m.-2,50 m., Kuzey-Güney 7,50 m., Derinlik güneye doğru kademeli olarak 0,60 m.-1,30 m.-1,60 m.-2,59 m.'ye ulaşmıştır.

7.2.4.2. Kuzey Cephe: Yapının kuzey cephesi, burçlar ve ana giriş nirengi noktaları olarak kabul edilerek 5 alana bölünmüştür. Bu kazı alanları doğudan batıya doğru numa-

ralanarak yer yer 2.00 m.'nin üzerine çıkan taş ve toprak yığınları kaldırılmıştır. Kazı alanlarının zemin kotları aynı seviyeye kadar açılarak, kuzey cephe önündeki çalışmalar tamamlanmış, sonuçta yapının bu cephesi görülebilir hale getirilerek, cephenin mimari bütünlüğü sağlanmıştır (Resim 181).

Kuzey cephesindeki çalışmalar tamamlandığında kazı alanları şu şekilde ölçülmüştür:

1. Alan: Doğu-Batı 6,70 m., Kuzey-Güney 1,90 m., Derinlik 0,90 m.,

2. Alan: Doğu-Batı 9,60 m., Kuzey-Güney 2,40 m., Derinlik 0,90 m.,

3. Alan: Doğu-Batı 3,60 m., Kuzey-Güney 1,10 m., Derinlik 0,69 m.,

4. Alan: Doğu-Batı 10,60 m., Kuzey-Güney 1,70 m., Derinlik 0,69 m.,

5. Alan: Doğu-Batı 9,60 m., Kuzey-Güney 1,20 m., Derinlik 0,20 m.

7.2.4.3. Batı Cephe: Yapının batı cephesinde iki ayrı noktada kazı çalışması gerçekleştirilmiştir. Sarayın batı cephesini oluşturan beden duvarları önünde oldukça fazla toprak-moloz yığını ile muhdes yapı kalıntıları bulunduğundan, önce bunların tamamen kaldırılması düşünülmüş, ancak ortaya çıkan duvarların statik ve fiziksel sorunla karşılaşabileceği endişesi ile planda değişiklik yapılmıştır. Beden duvarları önündeki yığınlar belirli bir seviyeye kadar kaldırılarak muhdes yapılar aynen korunmuştur. Ana duvarları destekleyen toprak yığınlarının yağmur suları ve rüzgarla aşınmaması için önüne harçsız duvar örülerek olası bir çökme tehlikesi ortadan kaldırılmıştır.

Batı cephesindeki çalışmalar tamamlandığında kazı alanları şu şekilde ölçülmüştür:

1. Alan: Doğu-Batı 5.00 m., Kuzey-Güney 6.00 m., Derinlik güneye doğru kademeli olarak 0,70 m. - 1,50 m., yapılan harçsız duvarın 1,40 m., Doğu-Batı uzunluğu 4,60 m.,

2. Alan: L şeklindeki açmanın doğu-batı doğrultulu kolunun ölçüleri, Kuzey-Güney 1,70 m., Doğu-Batı 7,30 m., derinlik batıya doğru kademeli olarak 0,90 m. - 1,10 m.

Alandaki açmanın kuzey-güney kolu ölçüleri, Kuzey - Güney 5.00 m., Doğu-Batı 3,90 m., Derinlik kademeli olarak 1,70 m. -2,50 m.'ye ulaşmaktadır.

7.2.4.4. Merkezdeki Alanlar: Yapının iç alanlarında 2004 öncesinde kazılar yapılmış, ancak bu çalışmalara ilişkin elimize bilgi ve belge geçmediğinden, çalışmalara Albert Gabriel'in planından yola çıkılarak başlanmıştır. Kompleks yapı, yönlere göre dört bölüme (Güneydoğu: GD, Güneybatı: GB, Kuzeydoğu: KD ve Kuzeybatı: KB Bölümleri) ayrılarak geçici kod ve numaralar verilmiştir (Çizim: 9).

"GD" ve "KD" bölümlerinde kazılara başlanmış, dışarı ile muhdes bağlantısı olan "GD3" ve "KD1" mekânlarda çalışmalar sürdürülmüştür. "Cephanelik" olarak anılan bu

mekânlarda (Resim 171) üst örtü seviyesine kadar doldurulmuş veya dolmuş moloz yığınları kaldırılmış, A ve B açmalarında ise çalışmaların ileri aşamasında 5 kemerle bölünmüş revaklı bir mekân tespit edilmiştir. Bu mekânın güney ucunda doğu-batı doğrultulu ve geçişi yuvarlak kemerle sağlanmış servis mekânı sayılabilecek bir oda ortaya çıkarılmıştır. Bu mekânda çok sayıda seramik buluntu ele geçirilmiştir. Aynı mekânın güneydoğu köşesinde, biri güneyde diğeri batıda olmak üzere iki açıklık tespit edilmiştir.

Büyük sarayın merkezindeki diğer bir çalışma alanı, "zindan" olarak adlandırılan "GD1" mekânı olmuştur. Bu mekân sarayın doğu duvarına bitişik olarak yapılmıştır. Odanın tonoz üzengi seviyesine kadar dolu olan moloz yığını kaldırılmıştır. Cephanelik ve Zindan kazılarının tamamlanmasının ardından, büyük saraydaki kazı çalışmaları yapının merkez mekânına doğru yönlenmiştir.

Bu alanda, "GD3", "GD4" "GD6" ve "GD7" kodları ile tanımlanan koridor, oda ve salonlarda kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu mekânlara dolmuş ve her biri höyük haline gelmiş moloz-toprak yığınları belirlenen kota kadar boşaltılmıştır. "GD7" mekânının, yapının dikey olarak uzanan doğu mekânlarının (Resim 175) açıldığı revakın önünde, aslında ilk tasarımdaki avlunun bir parçası, sonraki zamanlarda ise kuzeyde L şeklinde birleştiği diğer koridorlarla birlikte mekânlar arasındaki bağlantı ve geçişi sağlayan bir alan olduğu anlaşılmıştır (Resim 170).

Yapının kuzeyindeki girişe açılan "GD8" ve "GD9" (Resim 176) koridoru, aynı zamanda yapının orta alanından doğu ve batıdaki mekânlara geçişi sağlamaktadır. Güneye doğru duvar takibi yapılırken, her iki mekânı birden kesen sağır bir duvarla karşılaşılmıştır. Doğu revakının güneydoğusunda, "GD5" olarak adlandırılan beden duvarları ve örtüsü sağlam olarak kalabilmiş bir mekân tespit edilmiştir.

Büyük Saray'da yapılan kazı çalışmaları sonucunda açılan mekânların ölçüleri şu şekilde alınmıştır:

GD7 mekânı: Bu mekân kademeli olarak kazılmıştır. Kuzey - Güney 1. kademeye kadar 13,30 m., kademe 0,30 m., kademeden sonra güneye doğru 10,10 m.; doğu-batı 3,90 m. derinlik güneye doğru 1,30 m., 1,20 m., 1,20 m., 0,70 m.,

GD6 mekânı: Kuzey-Güney 12,90 m. 1. kademeye kadarki ölçü: kademe 0,30 m. kademeden sonraki güneye doğru 11,30 m. Doğu-Batı 1,50 derinlik 1,60 m.,

GD2 mekânı: Kuzey-Güney 1.00 m. doğuya doğru 2,80 m. derinlik 1,50m.,

GD4 mekânı: Kuzey-Güney 1,30 m. Bu mekân kademeli olarak kazılmıştır, 1. kademe 1,90 m. 2. kademe 1,20 m. 3. kademe 1,40 m.,

GD5 mekânı: Kuzey-Güney 1,30 m. doğu-batı 2. derinlik 1,40 m.,

KD1 (Cephanelik) : Doğu-Batı 13,70 m. Kuzey-Güney 4,90 derinlik 1,87m.

GD1 (Zindan) : Doğu - Batı 5,72 m. Kuzey - Güney 3,70 m. derinlik 1,85, -2,60 m.

GD8mekânı : Doğu-Batı 3,44 m. Kuzey-Güney 7,60 m. derinlik 0,98 m.

GD9 mekânı : Bu mekân kademeli olarak kazılmıştır. Doğu-Batı 3,45 m. Kuzey-Güney 1. kademe 5,70 m. 2. kademe 1,45 m. 3. kademe 6,65 m. 4. kademe 0,54 m. 5. kademe 0,90 m. 6. kademe 0,60 m. 7. kademe 2,72 m.

GB3 mekânı : Kuzey-Güney 2,67 m. doğu-batı 15,80 m. derinlik (kademeli olarak) 2,10 m. –1,40 m

GD10 mekânı : Genişlik 2,00 m. Güney-Kuzey (Kademeli olarak) 1. kademe 6,60 m.; 2. kademe 1,10 m.; 3. kademe 0,65 m.; 4. kademe 0,80 m.; 5. kademe 0,62 m.; 6. kademe 0,90 m.; 7. kademe 3,64 m.

KB3 mekânı : Doğu-Batı 3,10 m.; Kuzey-Güney 11,20 m.

KB2 mekânı : Doğu - Batı 3,10 m.; Kuzey - Güney 11,20 m.; derinlik 2,70 m.

Statik açıdan dengesi bozulan ve yıkılma tehlikesi bulunan kemerler, geçici olarak ahşap malzemeyle desteklenmiştir.

7.2.4.5. Buluntular:

Yapıda 2005 yılı kazı mevsimi boyunca çok sayıda sırlı-sırsız seramik ve cam parçaları, sikkeler ve taş malzeme bulunmuş, fotoğrafları çekilerek envanter kayıtları ve bilimsel değerlendirilmeleri yapılmak üzere kazı evine taşınmışlardır.

7.2.5. DERİKİ KİLİSESİ (HKFK-05-K)

Hasankeyf Kalesi'nin güneydoğusundaki vadiden hareketle, yaklaşık 1 km. uzaklıkta bulunan ve aynı adla anılan ikinci vadinin yamacına kurulmuş Deriki Kilisesi'nde birinci kazı çalışmaları, 23.06.2005 tarihinde başlamış, 07.07.2005 tarihinde sona ermiştir. Çalışmalara Kazı Başkanı Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM'ın gözetiminde 4 öğrenci ile 18 işçi katılmıştır.

Fotoğraflarla durumu tespit edilip alan temizliği yapılan kilisenin, görünen duvarlarından başlamak üzere, güneyden 8.00 m., kuzeyden 3.00 m., doğudan 3.00 m. mesafe ile kazılacak alanın sınırları belirlenip kodlanmış ve tekrar fotoğrafları çekilmiştir (Resim: 183-189).

7.2.5.1. K.1. Açması

Bu bölümdeki yaklaşık 1.20 m.'lik toprak tabakası kaldırılırken, 02.07.2005 tarihinde güneydoğu köşede iki adet mezar yapısıyla karşılaşılmıştır. Konumlarına göre ikisi de

Müslüman mezarı olan yapılarda, devşirme süslemeli taşların kullanıldığı görülmektedir. Taşlardan iki örnek kazı evi deposuna getirilmiştir.

Bu bölümde sırlı ve sırsız seramik parçaları ile oluklu ve üzeri kabaca şekillendirilmiş kiremit parçaları ve 3 adet deforme olmuş sikke bulunmuştur.

7.2.5.2. K.2. Açması

Bu bölümün doğu yönünde daha önce kaçak kazılarla açılmış derin bir çukur bulunuyordu. Kazı sonunda yaklaşık 1.00 m.'lik toprak tabakası kaldırılmıştır. Doğu yönde beden duvarına 0.70 m. uzaklıkta doğu-batı yönlü mezar yapısı tespit edilmiş, 1.80 x 0.80 m. ölçülerindeki mezarın doğusunda yıkılmış bir şahide bulunmuştur. 25.06.2005 tarihinde başka bir mezar şahidesine ait üç kitabe parçası daha ele geçirilmiştir.

02.07.2005 tarihinde kaldırılan toprak tabakası içinde, Bizans dönemine ait, üzerine sonradan delik açılmış bir sikke bulunmuştur.

7.2.5.3. K.3. Açması

Yapının güney doğusundaki mekânın dış duvarı takip edilerek, yaklaşık 0.50 m.'lik toprak tabakası kaldırılmış, çalışma sonunda bu duvarın batıya doğru devam ettiği tespit edilmiştir (Resim 187). Ancak batıdaki duvarın doğu duvarına göre daha niteliksiz olduğu görülmüştür. Duvar kalınlıkları 0.60 m. ile 0.80 m. arasında değişmektedir.

Bu bölümde, K.3.1 açmasının doğusunda, 0.80 m. mesafede, doğu-batı yönde uzanan bir mezar tespit edilmiştir. 1.85 x 0.80 m. ölçülerindeki mezarın doğusunda bulunan taş üzerinde haç motifli Süryanice yazılar tespit edilmiştir. Kuzey kanadında yan yana konulan taşların yüzeyinde ise süsleme motifleri bulunmaktadır. Mezar yapısının bu haliyle ölçüleri alınıp fotoğraflandıktan sonra taşlar, kazı evinin deposuna taşınmıştır.

Çalışma sonunda bu bölümde seramik ve kiremit parçaları bulunmuştur.

7.2.5.4. K.3.1 Açması

Bu karede, yaklaşık 0.90 m.'lik toprak tabakası kademeli olarak kaldırılmış ve çalışma sonunda cas tabakasına rastlanılmıştır. Bu alanda 3.15 x 3.20 m. ölçülerinde, kareye yakın formda mekân tespit edilmiştir.

Bu mekânın kuzey tarafında apsise açılan bir açıklık tespit edilmiştir. Yaklaşık 0.90 m. genişliğindeki bu açıklık define avcıları tarafından açılmış olmalıdır. Yapının girişi batı yönde K.3.2. karesine açılmaktadır. 0.90 m. genişliğindeki giriş K.3.2 karesinden kot olarak 0.20 m. yüksektedir. Çalışma sonunda bu mekânın, beden duvarlarının mekân içine yıkıldığı anlaşılmıştır. Mekânın ortasında 0.80 x 0.40 m. ölçülerinde ambon kürsüsüne ait olabileceği sanılan mimari bir parça bulunmuştur (Çizim 12).

Zeminindeki cas tabakasının altına moloz taş döşendiği görülmüştür.

7.2.5.5. K.3.2. Açması

Bu alanda yaklaşık 0.50 m.'lik toprak tabakası kademeli olarak kaldırılmış, çalışma sonunda cas tabakasına rastlanılmıştır. Buranın zemini K.3.1. açmasının zemininden 0.20 m. aşağıdadır. Açmanın güneyinde, doğudaki mekânın güney duvarının uzantısı tespit edilmiştir. Bu mekânın doğu duvarı 3.15 m., kuzey duvarı 2.25 m.'dir. Batı yönde ise 1.00 m. uzunluğunda duvar bulunmuş ve bu duvarla aynı aks üzerinde 2.00 m. mesafede 0.30 x 0.30 m ölçülerinde yekpare taşıyıcı ayak parçası tespit edilmiştir.

7.2.5.6. K.3.3 Açması

Kazısı yapılmadan önce, bu alanın kuzeyindeki giriş kapısı önünde kaçak kazılarla açılmış derin bir çukur bulunuyordu. Ortalama 0.50 m.'lik toprak tabakası kademeli olarak kaldırılmış, çalışma sonunda bu alanın kuzey batısında, kuzey güney doğrultulu 1.10 m. uzunluğunda 0.60 m. genişliğinde duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Giriş önünde ise cas tabakasına rastlanılmıştır.

7.2.5.7. K.4. Açması

Yapının batısındaki bu alanda yaklaşık 0.50 m.'lik toprak tabakası kademeli olarak kaldırıldıktan sonra kilisenin batı duvarı bulunmuştur. Duvar uzunluğu 5.25 m. olarak ölçülmüştür. Genişliği ise 0.80 m.'dir.

Bu bölümün batı tarafında dere yatağı mevcut olup, kilisenin batı duvarına kadar olan arazi sel sularıyla yok olmuştur. Dere yatağının batısından da yol geçmektedir. Erozyonu önlemek amacıyla, bu alana 0.80 m. genişliğinde, doğu-batı doğrultusunda uzanan taş duvar örülmüştür (Resim 189).

7.2.5.8. K.5. Açması

Kilisenin iç mekânını oluşturan açmada, kazı çalışması başlamadan önce apsiste, güneydeki yarım eksedra önünde ve güneydeki giriş kapısı önünde üç adet kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. 24.06.2005 tarihinde en yüksek kotu 1.00 m. olan ortalama 0.50 m.'lik toprak ve moloz yığıntısı kaldırılarak kilisenin zemini aynı kota getirilmiştir. Çalışma sonunda apsiste cas tabakasına rastlanılmıştır.

Açmanın güney tarafında apsisin bittiği yerde eksedra biçiminde yapılmış bölümün zemininde, yaklaşık 0.40 m. çapında, daire formlu havuz bulunmuştur. Havuz içindeki toprak tabakasının kaldırılmasıyla, zeminde doğu-batı yönde yerleştirilmiş iki adet taş parçası tespit edilmiştir. Doğudaki taş 0.33 x 0.45 m.; batıdaki taş ise 0.33 x 0.35 m. ölçülerindedir. Batıdaki taşın batı kısmı kuzey ve güneyden pahlanmıştır.

Zeminde, K.3.1 ile K.3.2 açmasında bulunan ambon kürsüsü olabileceği düşünülen mimari parçalar yer almaktadır. Apsisin güneyinde kiliseye ait olamayan bir çini parçası, bir adet sikke, sırlı ve sırsız seramik parçaları ile oluklu ve kabaca elle şekillendirilmiş kiremit parçaları bulunmuştur.

Kilisede, kaçak kazıcıların yapıyı tahrip edebilecekleri endişesiyle yarım bırakılan zemine inme çalışmaları, 26.08.2005 tarihinde başlamış, bir haftalık çalışma ile tamamlanmıştır (Resim 188).

7.2.6. HAMAM (HKFK-05-H)

Zeynel Bey Külliyesi kapsamında ele alınan hamam kazısına, 25.07.2005 günü başlanmıştır. Çalışmalar, Atatürk Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Haldun ÖZKAN'ın gözetiminde, 2 yüksek lisans, 3 lisans öğrencisi ve 22 işçi ile sürdürülmüştür.

Kazılar, sağlam olarak günümüze gelebilen ve Hasankeyf'te "Hamam" olarak bilinen yapı kalıntısının ne olduğunu belirlemek ve varsa bağlantılarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır (Resim 191). Çevresi 5.00 x 5.00 m.'lik sekiz kareye bölünerek kazılara başlanmıştır. Mevcut yapının doğusunda, muhdes bir duvara ulaşılmış, ancak ana yapı ile bir bağlantısı tespit edilememiştir. Güneydoğu köşesinde yapılan sondajda, -2.50 m.'de zemine ulaşılmış, yapının özgününde muntazam kesme taş malzeme kullanıldığı görülmüştür (Resim 201).

7.2.6.1. Artuklu Hamamı

Soyunmalık bölümü olduğu anlaşılan mevcut yapının batısında, henüz kazısı yapılmayan bir ara bölüm (ılıklık) ile devamında sıcaklık, kuzeyinde dikdörtgen külhan bulunmaktadır (Resim 192). Köşe mekânları tuğla örgülü, üç kenarında ısının dolaşması için taş destekler bulunan halvet hücreleri, muhtemelen Osmanlı döneminde daha üst kotta yeniden şekillendirilmiştir (Çizim 13-16). Bu bölümde demir parçaları bulunmuştur. Külhanın kuzeyinde alt kısmı taş üstü tuğla sarnıç (su deposu) bölümü bulunmaktadır. Külhanın güneyinde birbirine simetrik çok köşeli düzgün kesme taştan halvet odaları ortaya çıkarılmıştır. Bu bölümde cam fanus kalıntılarına ve su künklerine rastlanılmıştır. Halvet odalarının zeminine -2,50 m.'de ulaşılmıştır. Halvet odalarının zemininde kullanılan kare ayaklarla taşların sıcak havanın dolaşması için karşılıklı olarak yerleştirildikleri anlaşılmıştır (Resim 198-199). Burada bir de su kanalı açığa çıkmıştır.

Hamamın sıcaklık bölümünde, zemin seviyesinden sonra mekânın yarısının kazısı yapılmış, zemin kotunun üzerindeki Osmanlı döneminde yeniden yapılan ikinci cehennemlik katının bozulmaması amacıyla, diğer yarısı öylece bırakılmıştır (Resim 200).

7.2.6.2. Anonim Yapı

Yapı Dicle'nin kuzeyinde, hamamın kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Görünen duvar kalıntısından, burada hamamla bağlantısı olan başka bir yapının varlığı göz önünde tutularak alanın kazılması kararlaştırılmıştır.

16 işçi ve 3 öğrencinin katılımı ile sürdürülen çalışmalara 27.08.2005 tarihinde başlanmış, önce fotoğraf çekimi yapılıp taş ve ot temizliğinden sonra değişik noktalarda sondaj çalışmalarına geçilmiştir.

Kazıya yapının güneybatı köşesinden başlanmış, duvarların ortaya çıkarılması ile güney-kuzey doğrultusunda 14.00 m., batı-doğu doğrultusunda 10.50 m. dikdörtgen bir mekân olduğu belirlenmiştir. Yapıda cas harcıyla tutturulmuş moloz taş kullanılmıştır.

Özgün yapıdan yalnızca temel ve subasman seviyesinde güney duvarı kalmış, diğer kısımları yıkıldığından, Osmanlı döneminde sağ olan Hasankeyflilerin verdiği bilgilere göre, konut olarak yeniden inşa edilmiştir (Resim 201).

Yapının güney iç duvarından başlayan kazılarla doğuya doğru A mekânının büyük bir bölümü açılmış, 3.10 x 6.4 m. ölçülerindeki alana geçilen kapı ortaya çıkarılmıştır. Aynı ölçülerdeki B mekânının kazılarını müteakiben, C ve D mekânları da açılmıştır.

Anonim Yapı'daki kazı çalışmalarında nitelikli herhangi bir mimari parçaya rastlanmamış, sadece bir kaç seramik parçası bulunmuştur. Çalışmalar sonucunda yapının temelinin malzeme ve teknik özellikleriyle hamamla aynı karakterde olduğu; bu temel üzerine Osmanlı'nın son döneminde inşa edilmiş sivil bir yapı olduğu anlaşılmıştır.

7.2.7. SERAMİK FIRINLARI (HKFK-05-SF)

Önceki yıllarda ortaya çıkarılan seramik fırınlarının bulunduğu alanlarda oluşan bitki ve çöp artıkları temizlenerek, saha gezilebilir hale getirilmiştir. Alanın batısında önceden çalışılmış, ancak tamamlanamamış olan beş açmada sondaj niteliğinde çalışmalar yapılmıştır (Resim 202-203).

Zemine ulaşılıp, üst kotlarda ve mekân dışında tespit edilen su künklerinden başka, alt seviyelerde her hangi bir buluntu olmayacağı görüşü ile bu alandaki çalışmalara son verilmiştir.

7.2.8. ROMA DÖNEMİ KALINTILARI (HKFK-05-RY)

Tarihi Hasankeyf Köprüsü'nün güneybatısında, şehre giriş kapısı şeklinde inşa edilmiş, Roma dönemine ait bir yapı kalıntısı mevcuttur (Resim 204).

7.2.8.1. Yapının tanımı: Ana kaya üzerine bindirme tekniği ile dört köşe blok kesme taşlardan yapılan bina, daha sonra çeşitli mimari öğelerin eklenmesiyle oluşturulan

yapıların altında kalmış, üzerine "Eski Çarşı" adıyla bilinen sokakta yer alan Molla Halil (Şâb) Camisi inşa edilmiştir. Ön cephesi oldukça sağlam olan yapının arka cephesi kaçak kazılarla tahrip olmuştur. Duvarlarda meydana gelen yıkılmalar, sonraki dönemlerde onarılarak yeniden şekillendirilmiştir (Resim 205).

Batı yönünde bulunan kesme taş bloklardan oluşan ve ana kayaya oturtulan duvar kalıntıları, küçük sarayın altına gelen ve muhtemelen şehir surlarını oluşturan bir özellik taşıyordu. Doğu kısmında kuzeye yönelen ve dikdörtgen girişin doğusunda yer alan ana kayaya oturtulmuş giriş, açık bir mekânla desteklenmiş olmalıydı. Yapının büyük bir bölümü, İç Kale'ye giden günümüzdeki asfalt yolun altında kalmıştır.

Destek duvarları ile ana yapıya bağlanan Roma yapısı, 2.28 m. yükseklikte ve 2.00 m. genişlikte kapı açıklığına sahiptir. İç mekânın derinliği 4.93 m.; yapının dış duvar uzunluğu 7.60 m'dir. Bu iç mekânda 1.00 m. yükseklikteki duvarlarda yer yer bozulmalar olduğu görülmektedir. En güney ise iki paye ile desteklenmiş, güneydoğu köşesinde yüksekliği 1.35 m., genişliği ise 0.98 m. olan bir açıklık vardır. Muhtemelen yapıyı dışa bağlayan 1.90 m. derinliğindeki bu açıklık, yapı zemininden 0.45 m. yükseklikte yer almaktadır. Altı sıra blok taşlardan oluşan cephede, üstten itibaren birinci sırada beş, ikinci sırada yedi, üçüncü sırada altı, dördüncü sırada yedi, beşinci sırada dört taş vardır (Resim 207).

Bir antik dönem kalıntısı olan tonozlu Roma yapısını mimari hatlarıyla ortaya çıkarıp, bu ünik eseri Hasankeyf kültürel mirasına dahil etmek amacıyla kazı yapılmasına karar verilmiştir.

7.2.8.2. Kazı Çalışmaları: 12.09.2005 tarihinde, Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. İbrahim Hakan MERT gözetiminde, 1 öğrenci ve 8 işçi ile kazı çalışmalarına başlanmıştır. Yapının halihazır fotoğrafları çekilerek iç kısmında bulunan bazı eşyalar boşaltılıp çevre temizliği yapılmıştır. Kapı girişi önünde yükselen ve yapının görünmesine ve çalışmalara engel olan dut ağacı kesilerek, odunu Belediye Başkanlığı'nın önerisi üzerine Er-Rızk Camisi'ne gönderilmiştir.

Yapının güneydoğu ve batı kısmındaki toprak ve niteliksiz moloz-taş yığıntıları kaldırılarak yapı mimarisi ortaya çıkarılmıştır. Yapının kuzey kısmında çukurda kalan özgün kale yolu ile ortasındaki su kanalının alt kısmına taş döşenip, üzerine toprak serilerek bir yaya yolu oluşturulmuştur (Resim 206). Güneydoğu tarafında, Eski Çarşı'ya giden yolun alt kısmında kalan sertleşmiş toprak tabaka kazılırken, doğu-batı yönünde uzanan 5.56 x 0.72 m. ölçülerinde bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Duvarda geçiş ya da kapı olarak kullanılan bir boşluk mevcuttur. Duvarın yapımında büyük kesme taşlar kullanılmıştır. Üst kısımda ise yer yer cas ile tutturulmuş tuğlalar vardır. Doğuya bakan kısımda, yapıya gelen yolu oluşturan bozulmuş taş zemin ortaya çıkmıştır. Doğu kısmında, duvar üzerindeki toprak tabakasının kaldırılmasına, üstteki yapıları riske atmamak için son verilmiştir.

Çalışmalar sırasında, batı kısmında güneybatı yönünden gelen bir künk bulunmuştur. Toprak ve taş tabaka alındıktan sonra yapının kuzeyinde kalan, su kanalına doğru devam eden, daha önceki künk ile paralel üç künk daha bulunmuştur.

Tonozlu Roma yapısında yapılan kazı çalışmaları sırasında tespit edilen buluntular şunlardır.

7.2.8.3. Mimari buluntular: Yapının güney duvarındaki açıklığın tabanında beyaz, kahverengi ve mavi tonlarda tesseralardan oluşan, MS. II. ya da III. yüzyıla tarihlendirilebilecek iki küçük mozaik parçası (Resim 209) ile MS. II. yüzyıla tarihlenebilecek Roma çatı ve duvar tuğlaları bulunmuştur. Ayrıca yapının batı tarafında, nitelikli olarak değerlendirilebilecek insitu halinde olmayan şemse motifli iki adet kesme taş tespit edilmiştir.

7.2.8.4. Madeni buluntular: Döküntü toprak içinde çok büyük ölçüde tahribata uğramış bir adet Roma sikkesi bulunmuştur.

7.2.8.5. Diğer buluntular: Yapının doğu tarafında, Artuklu dönemine ait iki adet yazılı mezar taşı ile yapının genelinden sırlı ve sırsız seramik parçaları ortaya çıkartılmıştır.

24.09.2005 tarihinde, yapının korunması ve görülmesi amacıyla çevre düzenlemesi işlemlerine geçilerek, kazı çalışmalarına 30.09.2005 tarihinde son verilmiştir.

7.2.9. BATI YAPILARI (HKFK-05-BY)

Zeynel Bey Külliyesi'nin kuzeybatı köşesinde, avlu duvarları dışındaki arazide yapılan gözlemlerde, mezarlık ile içinde bazı yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Buradaki mimari dokuyu anlamak amacıyla, 28.07.2005 - 13.08.2005 tarihleri arasında, külliyenin kuzeybatısındaki 37° 43' 59 K - 41° 24' 17 D konumunda ve 485 m. kotundaki alanda bir sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir (Resim 212-213).

8 işçi ve 2 öğrenciden oluşan bir ekiple yürütülen çalışmalarda, duvar kalıntıları tespit edilen alanda, fotoğraflama ve genel temizliğin ardından 30.00 x 30.00 m.'lik alanın 5'er metrekarelik karolajı yapılmıştır (Çizim 17). Bu kareler doğu-batı istikametinde harflerle; kuzey-güney doğrultusunda ise rakamlarla tanımlanmıştır.

Kazı çalışmalarına ilk olarak duvar izleri görülebilen D4 ve E3 karelerinde başlanmış, bu alanlarda belirlenen duvarlar takip edilerek E4 ve D2 karelerinde devam ettirilmiştir.

Mevcut zemin kotundan 0.35 m. derinliğe inildiğinde ana toprakla karşılaşılmış, sonraki çalışmalara bu kotta devam edilmiştir.

E4 açmasında zemini casla kaplanmış bir mekân tespit edilmiştir. 0.88 m. kalınlığındaki duvarlara sahip mekân içten içe 3.63 x 3.75 m. ölçülerindedir. Bu mekânın çevresindeki açmalarda devam ettirilen çalışmalarda bu mekânın çevresinin koridor şeklinde dü-

zenlendiği görülmüştür. Mekânı dört yönden çeviren bu avlu ikinci bir duvarla sınırlandırılmıştır. Bu avlunun içten içe ölçüleri ise 10.30 x 10.10 m.'dir.

E4 açmasındaki mekânın kuzeyinde, doğu-batı istikametinde sıralanan iki mekân bulunmaktadır. Batıdaki 2.91 x 3.90 m., doğudaki ise 4.12 x 4.14 m. ölçülerindedir. Duvarların kalınlıkları 0.70-0.75 m.'dir. Bu iki mekânla külliyenin avlu duvarları arasında kalan bölümde mezarlar yer almaktadır.

C5 açmasında 0.30 m. derinlikte, 0.24 x 0.34 m. ölçülerinde bir mezar taşı bulunmuştur. İnsitu durumdaki mezar taşı olduğu yerde bırakılmıştır.

Çalışma sonunda, tarla yapılmak üzere büyük oranda tahrip edilmiş mekânlar, birkaç taş sırasından oluşan temel seviyesinde ortaya çıkartılmıştır.

Moloz taş ve çamur harcıyla örülmüş duvarların çevirdiği küçük bir avlu içinde, özenilerek yapılmış olan mekânın (E4 açması) üzeri açık, yarım boy duvarlı bir türbe olması düşünülmektedir (Resim 215).

7.2.10. KASIMİYE YAPILARI (HKFH-05-KS)

Batman ili, Hasankeyf ilçe merkezinin 1.5 km. kadar doğusunda yer alan ve ilçe halkı tarafından "Kasımiye" olarak adlandırılan mevkide, 07.09.2005 tarihinde, Kazı Heyeti tarafından yapılan keşif çalışması sonucunda; ileride su altında kalacağı belirlenen tarihi yerleşim alanında bir grup yapı kalıntısı tespit edilmiştir (Resim 216). Kent tarihi ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalarla tarafımızdan gerçekleştirilen yüzey araştırması verileri ışığında, ilk aşamada büyük ölçüde "antik dönem"e tarihlenen yerleşim alanında, Türk dönemi yapıları da tespit edilerek, mevcut yedi yapı kalıntısı içinden, yerleşim şekli ve mimari formları göz önünde bulundurularak belirlenen dört ayrı yapıda kazı çalışmaları başlatılmıştır.

7.2.10.1. Kasımiye Yapıları- I (HKFK-05-KS-I)

Kasımiye kazılarının 1 no'lu yapısı, güneyden kuzeye doğru yaklaşık % 10 meyilli bir arazinin üzerinde, kuzeyde Dicle havzasına hakim, doğuda Dicle'ye uzanan kurumuş dere yatağı ile sınırlandırılmış, güneyde sert vadi yamaçlarıyla kapalı ve batıda Hasankeyf kent merkezine bakan bir alanda inşa edilmiştir (Resim 218-219).

Alanda 08.09.2005 tarihinde, Selçuk Üniversitesi'nden Arş. Gör. Tolga BOZKURT'un gözetiminde, 2 öğrenci ve 12 işçi ile kazı çalışmalarına başlanmıştır.

1 no'lu yapının 9.80 x 16.40 m. ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda enine dikdörtgen planlı bir kütle ile buna doğu yönde bitişik, 9.70 x 15.50 m. ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda boyuna dikdörtgen bir alana oturan ikinci bir bölümden oluştuğu görül-

müştür. Söz konusu ikinci bölüm, batısındaki yapı kütlesinden güney yönde 7.70m'lik bir çıkıntı yapmaktadır (Resim 229).

Yapı, arazi eğimine uygun olarak güneyde yamaca yaslanırken, doğu ve batı yönlerde cephe duvarları, kuzeyde ise açık bir avluyla bütünleşmiştir. Bu şekli itibariyle yapıda yürütülen kazı programı şöyledir:

08.09.2005 günü yapının kazı öncesi durumu fotoğraflarla belgelenmiş, üzerindeki mevcut ot ve çalıların temizliği ile kazıdan çıkacak taş ve toprağın istifleneceği alanlar tespit edilmiştir. Daha sonra, duvar hattının en kesin çizgilerle takip edilebildiği güney cephenin batı kesiminde, yaklaşık 0.90-1.00 m.'lik taş-topak dolgunun hafriyatına başlanmıştır. Yaklaşık 0.60 m. derinliğinde, üst örtüye ait pişmiş topraktan pöhrenklerle sırlı seramik parçaları ele geçmeye başlamıştır. Güney cephede, duvar eteğine bitişik olarak uzanan pişmiş toprak su künklerinin küçük bir bölümü ise insitu olarak bulunmuştur.

09.09.2005 günü güney cephenin doğu ve batı kesiminde kazı çalışması sürdürülmüş, yapının ikinci bölümüne ait art arda iki ayrı köşe dönüşü tespit edilmiştir. Batı yönde ise seviye indirilmek suretiyle, yapının güneybatı köşesinin tespitine yönelik sondaj yapılmıştır. "E" mekânındaki dolgunun temizlenmesi sonunda burasının bir eyvan olduğu tespit edilmiştir (Çizim 19-23).

10-16.09.2005 tarihlerinde "E" ve "F" mekânlarında taş-toprak ve pişmiş toprak pöhrenk kırıklarından oluşan molozun boşaltılmasına devam edilmiş, her iki mekânda da zemin seviyesine ulaşılarak tesviyeleri yapılmıştır. "F" mekânının kuzeyindeki taş kaplama zemin açığa çıkarılmıştır. Yapının kuzeybatı kesiminde, yüzeye yakın çini parçaları çıkmaya başlamış, ince beyaz hamurlu sırsız bir adet vazo ele geçirilmiştir.

Kasımiye I. no'lu yapının en ilginç birimi "C" olarak kodlanan mekândır. İçindeki moloz dolgu temizlenince, sekizgen planlı ve kuzey-güney aksındakiler hariç her bir kenarında dikdörtgen planlı birer niş bulunan, duvarların dikdörtgen çerçeveli altıgen çinilerle kaplı olduğu, ancak çinilerin döküldüğü veya söküldüğü, üzerinin pöhrenklerle kuşatılmış mukarnaslı geçişlere oturan kubbeyle örtüldüğü bulunan örneklerinden anlaşılmıştır. Beyaz zemin üzerine mavi tonlarında hatai motiflerinin işlendiği sıratlı tekniğinde üretilmiş altıgen çini örnekleri kazı evindeki seramik laboratuarına götürülmüştür (Resim 275-277).

"C" mekânın zemini ve beden duvarları, bölgede "cas" adı verilen bir harçla kaplanmıştır. Kuzey kenarında bir girişi bulunan "C" mekânı, güney kenarındaki ikinci bir kapı açıklığı ile "D" mekânına bağlanmıştır.

19–24.09.2005 tarihleri arasında, "B" alanındaki çöküntü bölüm tamamen açılarak, buranın 6.70 x 5.20 m. ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve bugünkü

zemin seviyesinden yaklaşık -2.00 m. derinliğinde büyük bir havuz olduğu görülmüştür (Resim 226). Bu havuzun güneyinde yer alan ve "A" mekânı olarak adlandırılan anıtsal eyvan ile kubbeli mekânın güneyindeki "D" alanının doğu yönde yıkık bir duvara sahip ve kuzeyindeki kubbeli mekânla doğrudan bağlantılı, tonoz örtülü küçük bir oda olduğu anlaşılmıştır.

Kazısı tamamlanan Kasımiye-I Yapısı'ndan çıkan taş malzeme, alanın kuzeydoğusuna istiflenmiş, avludaki zemin düzenlemesi ile çalışmalara son verilmiştir.

7.2.10.2. KASIMİYE YAPILARI-II (HKFK-05-KS-II)

Kasımiye-I Yapısı'nın güneyinde, daha yüksek kottaki arazi üzerine kurulan Yamaç-II Yapısı'ndaki kazılara aynı tarihlerde, Kazı Başkanı'nın gözetiminde, 2 öğrenci ve 18 işçi ile devam edilmiştir. Yapının insitu durumunu tespit eden fotoğraf çekimi ve temizlik çalışmalarından sonra, en belirgin durumdaki beden duvarından başlayarak, güneye doğru ilerleyip "B" mekânına ulaşılmıştır (Resim 231). Burada önce bir basamağa ve onu takip eden kesme taştan oluşan avlu zeminine ulaşılmıştır. Avluda ağız genişliği 0.30 m. derinliği 0.25 m. olan bir adet dibek taşı tespit edilmiştir.

"B" açması, doğu-batı doğrultusunda, 2.74 m., kuzey-güney doğrultusunda, 4.05 m. ölçülerinde, içerisinde iki adet niş bulunan dikdörtgen bir mekândan ibarettir. Buradan 7.20 m. batıya yönelerek alan genişletilmiş, bulunan taş döşemenin kuzey yönünde duvar takibi yapılarak, Kuzey-güney yönünde 2.80 m., doğu-batı yönünde 3.50 m. ölçülerinde ve 0.75 m. derinliğinde bir havuz ortaya çıkarılmıştır. Havuzun güney yönünde ağız genişliği 0.35 m., yüksekliği 0.35 m. olan bir dibek taşı tespit edilmiştir. Havuzun batı duvarındaki açıklığın batıya doğru uzanan su tesisatına ait olduğu anlaşılmıştır (Resim 233, 238).

İkinci bir kazı grubu ile çalışmalara havuzun batı duvarını takip ederek devam edilmiş, burada havuzdan gelen 1.20 m. uzunluğundaki su tesisatı ortaya çıkarılmıştır. Buradan doğuya doğru, zemindeki kesme taşlar takip edilerek "C" (orta) mekânı orta eksenine denk gelen ve havuza bir çörtenle ulaşan suyolu tespit edilmiştir. 0.25 m. genişliğinde, 3.07 m. uzunluğunda olan bu oluklu kısım 0.08 m. ağız genişliğindeki bir çörtenle havuza ulaşmaktadır. Havuzun güneyinde kalan avlu kısmı ortaya çıkarılarak oluklu taş sırasının güneye doğru takibi ile "C" mekânının eşiğine ulaşılmıştır. Bu bölgedeki taş ve toprak yığınlarının kaldırılmasıyla "C" mekânı tamamen temizlenmiştir. Doğu-batı doğrultusunda 3.40 m., kuzey-güney doğrultusunda ise 4.75 m. ölçülerine ulaşan bu dikdörtgen mekânda doğu ve batı duvarlarında karşılıklı birer adet niş tespit edilmiştir.

Yapının kuzeydoğu köşesinden batıya doğru 4.23 m. mesafede, 0.76 m. derinliğinde bir giriş kısmına rastlanmıştır. "D" mekânı olarak adlandırılan bu bölümün doğu duvarı-

na bitişik 1.00 genişliğinde, 1.75 m. uzunluğunda işlevi tam olarak belirlenemeyen oldukça tahrip olmuş taş bir blok ortaya çıkmıştır.

Dikdörtgen planda tasarlanan "D" mekânından yoğun seramik (çanak çömlek) parçaların çıkması, burasının mutfak olarak düzenlendiğini düşündürmektedir.

Kazısı tamamlanan "B", "C", "D" mekânlarından sonra yapının batısında, 2.20 x 3.00 m. ölçülerinde herhangi bir girişi olmayan kör bir mekâna rastlanmıştır. Daha sonra yapının güneybatı köşesinden doğuya doğru duvar takibi yapılarak güney beden duvarı ile 3.00 x. 3.47 m. ölçülerinde bir birim daha ortaya çıkarılmıştır. "B" mekânının doğusunda yapılan çalışmalarla 1.44 x 1.44 m. ölçülerinde kare planlı "A" mekânı bulunmuştur (Çizim 24-26).

20.09.2005 tarihinde Kasımiye-II Yapısı'nın kazısı tamamlanmış, çevre düzenlemesine geçilmiştir. Çalışmalar sonucunda, Kasımiye-II Yapısı'nın doğu-batı doğrultusunda 20.00 m., kuzey-güney yönünde 15.00 m.'lik bir alana oturduğu; doğu-batı yönünde yan yana 5 ve 1 arka mekân ile orta mekânın kuzeyinde bir havuzdan oluştuğu; moloz taş örgülü, zemini kesme taş üzerine cas kaplı tek eyvanlı, enine dikdörtgen planlı, kuzeyden girişi olan ve bulunduğu konum itibariyle yerleşim alanında daha belirgin bir yerde yapılmış muhtemelen üst düzey bir şahsa ait sivil mimari örneği olduğu tespit edilmiştir (Resim 239-240).

7.2.10.3. KASIMİYE YAPILARI-III (HKFK-05-KS-III)

7.2.10.3.1. A Yapısı: 09.09.2005 tarihinde, Kazı Başkanı'nın gözetiminde, 2 yüksek lisans öğrencisi ve 17 işçi ile kazı çalışmaları başlamıştır. Kazı alanının fotoğraflanması, ot ve taş temizlik işlerinden sonra avlu olarak düşünülen bölümde kazı çalışmasına geçilmiştir (Resim 242-243).

Çalışma alanı doğu-batı yönünde 27.00 m., kuzey-güney yönünde 15.00 m. ölçülerindedir. Avlunun kuzeydoğusunda, doğu duvarı takip edilerek 13.00 m. ileride avlunun güney duvarına ulaşılmış, güneydoğu köşesinde bir adet su öğesi tespit edilmiştir (çizim 27-29).

"A1" kodundaki eyvana dolan toprak ve moloz yığınları boşaltılıp, zemindeki cas ile kaplı tabakaya ulaşılmış ve zemin düzenlemesi yapılmıştır. Güney duvarının ortasında bir niş bulunan "A1" eyvanın iç ölçüleri 3.00 x 4.40 m.'dir.

Bu eyvanın batı yönünde, "A2" olarak adlandırılan bir eyvan daha tespit edilmiştir. Mekânın doğu iç duvarından başlanarak, moloz kaldırma çalışmaları tamamlanarak, cas ile kaplı zemin seviyesinde çalışmaları yapılmıştır. "A2" eyvanının ölçüleri doğu-batı yönünde 3.00 m., kuzey-güney yönünde 4.40 m.'dir.

"A2" eyvanının batı yönünde bulanan "A3" mekânın kuzey duvarının orta bölümünde, 2.00 m. genişliğinde bir giriş tespit edilmiştir. Bu noktadan mekâna geçilerek, içine dolan toprak-moloz tabakası tamamen boşaltılmıştır. Batı duvarında bir niş bulunan 4.10 x 3.60 m. ölçülerindeki mekânın zemin tesviyesi yapılmıştır.

"A4" mekânına, genişliği 1.60 m. olan bir giriş tespit edilmiştir. 4.00 x 4.70 m. ölçülerindeki bu mekânda da dolgu kaldırma işlemi tamamlanarak, zemini tesviye edilmiştir (Resim 247-249).

Sonraki çalışmalarda, bu mekânların kuzeyinde bulunan avlu temizlenmiş, "A2" eyvanının kuzeyinde, aynı doğrultuda bir havuz tespit edilmiştir. 1.75 m. kenar uzunluğuna sahip kare planlı, 1.00 m. derinliğindeki havuzun içi boşaltılınca, düzgün taş döşeli zemine ulaşılmıştır. Havuzun batı yönünde, "A3" mekânının önünde taş malzemeden yapılmış bir işlik ortaya çıkartılmış, işliğin doğu yönünde bir adet oluk tespit edilmiştir.

"A" yapısının güney yönünde bulunan ve doğu-batı istikametinde ilerleyen 1.85 m. genişliğindeki sokakta yapılan çalışmalarla, yapıların bağlantısı ortaya çıkarılmıştır.

7.2.10.3.2. B Yapısı: 20.09.2005 tarihinde, "A" yapısının batı bölümünde bulunan ve "B" olarak adlandırılan eyvan şeklinde düzenlenmiş mekânlar grubunda kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Çalışma alanı yaklaşık olarak 18.50 x 25.20 m. ölçülerindedir. "B" yapısının doğu duvarı "A" yapısının batı duvarı ile ortak olarak düzenlenmiştir. "B1" kodu verilen mekânın içerisinde bulunan toprak tamamen tahliye edilmiş, zeminde bulunan cas tabakasına ulaşılarak, zemin tesviyesi yapılmıştır. Mekânın güney duvarında bir su küngü bulunmuştur.

Kazılara, 3.25 x 2.90 m. ölçülerindeki "B1" mekânının batısında bulunan "B2" mekânın doğu duvarında devam edilerek, içindeki toprak tahliye edilmiştir. "B2" mekânının doğu duvarı içinde bir su küngü ile, hemen altında bir su düzeneği tespit edilmiştir. Su düzeneği dört yöne bağlantı kuracak biçimde tasarlanmıştır (Resim 250). Mekânın ölçüleri 2.62 x 3.05 m.'dir.

"B3" mekânındaki ilk bulgu, güney duvarına yaslanan bir seki olmuştur. 1.90 x 4.95 m. ölçülerindeki "B3" ile 2.95 x 3.90 m. ölçülü "B4" mekânlarındaki yığıntı malzeme tahliye edilerek zemin tesviyeleri yapılmıştır.

Avludaki kazılara "B1" mekânının batı kısmından başlanmış, içindeki toprak tahliyesi sırasında havuz tespit edilmiştir. 2.00 x 1.80 m. ölçülerinde ve 1.00 m. derinliğindeki havuzun içi tamamen boşaltılarak, zeminde bulunan taş döşemeye ulaşılmıştır.

7.2.10.4. KASIMİYE YAPILARI-IV (HKFK-05-KS-IV)

Kasımiye bölgesi 4 no'lu noktada, Arkeolojik kazı çalışmaları 09.09.2005 tarihinde, 1 yüksek lisans, 1 lisans öğrencisi ve 9 işçiden oluşan bir ekiple başlatılmıştır.

Kasımiye-IV Yapısı'nda ilk olarak fotoğraflama ve ot temizliği yapılmış, kazı çalışmasına yapının doğu beden duvarının avluya bakan cephesinden güney yönünde duvar takibi ile başlanmıştır. Ortaya çıkarılan ilk mekâna "A" kodu verilmiş, doğu duvarına bitişik bir dibek taşına rastlanmıştır. Yapının zemininde yüksekliği 0.30 m., genişliği 0.20 m. ölçülerinde bir seki ile güneybatı köşesinde çapı 0.72 m., yüksekliği 0.20 m. ölçülerinde yuvarlak formlu içerisinde insitu halinde kül bulunan bir ocak bulunmuştur. Mekânın batı duvarında 1.10 m. genişliğinde bir kapı açıklığı tespit edilmiştir.

"A" mekânının batısındaki "A1" kodu verilen mekânın kuzeyinde, avluya açılan bir girişe daha rastlanmış, "A1" mekânında yapılan çalışmalarda çok sayıda pöhrenk bulunmuştur. Üzerinin tonozla örtüldüğü anlaşılan "A1" mekânın mutfak olarak kullanıldığı kanaatine varılmıştır.

Kazı çalışmaları sonucunda, "A" ve "A1" mekânlarının batısında kalan "B" ve "C" mekânlarının boyuna dikdörtgen planlı, güney duvarında birer nişi olan zemini cas kaplamalı birer eyvan; "D" mekânının kapalı bir geçiş öğesi olduğu anlaşılmıştır. D mekânının batı duvarına bitişik 4 basamaklı bir merdivenle, sonunda terasa veya yapının ikinci katına çıkışı sağlayan sahanlık bölümü ortaya çıkarılmıştır (Resim 263).

"D" mekânındaki kapıyla geçilen "E" ve "F" birimi sonunda yuvarlak forma sahip bir kaya parçasının içinin düzgün oyulması suretiyle yapılmış bir işlik bulunmuştur.

Yapının tüm mekânları ortaya çıkarıldıktan sonra, mekânların kuzey yönünde avluya doğru yığılmış olan molozlar kaldırılmıştır.

Yapının kuzeyinde ve "C" mekânının önünde bulunan havuzdaki dolgu malzemeler temizlenmiş, zemininin düzgün taş döşeli olduğu görülmüştür (Çizim 30-32).

Kasımiye-IV yapısındaki son çalışma, yapının önündeki avluyu çeviren duvarların tespitiyle ilgili olmuştur. Antik döneme ait olduğu düşünülen kuzey avlu duvarının tam orta noktasında, oldukça geniş bir drenaj kanalı ortaya çıkarılmıştır. Kazı çalışmaları tamamlandıktan sonra, yapının tüm mekânlarında ve avluda çevre düzenlemesi ve tesviye çalışması yapılmıştır (Resim 261-262).

Kasımiye-IV Yapısı'ndaki kazılar sırasında çok sayıda küçük buluntu ele geçirilmiştir. Metal cürufu, pöhrenk parçaları, pipolar, değişik form ve teknikte yapılmış seramik parçaları, bir yüksük ve bir sikke bulunmuştur. Bu buluntulardan yola çıkılarak malzeme, teknik ve mimari özellikler göz önünde tutulduğunda, yapıyı Osmanlı Geç Dönemi'ne tarihlemek mümkündür.

7.3. ÇEVRE DÜZENLEMESİ VE BASİT ONARIM ÇALIŞMALARI

Kampanya boyunca, arkeolojik kazıların yanı sıra, kazılarla ortaya çıkan mimari kalıntı ve buluntuların korunmasına yönelik çalışmalar da aralıksız sürdürülmüştür.

7.3.1. Zeynel Bey Külliyesi

1. 2004 yılı kazı çalışmaları sonunda, külliyenin etrafına koruma amacıyla yapılan çevre duvarının tahrip edilen bölümleri ile üzerindeki koruma betonu elden geçirilerek yenilenmiştir. 2005 döneminde çıkan Artuklu Medresesi-II'nin avlusu önündeki yıkılmış duvar zemin seviyesinde tamamlanarak avlu yeniden düzenlenmiştir. Havuzdaki dolgu temizlenerek taban ve duvarlar kısmen onarılmıştır (Resim 264).

2. Osmanlı Medresesi'nin avlusu, daha önce işletme sahiplerince dozerle tahrip edildiğinden, zemin tesviyeleri ile düzeltilmeye çalışılmıştır (Resim 265).

3. Hafriyatla çıkan taşlar onarımda kullanılmak üzere, külliyedeki iki uygun alana toplanarak istiflenmiş, toprak ve moloz dolgu alan dışına taşınmıştır.

7.3.2. Zeynel Bey Türbesi Koruma Projesi

Yıkılmaya yüz tutmuş Zeynel Bey Türbesi'ni ayakta tutabilmek amacıyla, Kazı Başkanlığı'nın tüm çabalarına rağmen bir çözüm bulunamamış, 2004 yılında (Baraj projesi gündemde değilken) hazırlanan basit onarım ve restorasyona yönelik çalışmalar mevcut prosedür ve hatalı uygulamalar yüzünden başarısız olmuş, aynı projeye bağlı diğer yapılara da başlanamamıştır. 2005 yılında durum değişik ortamlarda dile getirilerek bilim çevresi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Rölöve ve Restorasyon yetkililerinden yardım istenmiş, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun da görüşleri doğrultusunda koruma ve taşımaya yönelik yeni projeler için çalışmalara başlanmıştır. Bu bağlamda, farklı zamanlarda Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdür Yardımcısı Yalçın KURT ile Daire Başkanı Zahide OLŞEN'in katıldığı dört ayrı uzman grubu yapı üzerinde incelemeler yapmış, düzenlenen raporlar doğrultusunda acil eylem planı hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Türbenin gövde alt bölümüne 2004 yılında yapılan taş örgü sökülerek, yapı eski haline dönüştürülmüştür (Resim 266-267). Askıya alma ve koruma proje çalışmaları devam etmektedir.

7.3.3. Yamaç-II Yapıları

Yamaç-II yapıları, 2005 yılı kazıları içinde en çok tahrip olmuş binaların bulunduğu bir arazi parçasıdır. Mahalle terk edildikten sonra tüm binaların taşları sökülüp moloz yığını haline getirildiklerinden, temel seviyesinde ayakta kalabilmiş bir kaç duvar dışında bulguya rastlanmamıştır. Ancak sokak dokusunu oluşturan yol ve su kanalının açığa çıkarılması kültür tarihi ve şehir yapısının oluşumunu belgeleme açısından yararlı olmuştur. Yamacın en alt seviyesindeki yolun kenarına kadar kazılan alanın önüne taş duvar örülerek açılan doku koruma altına alınmıştır (Resim 270).

7.3.4. Büyük Saray

Topografik konumu itibariyle, kazısı zor koşullarda yapılan Büyük Saray'daki çalışmalara önümüzdeki yıllarda da devam edilecektir. Kuzey cephedeki ana giriş kitlesi ile önündeki kule her an yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır (Resim 177-178). Kazı Başkanlığınca alınan korumaya yönelik basit önlemlerin yanı sıra, kalıcı acil müdahale için Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan teknik destek istenmiş, restorasyona yönelik çalışmalara başlanmıştır. Sarayda, kazıyla ortaya çıkarılan kemerlerin büyük bir bölümü geçici olarak ahşap aparatlarla desteklenmiştir (Resim 168, 172, 174, 179-180).

7.3.5. Kasımiye Yapıları

Kasımiye'deki dört büyük yapı, avlularını çeviren duvarları ve sokak bağlantıları ile birlikte ele alınıp ortaya çıkarılmış, temizlik ve tesviyeleri yapılarak çevre düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. I no'lu yapının büyük havuzunun yıkılan güney duvarı zemin seviyesine kadar yeniden örülerek eyvan önünün göçmesi engellenmiştir. Kazı alanları Komando Birliği'nin sınırları ve görüş alanı içinde olduğundan, etrafına koruma amaçlı duvar örülmesine gerek duyulmamıştır.

7.3.6. Deriki Kilisesi

Kilisenin batısı dere yatağına baktığından, zamanla sel suları duvara kadar olan bölümü götürüp, kilisenin batısı askıda kalmış, plan şemasına uygun bir alan toprakla doldurularak önüne taş duvar örülmüş, dere yatağına oturan bu duvarın zarar görmemesi için de zemine ve üstüne beton dökülmüştür.

7.3.7. Hamam

Hamamın ayakta kalan ve Osmanlı döneminde yeniden yapılan soğukluk kısmının güneydoğu köşesi, zemine kadar açılarak takviye edilmiş, kazıyla ortaya çıkarılan diğer kısımlarının yağıştan zarar görmemesi için Dicle yönünde iki drenaj kanalı açılmıştır. Ayrıca kazı alanının etrafı geçici harçsız taş duvarla çevrilerek koruma altına alınmıştır (Resim 268-269).

7.3.8. Kazı Evi Onarımı

11.08.2005 tarihinde meydana gelen afette çöken kazı evinin çatısı tamamen değiştirilerek yeniden elden geçirilmiş, hasar gören diğer kısımlar onarılmıştır (Resim 272-273).

7.4. DİĞER ÇALIŞMALAR

2005 yılı kazı döneminde, kazı çalışmalarının yanı sıra, kazı evi ve laboratuarda da bir takım çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

7.4.1. Kazı sahalarından çıkan ve depoda saklanan seramiklerle diğer buluntular, temizlik işlemlerinden sonra nicelik ve niteliklerine göre gruplandırılarak belirli form ya da kompozisyon verenler seçilerek envantere alınmış; numaralanıp çizimleri yapılarak envanter fişleri doldurulup, fotoğrafları çekilerek belgelemeleri yapılmıştır. Seramikler, Gazi Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Nurşen Özgül FINDIK ve Mustafa Kemal Üniversitesi'nden Uzman Arkeometrist Tülin TÜMAY; alçılar (cas) Gazi Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Abdullah KARAÇAĞ'ın gözetiminde yüksek lisans öğrencilerinden oluşan gruplar tarafından çalışılıp değerlendirilmiştir.

Büyük Saray kazısında beyaz hamurlu ince astarlı, sırsız, baskı veya kazıma desenli, tüme yakın ya da küçük parçalar halinde tek veya çift kulplu sürahiler ele geçirilmiştir. Bunların üzerinde bitkisel, hayvan figürlü ve yazı taklidi bezemeler bulunmaktadır (Resim 277-286). Ayrıca tüm kazı alanlarında bulunan çok sayıdaki sırlı seramik parçalarında, Artuklu döneminden Osmanlı sonuna kadar dönem ve üslup özelliği yansıtan renk, desen ve kompozisyonlar tespit edilmiştir (Resim 288-290). Laboratuar çalışmaları devam edecektir.

2005 kazıları, metal buluntu açısından oldukça verimsiz geçmiştir. Ele geçen sikkeler tanınmayacak derecede bozulmuş, özellik ve nitelikleri kalmamıştır. Büyük Saray'dan çıkan birisi tam diğeri yarım 2 adet gümüş bilezikle (Resim 291) birlikte, Bakanlık Temsilcisi'nin seçtiği kazı envanteri yapılan 27 adet buluntu, tutanakla Mardin Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

7.4.2. 2005–2012 yıllarını kapsayan "Uzun Erimli Eylem Planı"nda belirtildiği şekilde, Hasankeyf'te yalnız arkeolojik kazı çalışmaları değil, su altında kalması muhtemel kültür varlıklarının taşınması, diğerlerinin de korunmasına yönelik bir takım proje ve programların uygulamasına geçilmiştir. Özellikle belgeleme çalışmalarında toplanan verilerin sistematik bir ortamda depolanması amacıyla, kazı evinde bir bilgisayar veri tabanı oluşturulması kararlaştırılmış ve gerekli malzemeler satın alınarak alt yapısı tamamlanmıştır. 2005 yılı kazı çalışmalarında, dijital ortamda çekilen fotoğraflarla sonuçlanan bilgi ve belgeler bu sisteme kaydedilmiştir.

7.4.3. Hasankeyf'teki kültür varlıklarının korunması, kurtarılması ve taşınmasına yönelik alınacak kararlarla yapılacak uygulamaların daha sağlıklı yürütülebilmesi amacıyla, Kazı Başkanı ve Proje Yürütücüsü'nün isteği üzerine, Kültür ve Turizm Bakanlığınca akademisyenlerden oluşan bilimsel bir "Danışma Kurulu" oluşturulmuştur.

7.4.4. Uzun Erimli Eylem Planı kapsamında, Hasankeyf'teki kültür varlıklarının sözel kaynak ve yazılı belgelerine ulaşmak amacıyla, yerelde mevcut birikimli kişilerle yazar ve kamu görevlilerinden bir komite oluşturularak çalışmalara başlanmıştır.

7.4.5. 2005 yılı kazı alanlarının (Kasımiye Yapıları hariç) ölçüm ve mimari çizimleri Selçuk Üniversitesi'nden Arş. Gör. Dr. Mimar Abdullah ERDOĞAN ile başlamış, ancak kazıdan ayrılması sonucu Mimar Sedat BİÇER ile tamamlanmıştır. Çalışmalar ayrıca veri tabanına yüklenmiştir.

7.4.6. Şahıs mülkiyetinde bulunan Hamam ile Kasımiye Yapıları'nın kazılarında, arsa/arazi sahiplerinin muvafakati alınmış ve kamulaştırma çalışmalarına başlanmıştır.

7.4.7. Daha önceki dönemlerde bulunan ve kazı evi depolarında saklanan buluntular, yeniden elden geçirilerek kasa ve raflara düzenli olarak yerleştirilmiştir.

7.4.8. Bu yıl satın alınan malzemeler de, ayniyatlarıyla birlikte demirbaş defterine kaydedilmiştir.

7.4.9. Yapılan çevre gezisi ve incelemeler sonucu, bazı yeni yerleşim alanları ile kültür varlıkları tespit edilmiştir.

7.5. SONUÇ VE ÖNERİLER

2005 yılı Hasankeyf Arkeolojik Kazı Çalışmalarında, geçen yıl olduğu gibi, planlanan ve beklenenin üzerinde bir sonuca ulaşılmıştır.

Zeynel Bey Külliyesi, Hasankeyf'te sur dışında da yoğun yerleşim alanları olduğunu gösteren ve Artuklu mimarisinin anıtsal boyuttaki örneklerini sergileyen önemli bir yere sahiptir. Ayrıca konum olarak, Hasankeyf'in en düz alanında, tarihi İpek Yolu'nun Diyarbakır-Cizre güzergâhı üzerinde önemli bir konaklama noktası oluşturmaktadır. Değişik dönem yapılarını bir arada toplamasıyla da kültürün sürekliliğine işaret etmektedir.

Mimari ve süsleme özelliklerine göre, 2004 kazı yılında ortaya çıkarılan medresenin Selçuklu-Artuklu döneminde tasarlandığı, ancak muhtemelen büyük bir depremle yıkılınca Eyyûbi ve Akkoyunlular zamanında yenilendiği; Akkoyunlu döneminde doğusuna bir imaret ile güneydoğusuna türbe eklendiği; Han ve hanın kuzeydoğu köşesinden itibaren, doğuya doğru uzanan Osmanlı döneminde yapılmış bir arasta olduğu düşünülmekteydi.

Ancak 2005'te yapılan kazılar sonucunda, arasta sanılan mekânın, medreseye sonradan eklenmiş konutlar olduğu anlaşılmıştır.

Bu muhdes mekânın güneyinde kalan ve bir eyvanla avluya açılan medrese, malzeme-teknik ve mimari özellikleri, eyvandaki su sistemi ve eyvanın karşısında avluda yer alan havuz kurgusu ile Artuklu devrinin tipik özelliklerini yansıtmaktadır.

Türbenin kuzeyinde kalan medrese, yapı malzemesi ve üst örtüsünde pöhrenk kullanılması ile daha doğudaki Osmanlı Medresesi'nden ayrılmaktadır. Her iki medrese de "L

planlı" olarak tasarlanmıştır. Doğudaki medresenin güneydoğu köşesi tamamen ortadan kalkmıştır.

Oldukça geniş bir alanı kaplayan külliyede, 5 ayrı avlu bulunmaktadır. Bu avlulardan yalnızca ikisinde çalışma yapılmış ve birer havuz tespit edilmiştir. Diğer avlularda yapılacak çalışmalarla yeni su sistemlerinin ortaya çıkması olasıdır.

Zeynel Bey Türbesi, XV. yüzyılda yeniden şekillenen külliyenin önemli bir elemanı olurken, Hasankeyf'in sembolü haline gelmiştir. Osmanlı döneminde eklenen bölümleriyle bir menzil külliyesi niteliğine kavuşan yapılar topluluğu, bulunduğu alanda yalnız kalmamış, doğuda tarihi köprüye, batıda Kesikköprü Köyü yakınına kadar uzanan yeni bir yerleşim alanının doğmasına neden olmuştur. Ancak bu yapılar zamanla yıkılmış, yalnız türbe ile külliyeye ait hamamın bir bölümü ayakta kalabilmiştir. "Batı Yapıları" adıyla tanımlanan mezarlık ile içindeki yarım türbe örnekleri, basit mimarilerine rağmen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da karşımıza çıkan birçok benzeri ile kültür tarihi açısından önemli bir yere sahiptirler.

Gelecek kazı dönemlerinde, külliyenin çevresinde yapılacak sondaj ve kazı çalışmaları ile yeni kültür varlıklarının ortaya çıkarılacağı inancındayız.

Zeynel Bey külliyesini oluşturan yapıların bir bütün olarak ele alınması ve mevcut durumunun korunması gerekmektedir. Zeynel Bey Türbesi'nin ayakta kalması için acil ancak yeterli önlemler alınmalıdır.

Büyük Saray olarak tanınan kompleksin, Hasankeyf'te yönetim ve kültürlerin oluşumunda önemli rol üstlendiği kuşkusuzdur. Savunmaya elverişli topografik konumu ve tüm manzaraya hakim görkemli yapısıyla uzaklardan dikkati çeken bir görünüme sahiptir. Ancak uzun yıllar önce yangın ve depremler -belki istilalar- sonucu terk edilmesiyle atık malzeme deposu haline gelerek toprak ve moloz yığınlarıyla dolmuştur. Kazılarına önceki yıllarda başlanan yapının açılmasında en büyük sıkıntı, hafriyatla çıkan malzemenin boşaltılmasında çekilmiştir. Sarayın yakınındaki iki alan geçici depo haline getirilerek toprağın kaleden aşağıya boşaltılması planlanmış, ancak henüz gerçekleştirilememiştir.

Yalnızca yönetim değil, iç kale savunmasını üstlenen muhafız birliklerinin de barındığı bir askeri garnizon niteliğinde tasarlanan komplekste, birbiriyle bağlantılı büyük koridor ve salonlar, farklı büyüklükte odalar ve bağımsız üniteler yer almaktadır. Blok kesme taşlarla örülen sur nitelikli beden duvarları, kuleler ve iç mekânların çoğu, yuvarlak kemerli bölgü duvarlarına karşılık örtü sistemlerinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Güneydeki en yüksek kısımlardan kuzeye doğru kademeler halinde kot düşürülerek oluşturulan kemer ve duvarlarda yer yer yıkılma ve çatlamalar görülmüştür. Ayrıca yapının büyük bölümünde iki ayrı yangın tabakası tespit edilmiştir. Açılan mekânların zeminleri,

beklendiği gibi düz olmayıp, kaya kitlelerinin teraslanmasıyla oluşturulmuştur.

Yapının kuzey cephesindeki kapı ve kuleler büyük oranda deforme olmuş, taşlarında erime ve yıkılmalar meydana gelmiştir.

Büyük sarayın iki ayrı blokunun ancak 1/3'lük kısmı plan bazında açığa çıkarılabilmiştir.

Yamaç-II alanının, Yamaç yerleşkesine ait kuzey-güney doğrultusunda uzanan basamaklı bir sokakla, bu sokağa açılan evlerin yer aldığı; ancak aşırı derecede yıkıma uğradığı; konutların sırtları yamaca yaslanmış iki oda ve bir aşevi ile önlerinde küçük havuz veya yalak bulunan birer avludan oluştukları anlaşılmıştır. Sadece duvar kalıntıları ortaya çıkan bu mekânların moloz taş ve niteliksiz malzemelerden örüldüğü, üzerlerinin casla sıvandığı tespit edilmiştir.

Yamaç-III olarak adlandırılan alanlarda gerçekleştirilen sondaj nitelikli dört açmada, çıkan verilere göre bu bölgenin sokaklara bakan meskenlerden oluştuğu, ancak birçok kere el değiştirdiği, terk edildikten sonra da malzemelerinden faydalanmak üzere taşların söküldüğü ve mimari dokunun tanınmayacak derecede bozulduğu tespit edilmiştir. Yapılarda malzeme olarak moloz taş kullanılmış, kireç ağırlıklı harçla tutturulmuş dolgu duvar tekniği uygulanmıştır.

Hamam Kazısı, Hasankeyf'te mevcut anıtsal nitelikli mimari dokuya yeni bir halka eklemiştir. Halen ayakta duran yapı, halk arasında hamam olarak bilinirken, mimari özelliklerine göre önceki çalışmalarda mescit olabileceği kanaatine varılmış, ancak bu çalışmalarla hamam olduğu kesinleşmiştir. Dicle taşkınları sonucu üst kısmı yıkılan hamamın üzerine, Osmanlı döneminde sert sel tabakası kaldırılmadan yeni ve daha niteliksiz bir hamam yapıldığı kalıntılarıyla tespit edilmiştir. Kullanılan kaliteli taş malzemesine bakılarak bunun bir Roma Hamamı olabileceği düşünülmüşse de, yapım tekniği ve mimari şeması ile, klasik planda tasarlanmış bir Artuklu hamamı olduğu anlaşılmıştır.

Kasımiye'de, 2005 döneminde gerçekleştirilen kazı çalışması sonucunda, özgün mimari özellikleri ile Hasankeyf'teki Türk sivil mimarisine ait önemli bulgulara ulaşılmıştır.

Kasımiye mevkii kentin doğusunda, "Selahiye Bahçeleri"ne komşu tarihi bir yerleşim alanıdır. Kazısı yapılan 1, 2, 3 ve 4 No'lu yapıların mekân organizasyonları ile seramik buluntuları, Artuklulardan Osmanlı'nın son dönemine kadar aynı kültürün devam ettirildiğini göstermektedir. Doğu-batı doğrultusunda uzunlamasına dikdörtgen bir plan arz eden bu yapılar, ortada bir eyvan ve buna iki yanda eklenmiş dikdörtgen planlı diğer mekânlar ile birlikte kuzey yönde bir avluya açılan karakteristik yapılardır. Odalardaki nişlerle, eyvan önünde konumlanan bir havuz ve farklı tipteki işlikler, her dört yapıda da izlenmektedir. 1 No'lu Yapı'daki sekizgen kubbeli mekân ve tonoz örtülü oda ile, kuzey-

güney doğrultusunda düzenlenen anıtsal eyvan ve önündeki büyük-derin havuz tamamen farklı bir uygulamadır. Özellikle büyük havuz ve anıtsal eyvanda taş malzemenin niteliği tamamen değişiktir. Burada üst örtüde pöhrenk kullanılmadığı ve taşıyıcı duvarların oldukça kalın tutulduğu dikkati çekmektedir. Yine anıtsal eyvandan çıkarılan bir adet taş bloğu üzerinde "üç dilimli kemer içerisinde istiridye kabuğu motifli oyma", Artuklu dönemine işaret etmektedir. Dolayısıyla 1 No'lu Yapı'da farklı yapım evrelerinin olduğu düşünülebilir.

1 No'lu Yapı, Dicle Nehri'ne yukarıdan bakan topografik konumu; kubbeli ve çini süslemeli mekânı, anıtsal eyvanı ve büyük ölçekli ikinci havuzu ile önemli bir şahsiyete ait "seyir köşkü" veya "yazlık malikane" olmalıdır. Gelecek dönemlerde gerçekleştirilecek kazı ve arkeometrik çalışmalar, daha kesin sonuçlara götürülebilecektir.

Roma Yapısı Kalıntısı, Roma dönemine tarihlenen tek yapı olması itibari ile Hasankeyf ve Hasankeyf kazıları için büyük önem taşımaktadır. İleriki dönemlerde yapı üzerine daha detaylı çalışmalar yapılması ve çevresinde bulunan mimari dokuların ortaya çıkartılması, bu döneme ilişkin daha verimli sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

15 Haziran–30 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilen 2005 yılı Hasankeyf kazı çalışmaları ile 13.431 metrekare alan kazılarak, yaklaşık 21.000 metreküp hafriyat malzemesi boşaltılmıştır. Bu çalışmalarla, 1 kilise, 2 medrese, 1 hamam, 5 köşk, 2 yarım türbe, 2 mahalle dokusu (sokak), 1 Roma Kapısı ve Büyük Saray'ın yarısı ortaya çıkarılmıştır. Kazı sırasında başlayıp 19.10.2005 tarihine kadar süren çevre düzenlemesi ve basit onarım çalışmaları ile de 2 havuz, beş avlu ve bir medresede konservasyon yapılmış; 362 metreküp koruma amaçlı kuru duvar örülüp üzerlerine 14 metreküp beton dökülmüştür. Büyük Saray'dan çıkan toprağın tahliyesi ise, Dicle kenarındaki turizme yönelik çardakların henüz kaldırılmaması nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Kasımiye Yapıları'nın rölöve ölçüleri alınmış, ancak çizimleri henüz tamamlanmamıştır.

Toplam ödeneği 1.385.727,00 (birmilyon üçyüzseksenbeşbin yediyüzyirmiyedi) YTL olan kazı çalışmalarında, 01.11.2005 tarihi itibariyle toplam 304.275,94 (üçyüzdörtbin ikiyüzyetmişbeş) YTL harcanmıştır.

8. HASANKEYF KAZI VE ARAŞTIRMALARINA YÖNELİK KAYNAKÇA

ARIK, M. Oluş – AHUNBAY, Metin: "1990 Yılı Hasankeyf Kazı, Araştırma ve Onarım Çalışmaları", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* Ankara 1992, s. 403-407

ARIK, M. Oluş: "Hasankeyf Kazı ve Onarım Çalışmaları, 1991", *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı, II,* 25-29 Mayıs 1992, Ankara 1994, s. 447-456.

ARIK, M. Oluş: "Hasankeyf 1998 Yılı Kazı Çalışmaları", *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları* (ODTÜ / TAÇDAM), Ankara 1999, s. 353-361.

ARIK, M. Oluş: "Hasankeyf Kazı ve Kurtarma Projesi", *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları* (ODTÜ / TAÇDAM), Ankara 2001, s. 777-794.

ARIK, M. Oluş: "Hasankeyf 2000 Çalışmaları", *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Koruma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları,* Ankara 2002, s.773-778.

ARIK, Oluş: "Hasankeyf", *Macro Plüss,* (Tarih Vakfı) İstanbul 2001, s. 96-100.

ARIK, M. Oluş: *Hasankeyf, Üç Dünyanın Buluştuğu Kent,* Ankara 2003.

DARKOT, Besim: "Hısn Keyfa", *İA, V/1,* İstanbul 1977, s. 552-554.

GABRIEL, Albert: *Voyages Archéologique dans la Turquie Orientale,* Paris 1940, s. 55-82.

GABRIEL, Albert: "Hasankeyf ve Tarihi Köprü", (Trc. N. Akkurt), *Karayolları Bülteni,* Sy. 172, Ankara 1964, s.15-24.

KA-BA: "Hasankeyf Tarihi Köprü Belgeleme Çalışması ve Koruma-Kurtarma Projesi, Aralık 1999-Mart 2000", *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Koruma Projesi 1999 Yılı Araştırmaları,* Ankara 2001, s.805-822

KILCI, Ali: "Hasankeyf Vakıf Eserleri", *V. Vakıf Haftası, 7-13 Aralık 1987*, Ankara 1987, s. 159-165.

OĞUZOĞLU, Yusuf: "Hasankeyf", *İA* (TDV), XVI, İstanbul 1997, s.364-368.

STRECK, M.: *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft (ZDMG), LXVI*, s.308, 310.

SÖZEN, Metin: *Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul 1981, s. 140, 148.

ULUÇAM, Abdüsselam: "Hasankeyf Kazısı - 2004", *XXVII. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, (Antalya, 30 Mayıs – 03 Haziran 2005, Bildiriler), Baskıda.

ULUÇAM, Abdüsselam: "Hasankeyf Kazısı - 2005", *XXVIII. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, (Çanakkale, 31 Mayıs – 02 Haziran 2006, Bildiriler), Baskıda.

YILMAZ, Mustafa: *Dört Mevsim Hasankeyf*, İstanbul 2005.

YURTTAŞ Hüseyin: *Hasankeyf Yapılarının Sanat Tarihimizdeki Yeri*, Erzurum, 1991 (Basılmamış doktora tezi, 2 cilt).

YURTTAŞ Hüseyin: "Hasankeyf'de Artuklu, Eyyûbi, Akkoyunlu ve Osmanlı Dönemi Mimari Eserleri", *Türkler, VIII*, Ankara, 2002, s.100-113.

YURTTAŞ Hüseyin: "Hasankeyf Zeynel Bey Türbesi", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı:3, Erzurum, 1997, s.121-151.

Harita 2 : 2004-2005 Hasankeyf Kazı Alanları Haritası

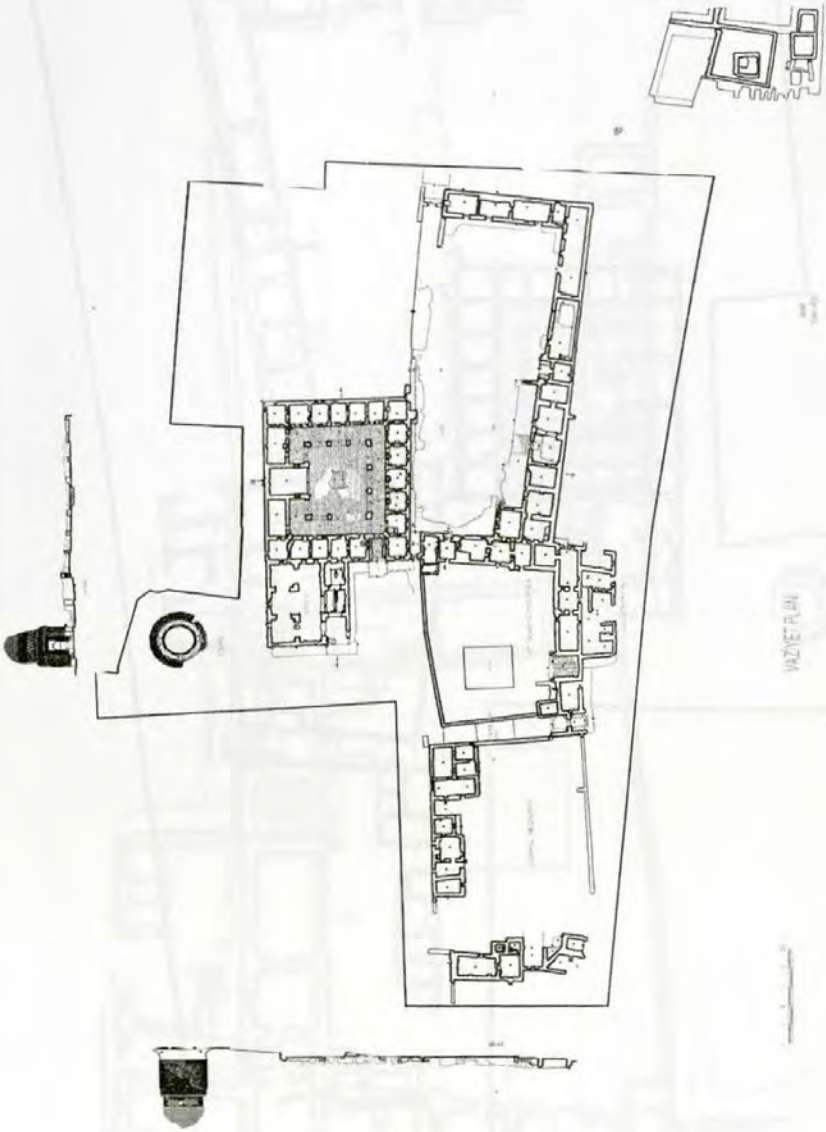

Çizim 1: Zeynel Bey Külliyesi ile Batı Yapıları, vaziyet planı.

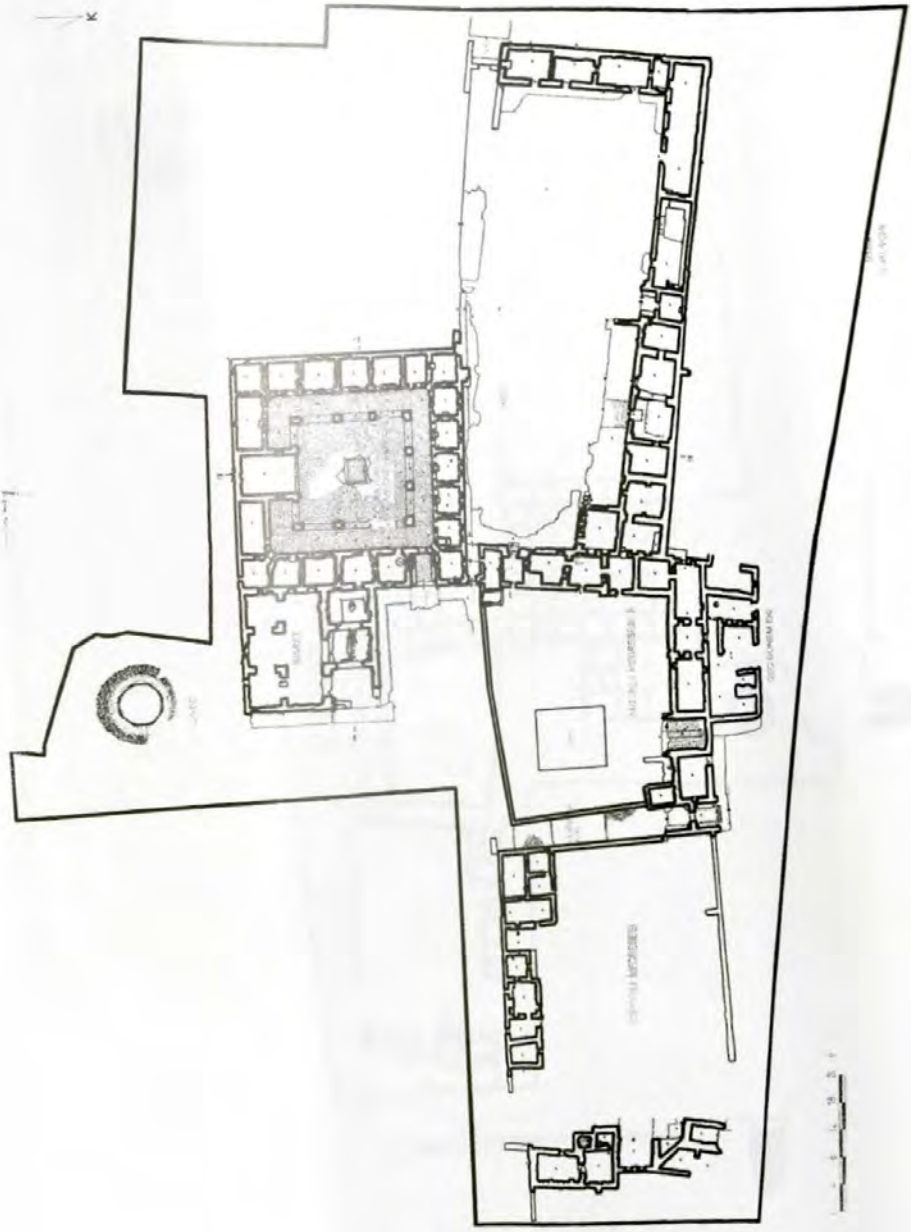

Çizim 2: Zenel Bey Külliyesi, plan.

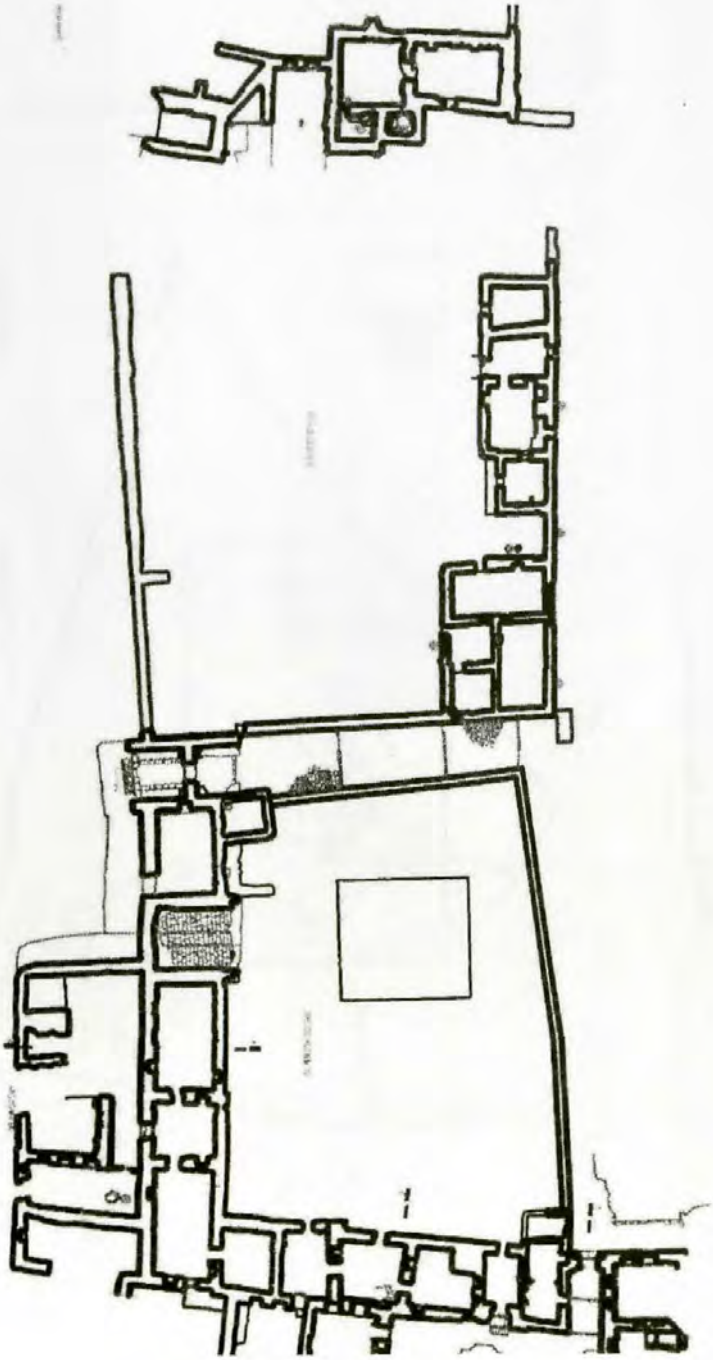

Çizim 3: Medrese-II ve Medrese-III rölövesi

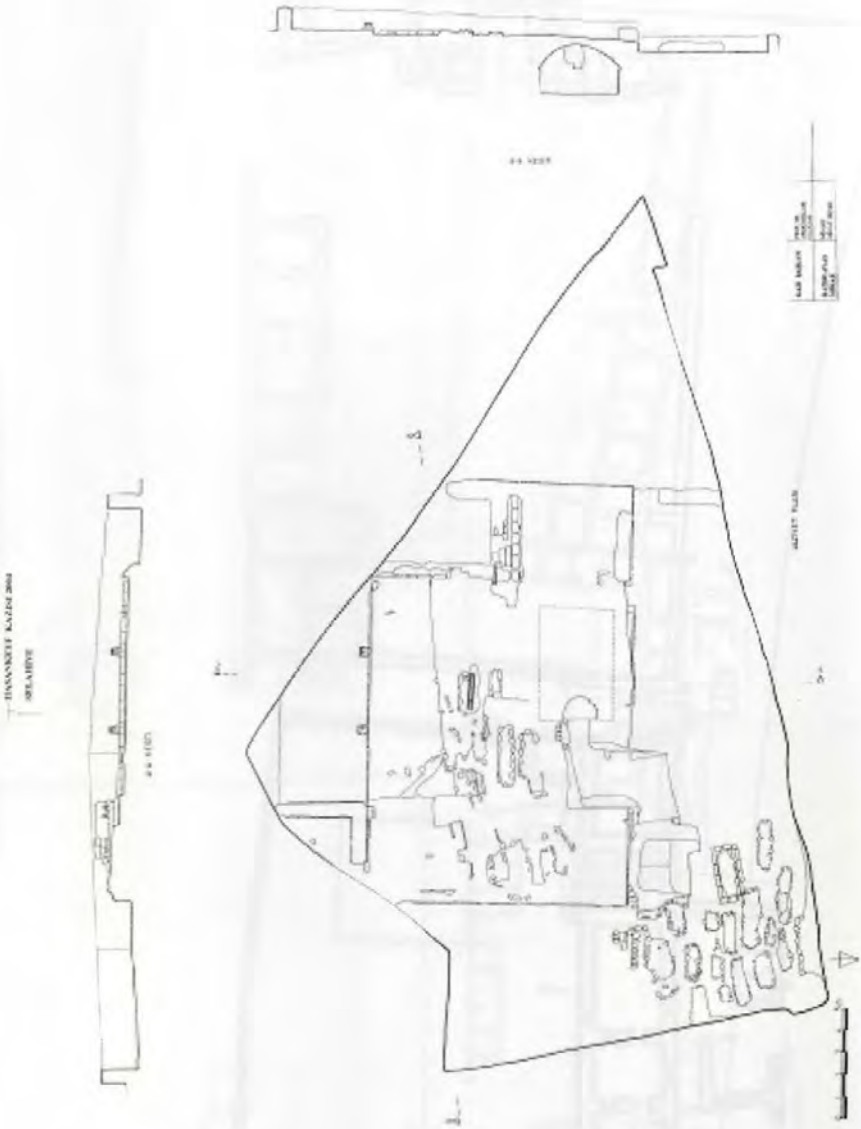

Çizim 4: S1 Yapısı (Osmanlı Camii) plan ve kesitleri.

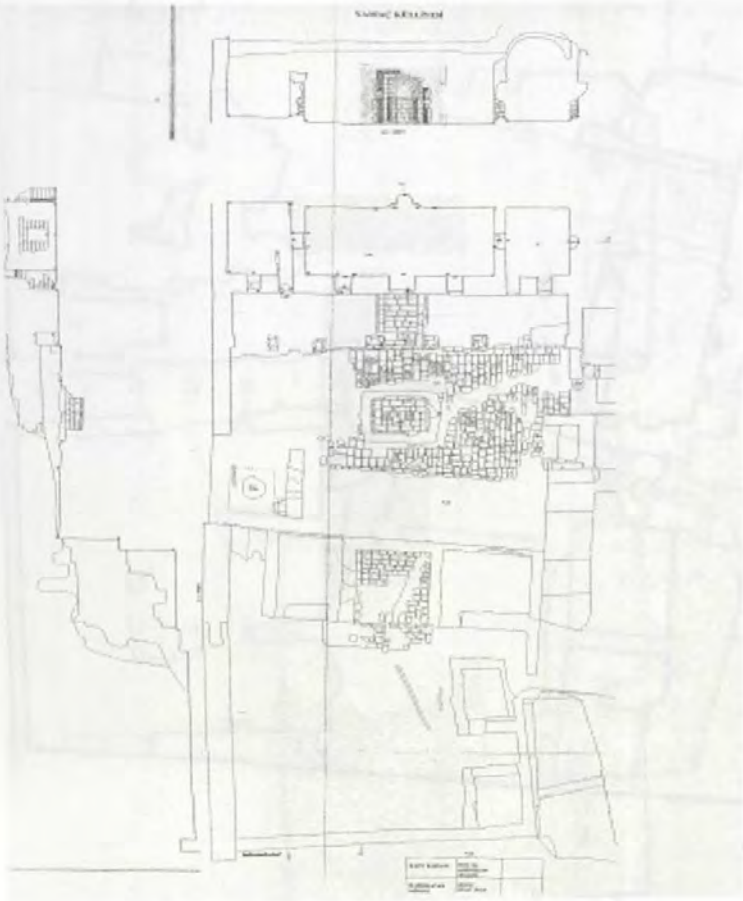

Çizim 5: Yamaç Külliyesi, plan ve kesitleri.

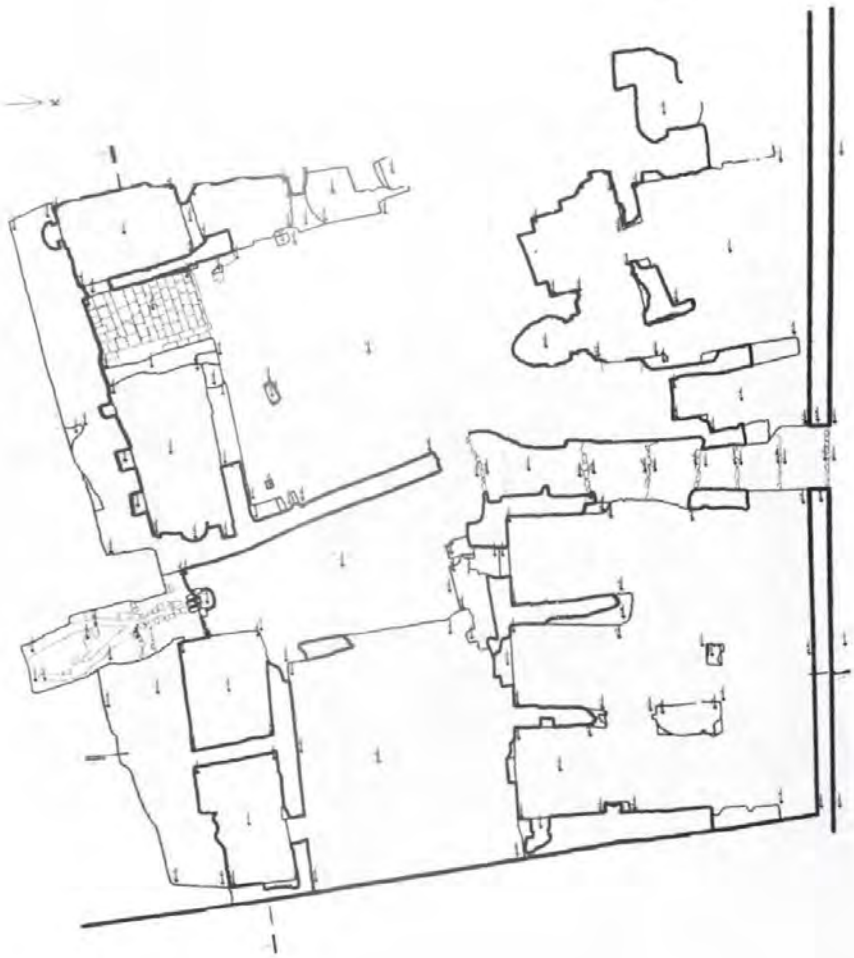

Çizim 6: Yamaç II Yapıları, vaziyet planı.

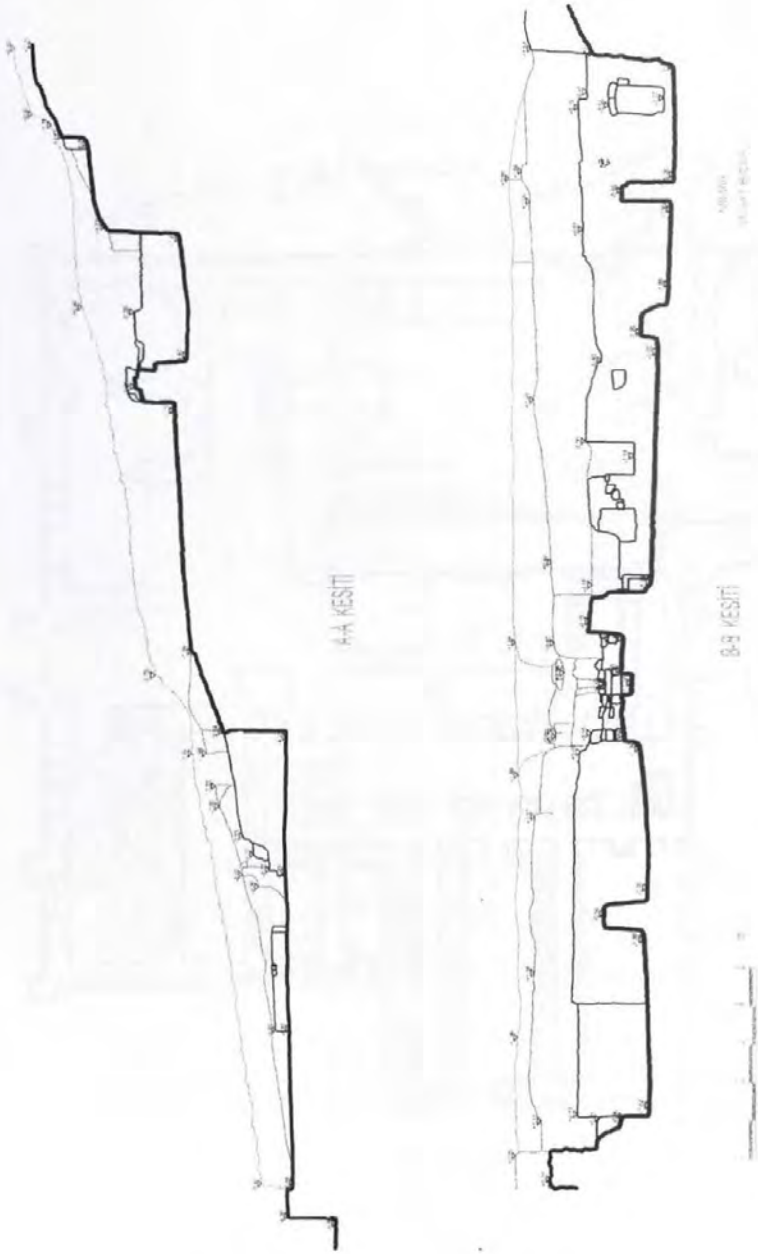

Çizim 7: Yamaç-II Yapıları, AA ve BB kesitleri.

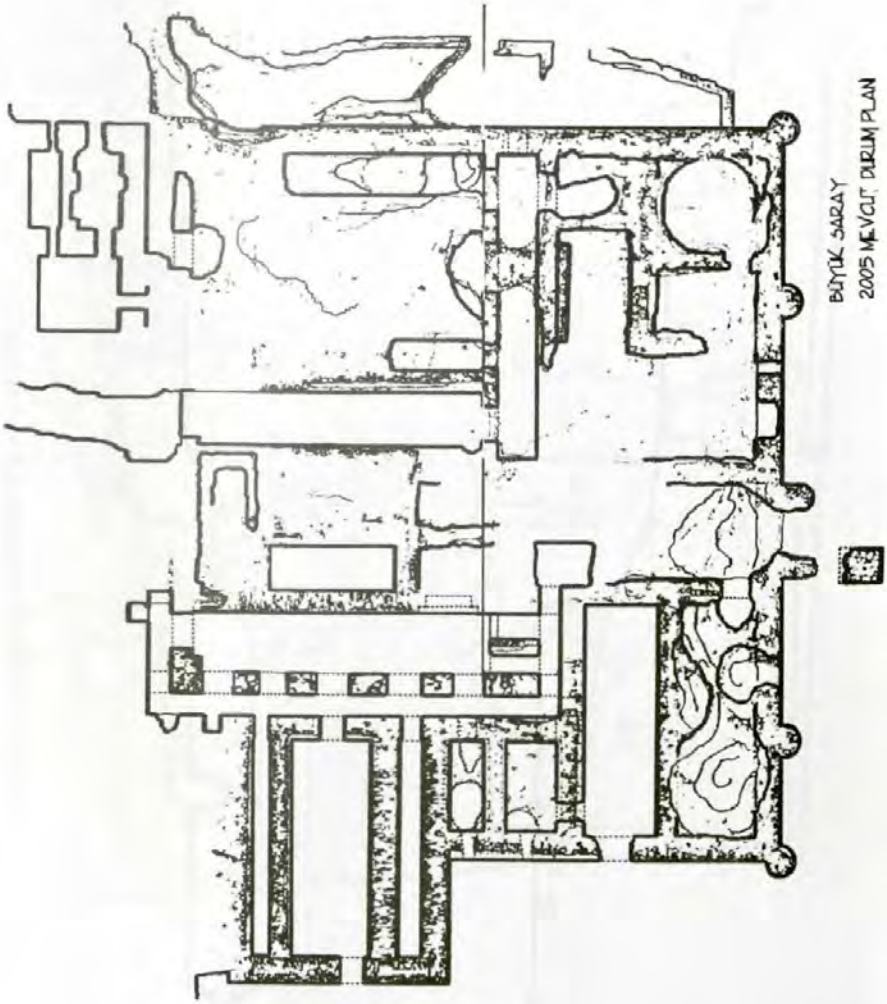

Çizim 8: Büyük Saray, kazı başlangıcındaki vaziyeti.

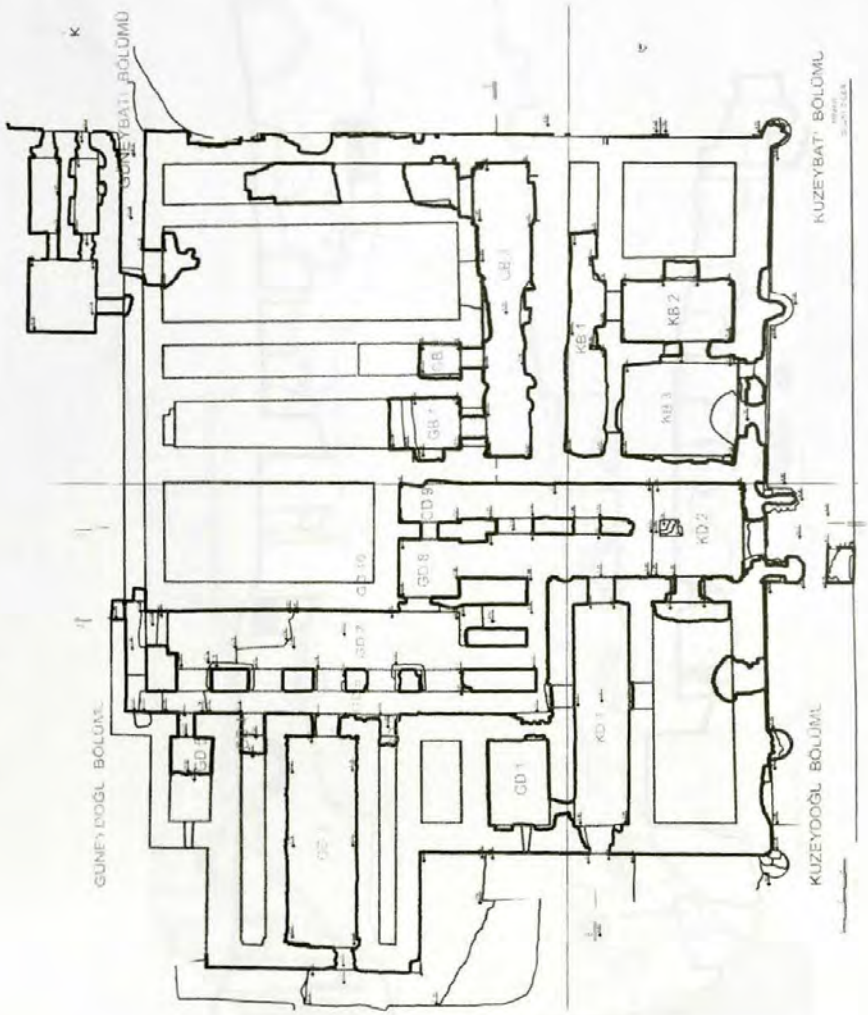

Çizim 9: Büyük Saray, vaziyet planı.

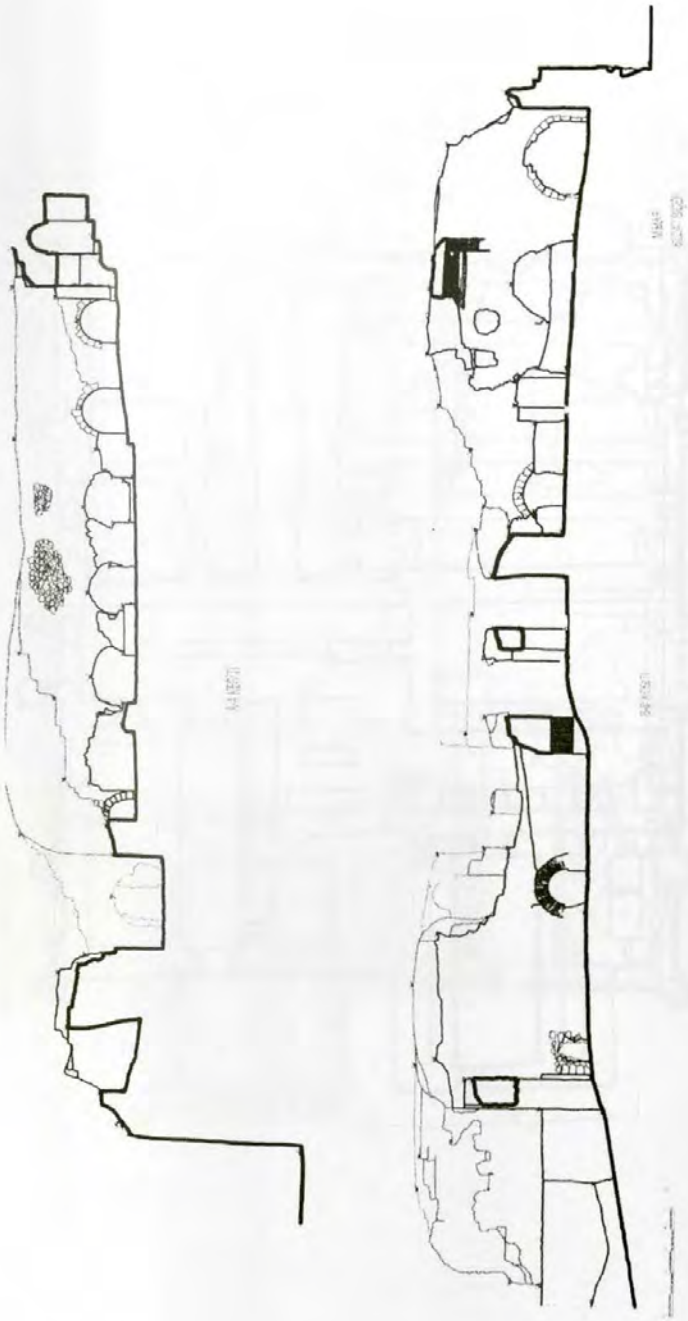

Çizim 10: Büyük Saray, AA ve BB kesiti.

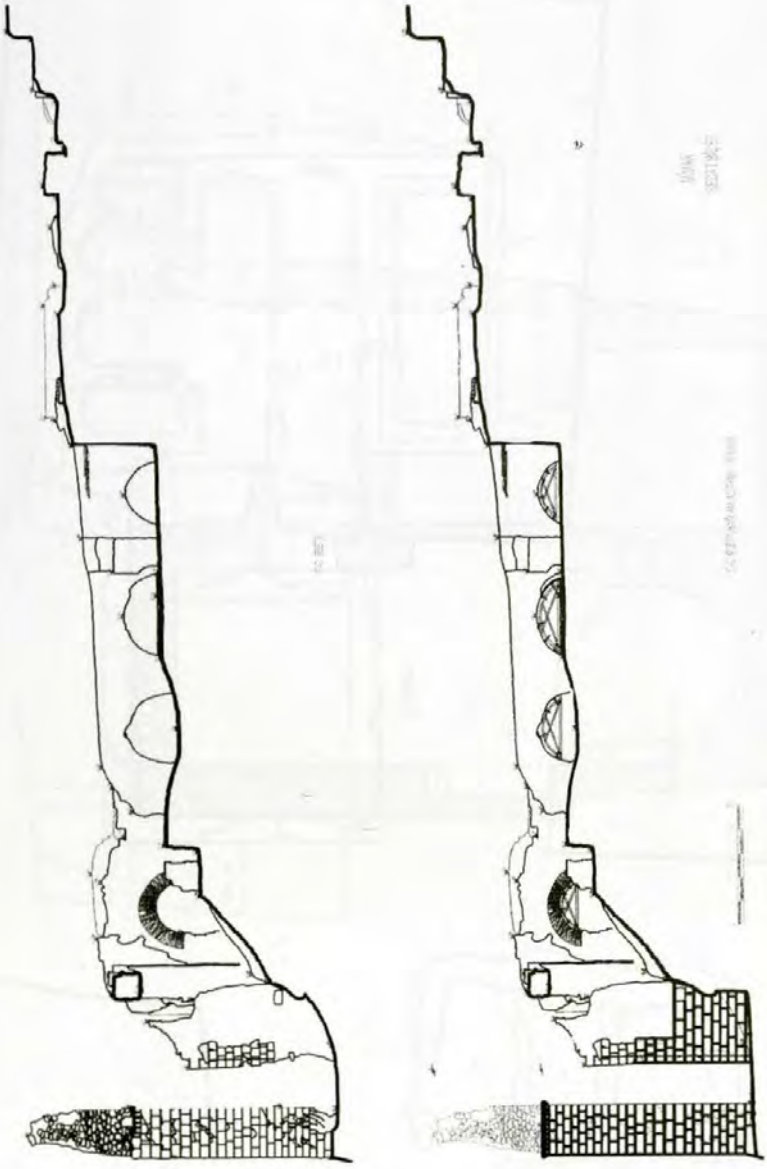

Çizim 11: Büyük Saray, CC kesiti ve sağlamlaştırma önerisi.

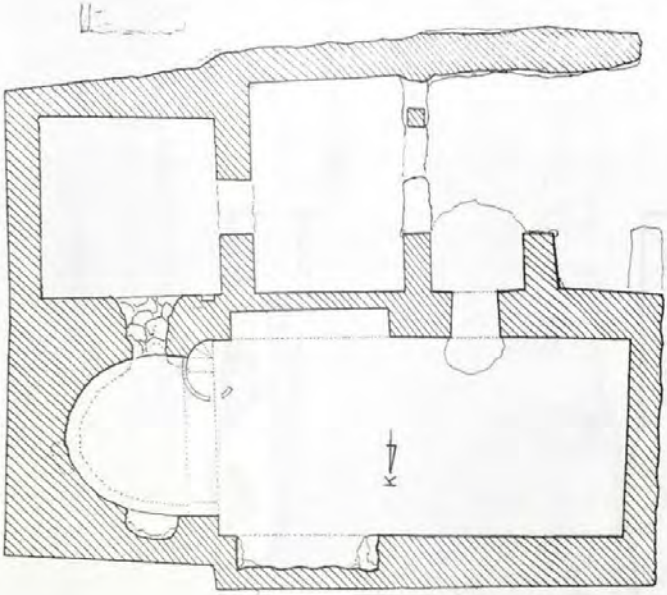

Çizim 12: Deriki Kilisesi planı

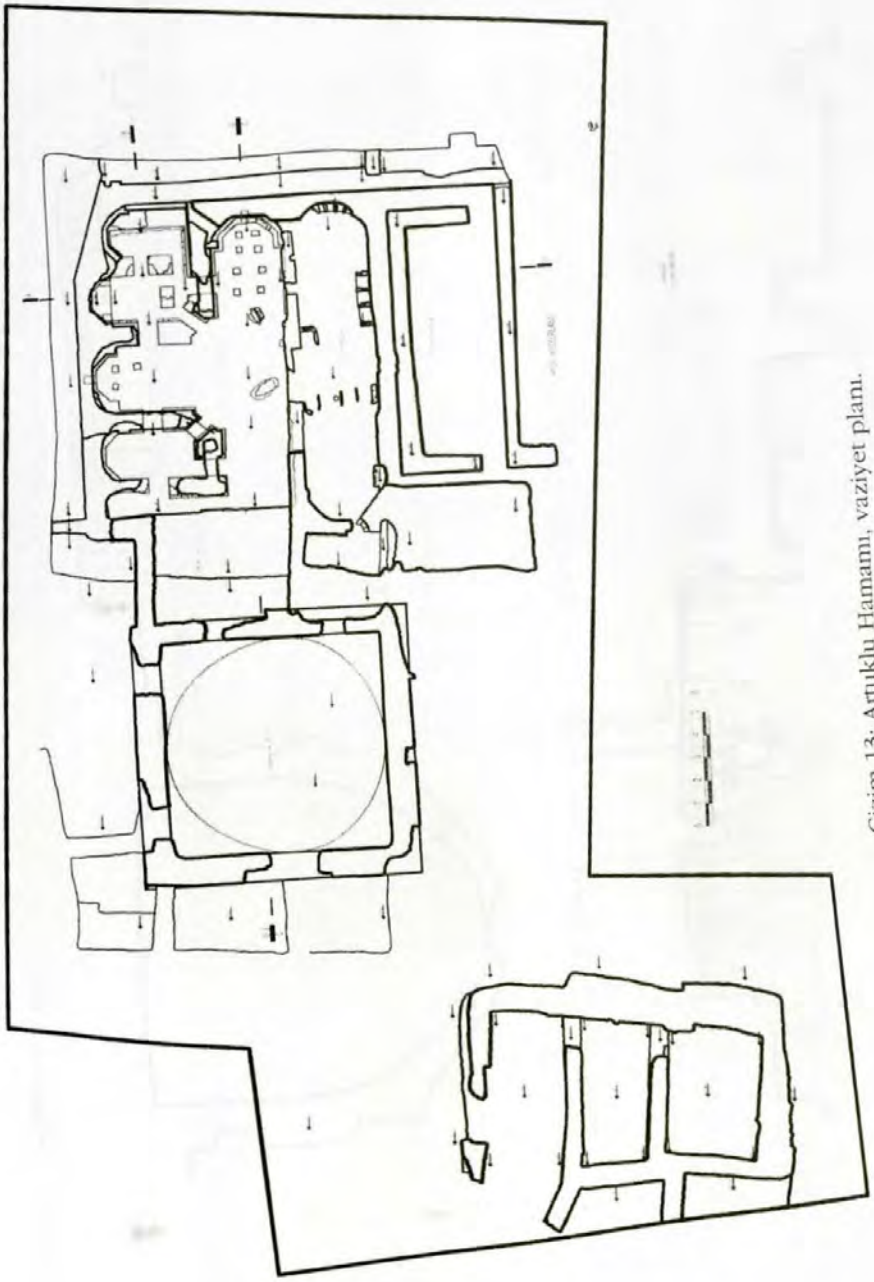

Çizim 13: Artuklu Hamamı, vaziyet planı.

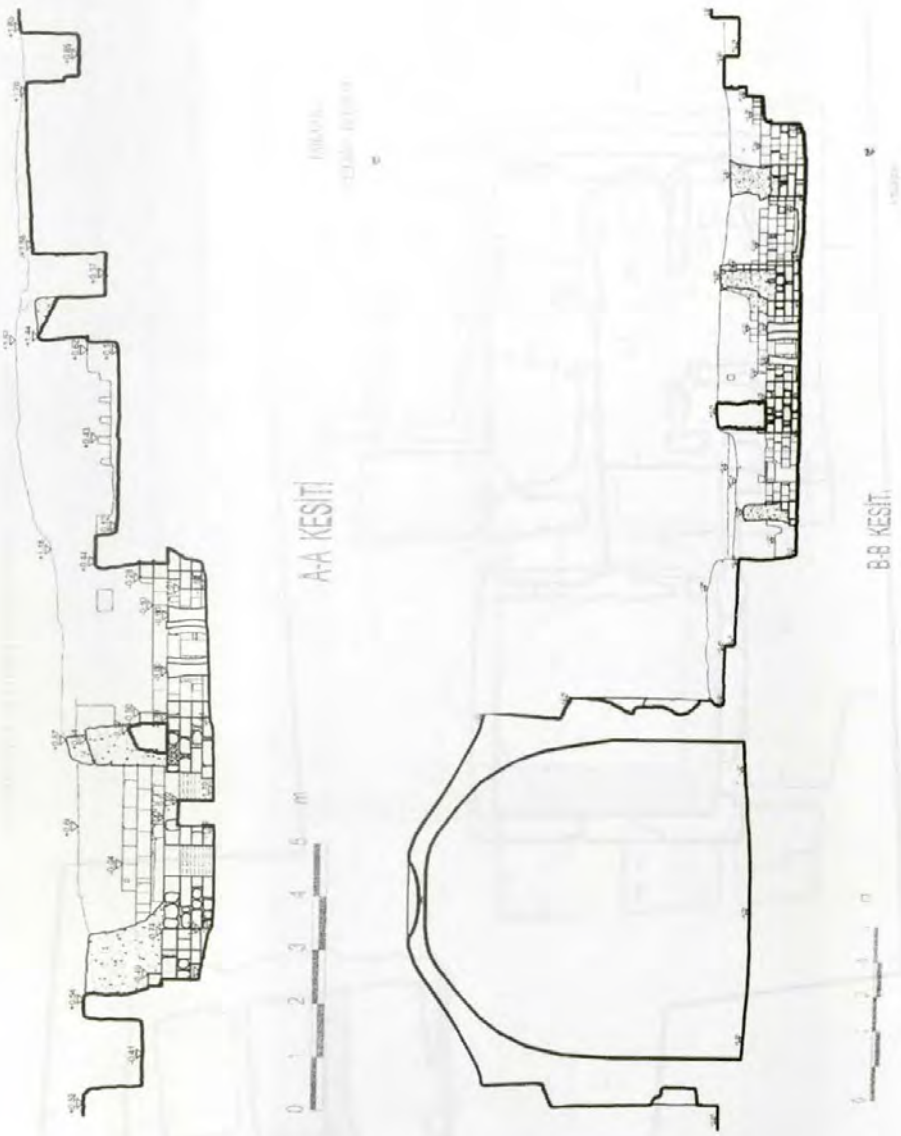

Çizim 14: Artuklu Hamamı, AA ve BB kesiti.

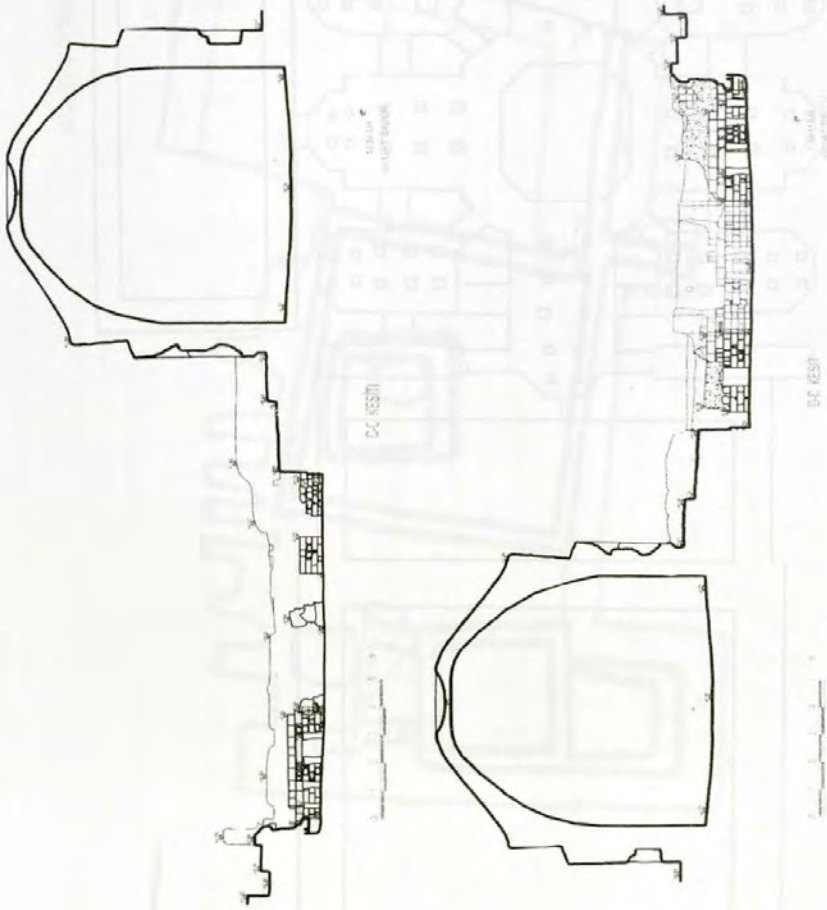

Çizim 15: Artuklu Hamamı, CC ve DD kesiti.

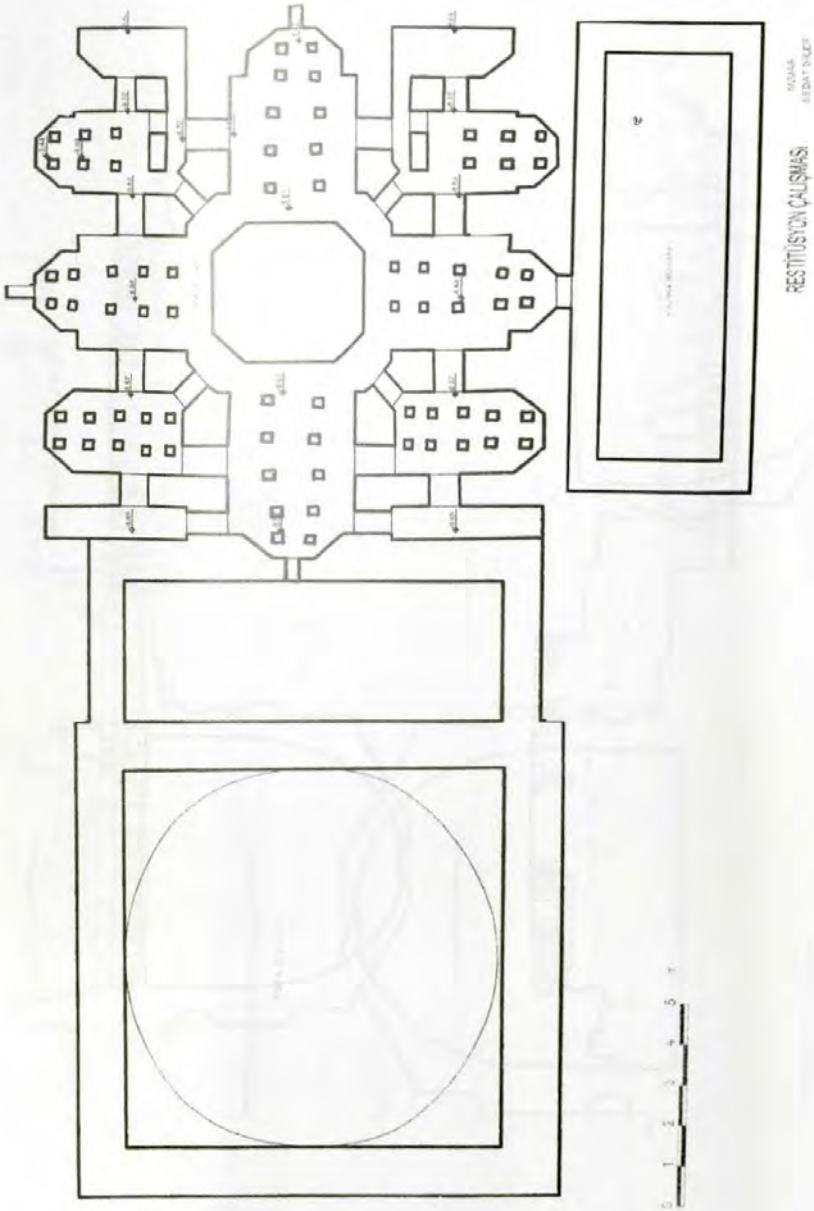

Çizim 16: Artuklu Hamamı, restitüsyon denemesi.

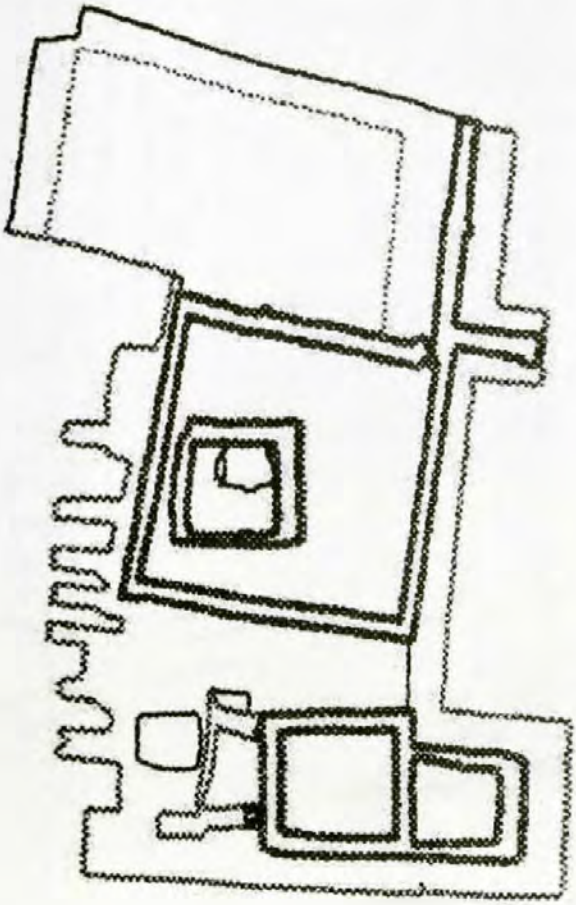

Çizim 17: Batı Yapıları, vaziyet planı.

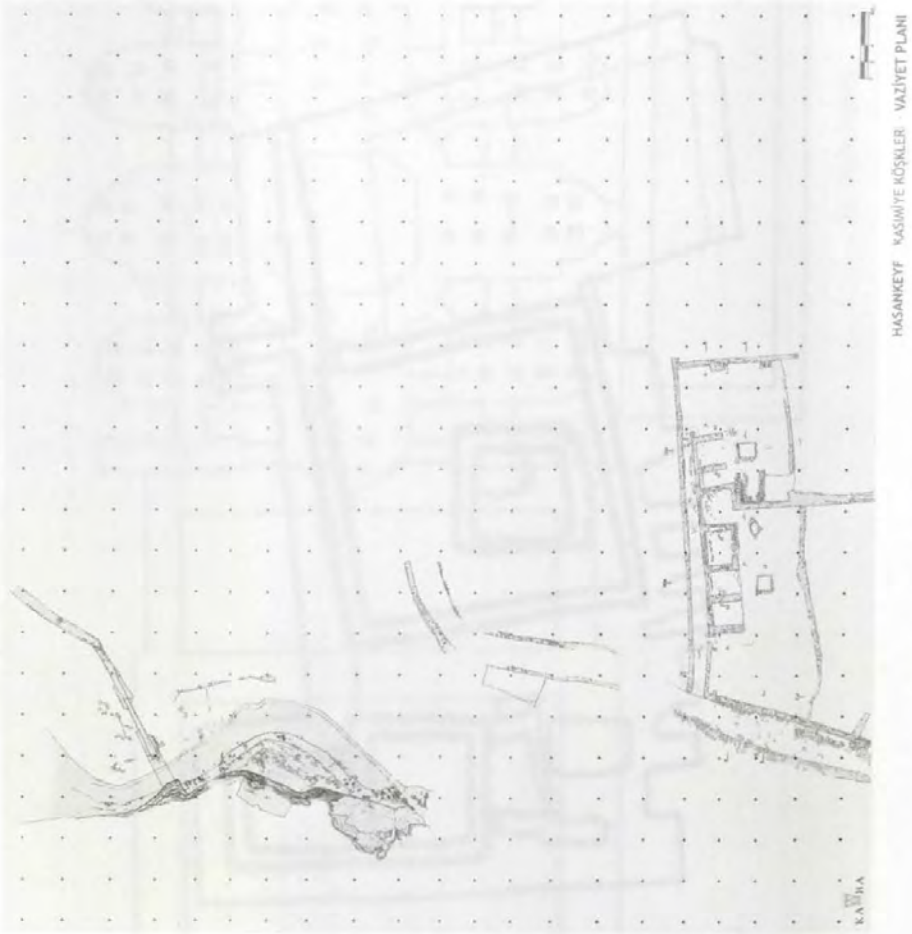

Çizim 18: Kasımiye Yapıları, vaziyet planı I.

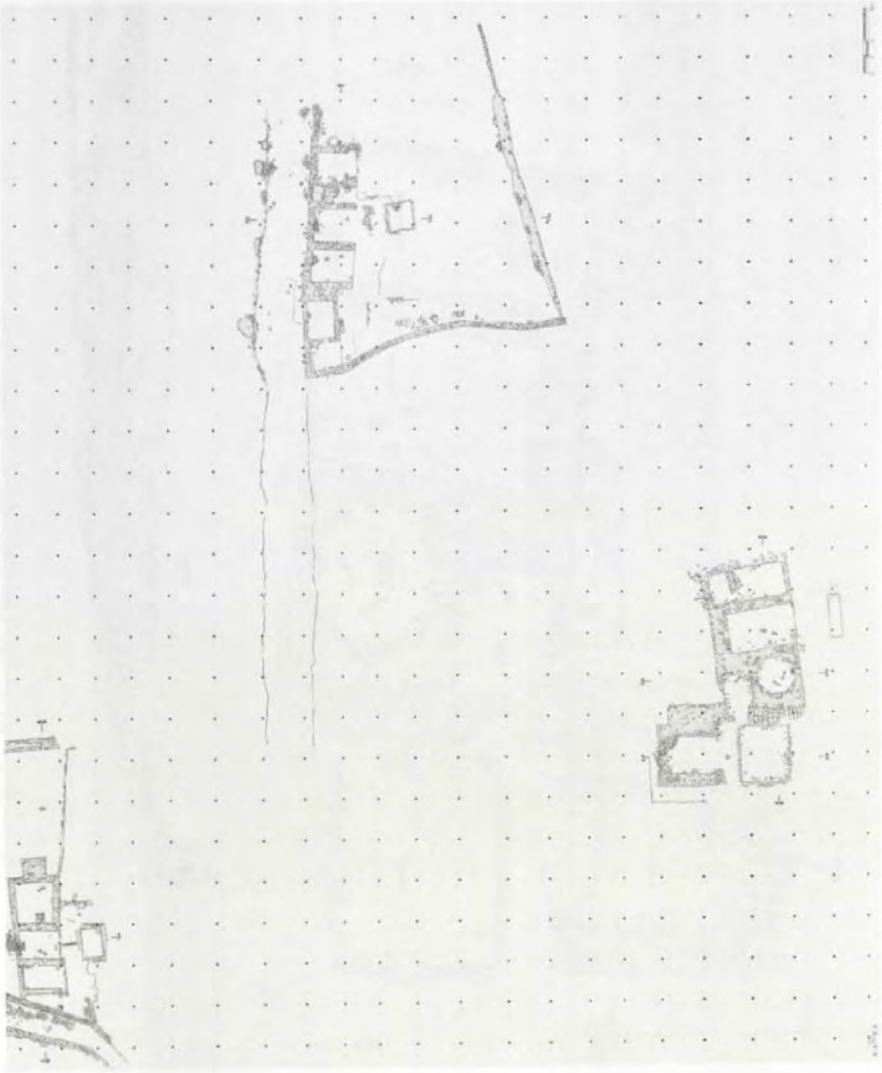

Çizim 19: Kasımiye Yapıları, vaziyet planı II.

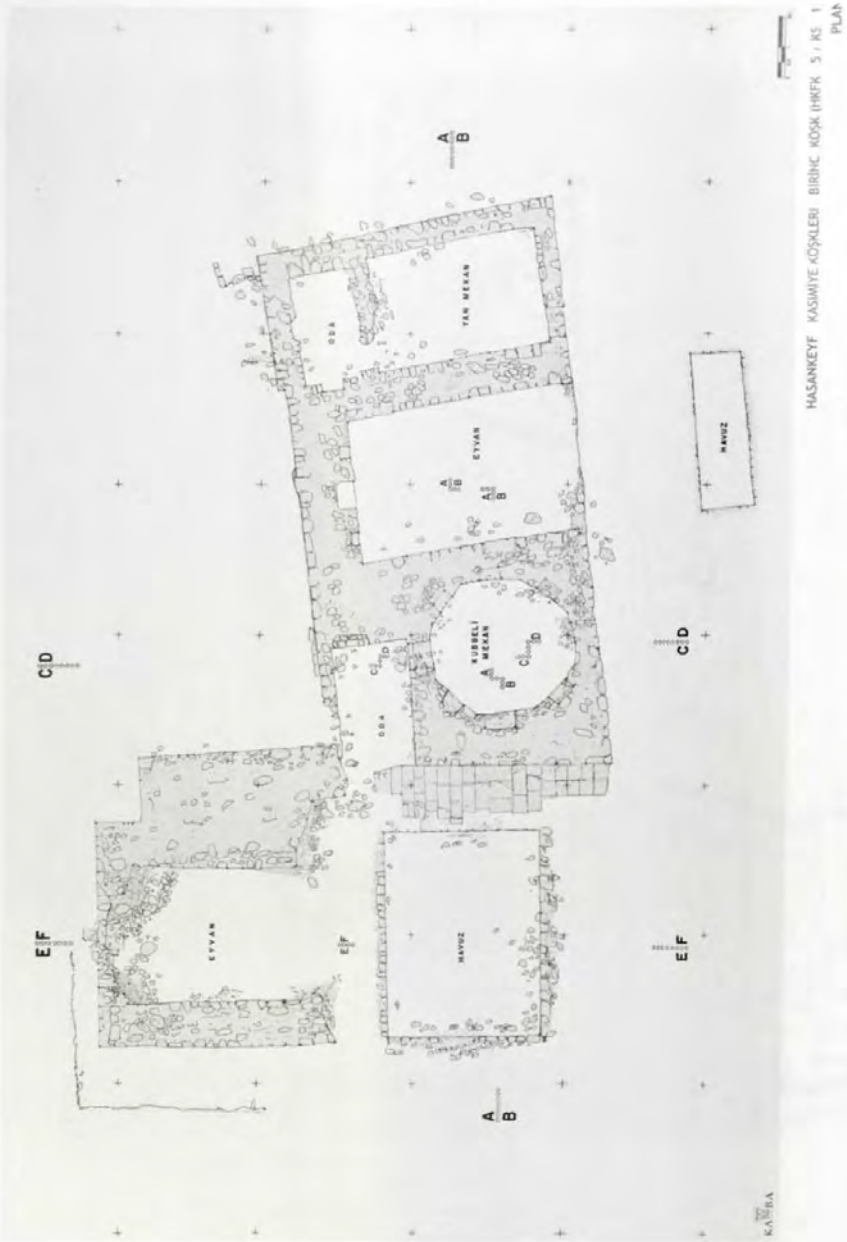

Çizim 20: Kasımiye Yapısı I, plan

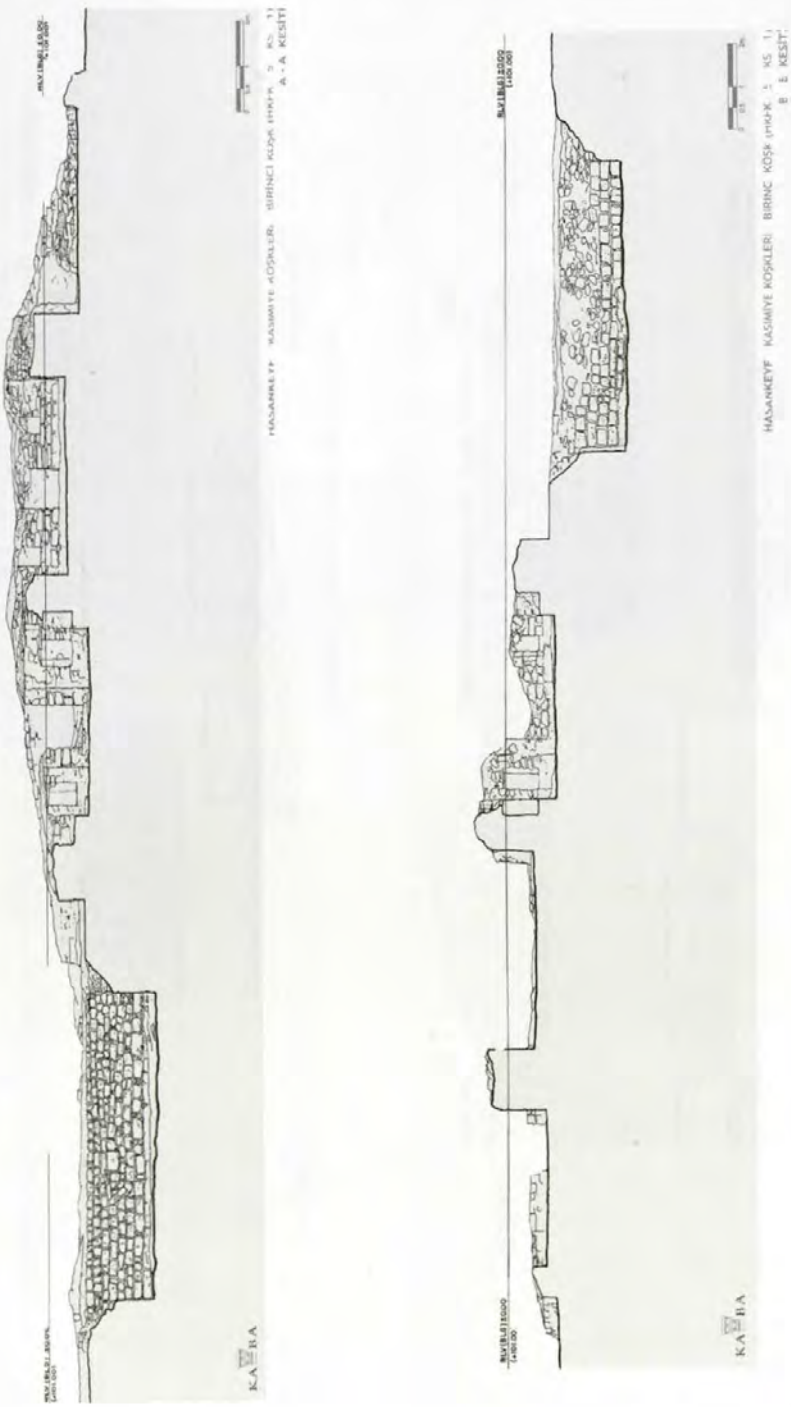

Çizim 21: Kasımiye Yapısı I, A-A ve B-B kesitleri

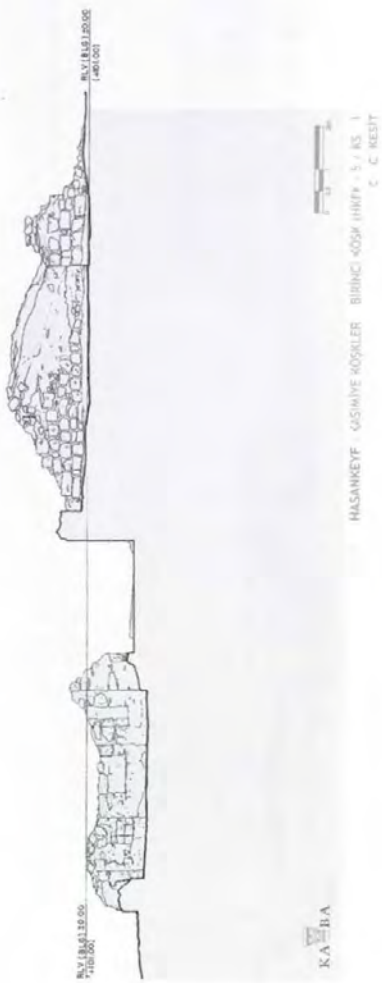

Çizim 22: Kasımiye Yapısı I, C-C ve D-D kesitleri

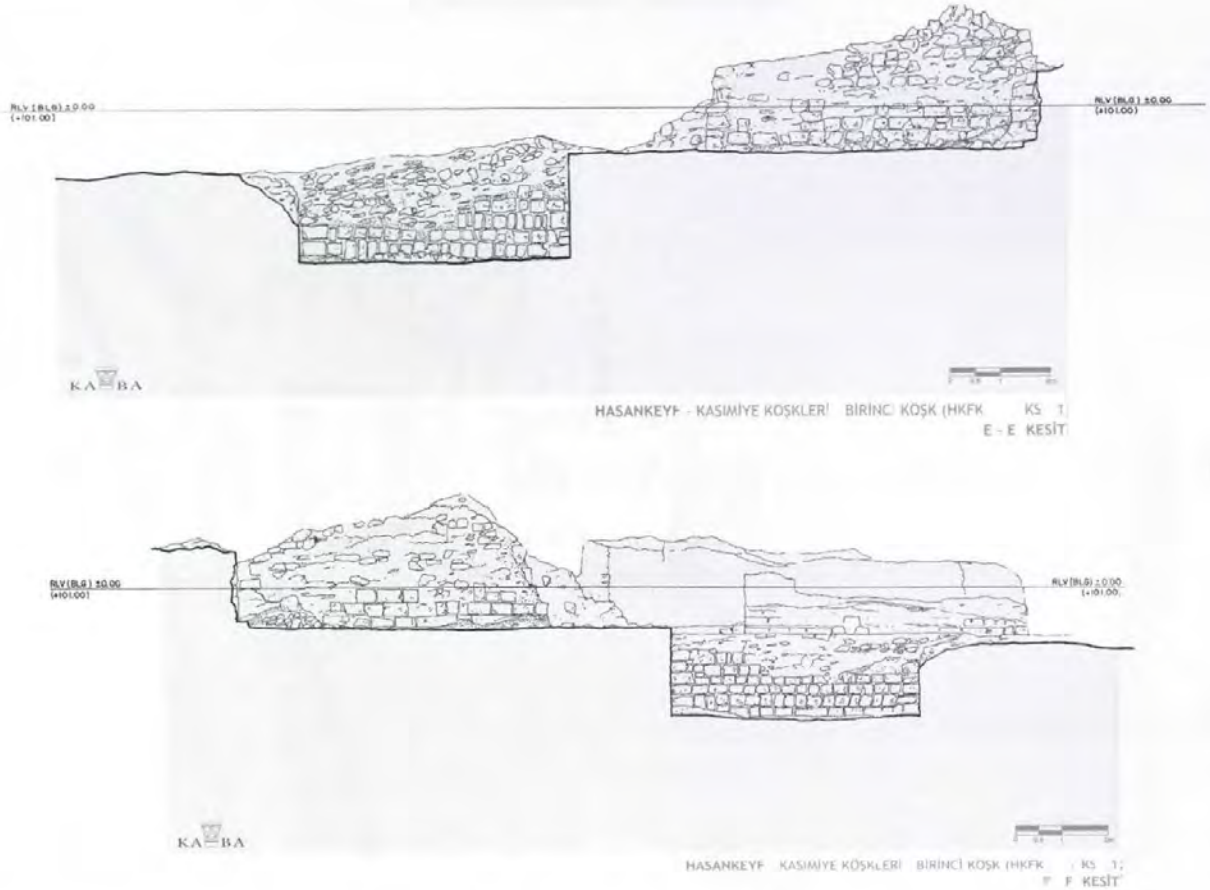

Çizim 23: Kasımiye Yapısı I, E-E ve F-F kesitleri

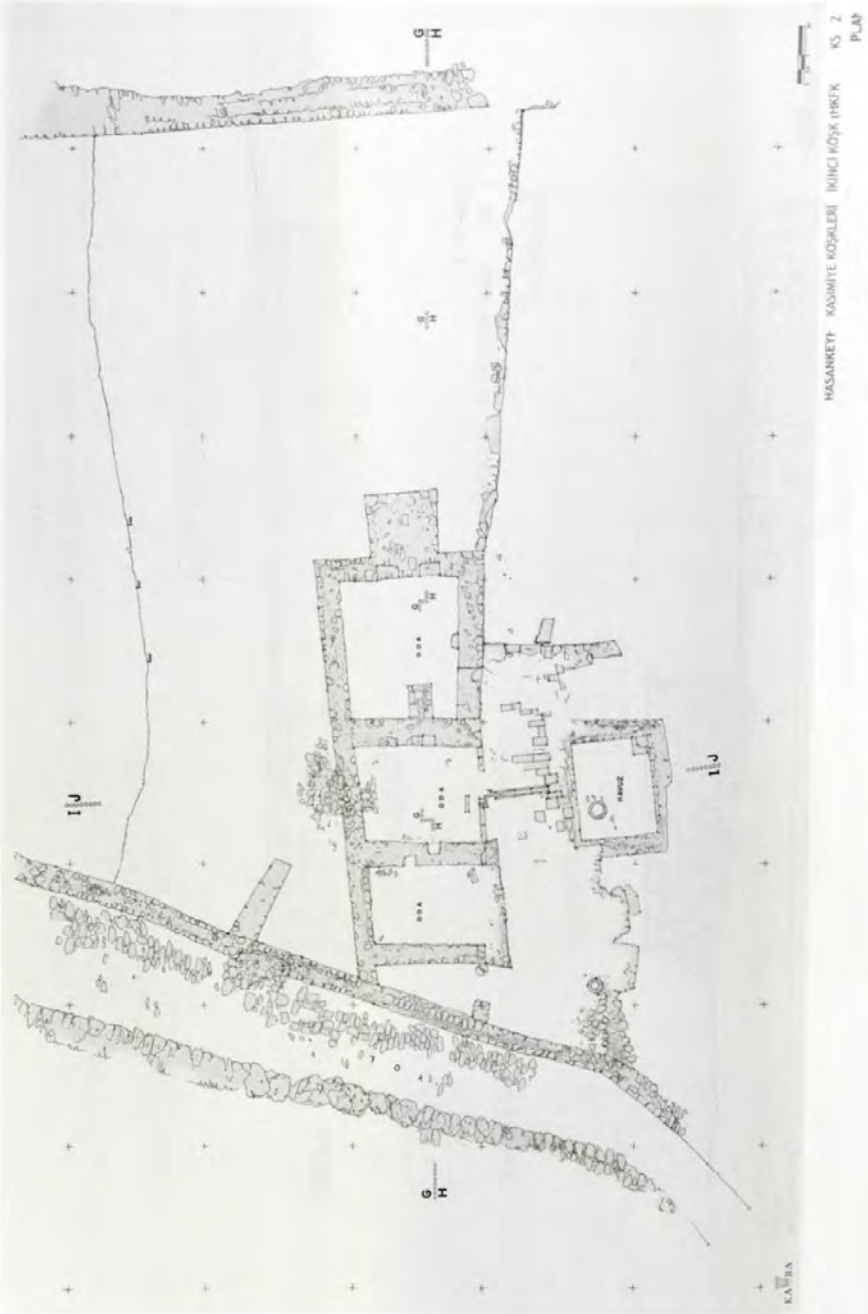

Çizim 24: Kasımiye Yapısı II, plan

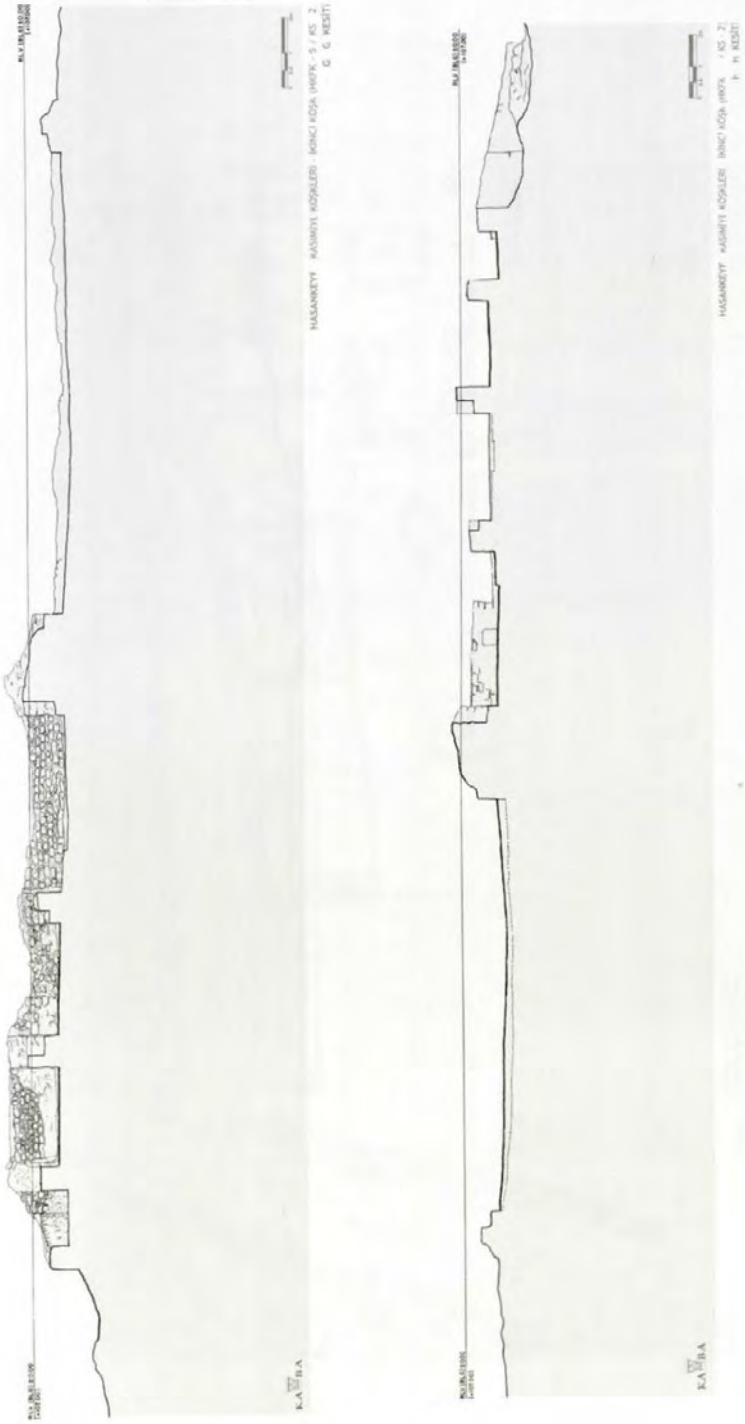

Çizim 25: Kasımiye Yapısı-II, G-G ve H-H kesiti.

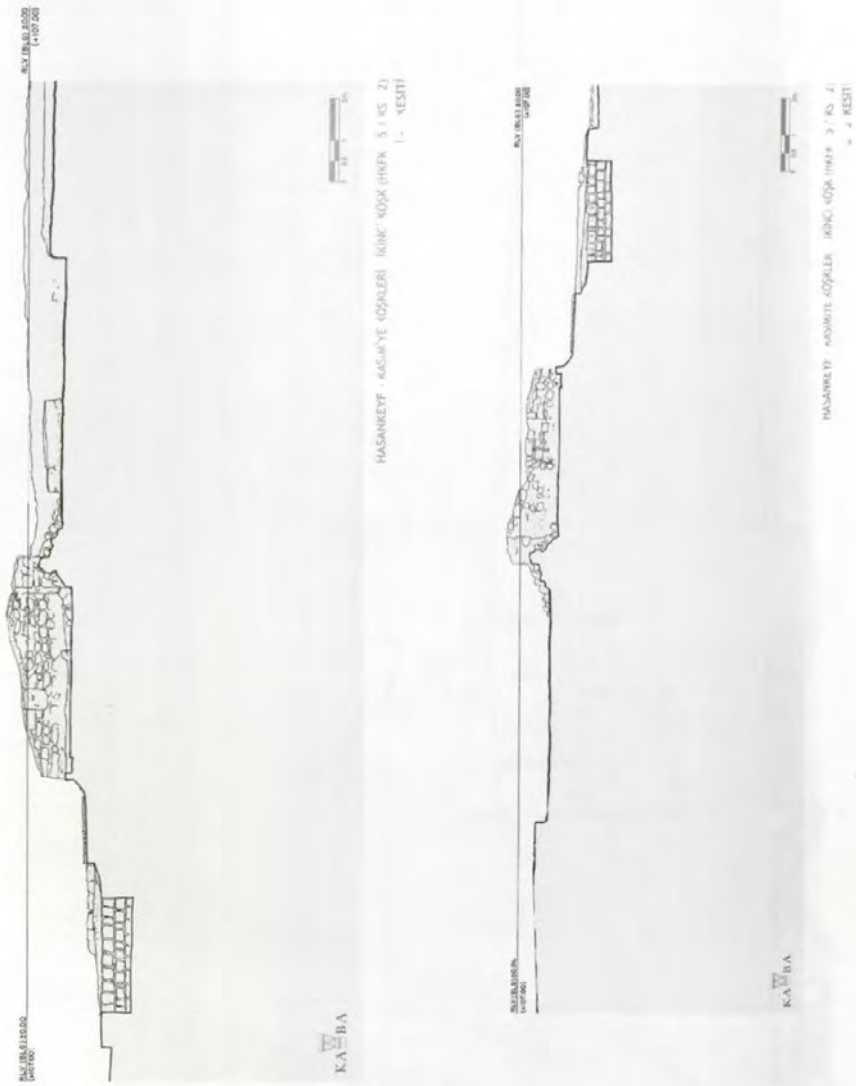

Çizim 26: Kasımiye Yapısı-II, I-I ve J-J kesiti.

Çizim 27: Kasımiye Yapısı-III, plan

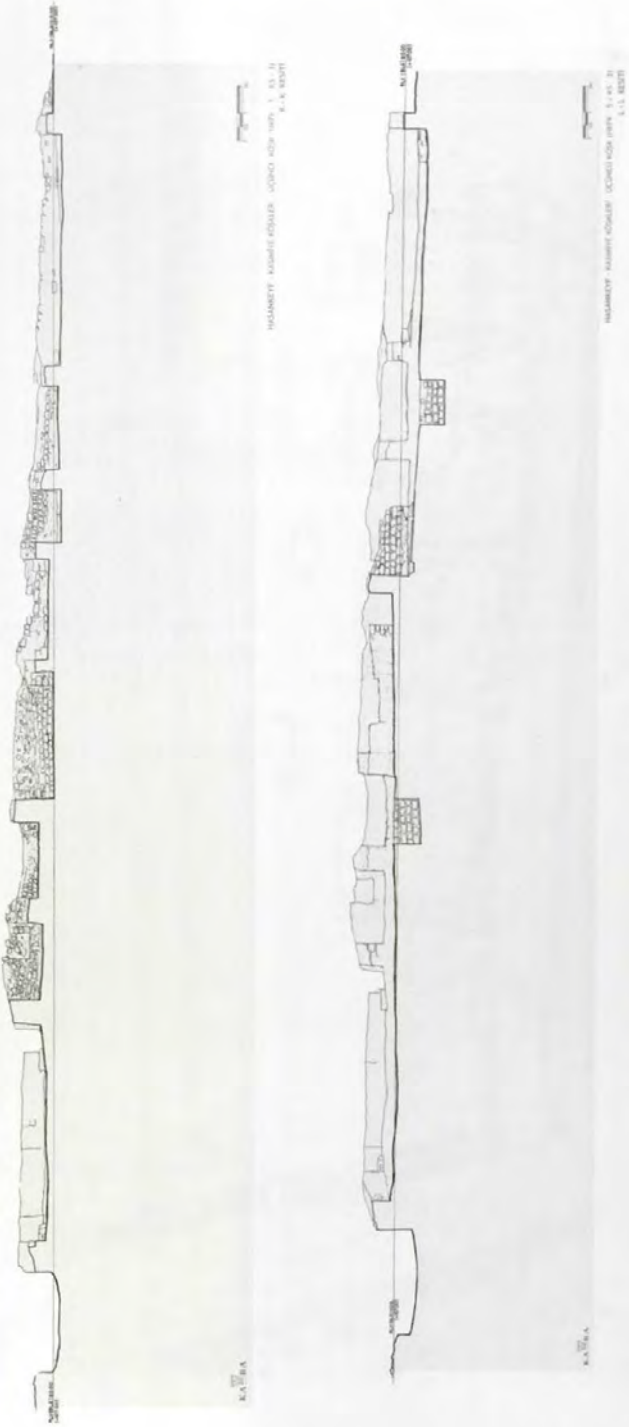

Çizim 28: Kasımiye Yapısı-III, K-K ve L-L kesiti.

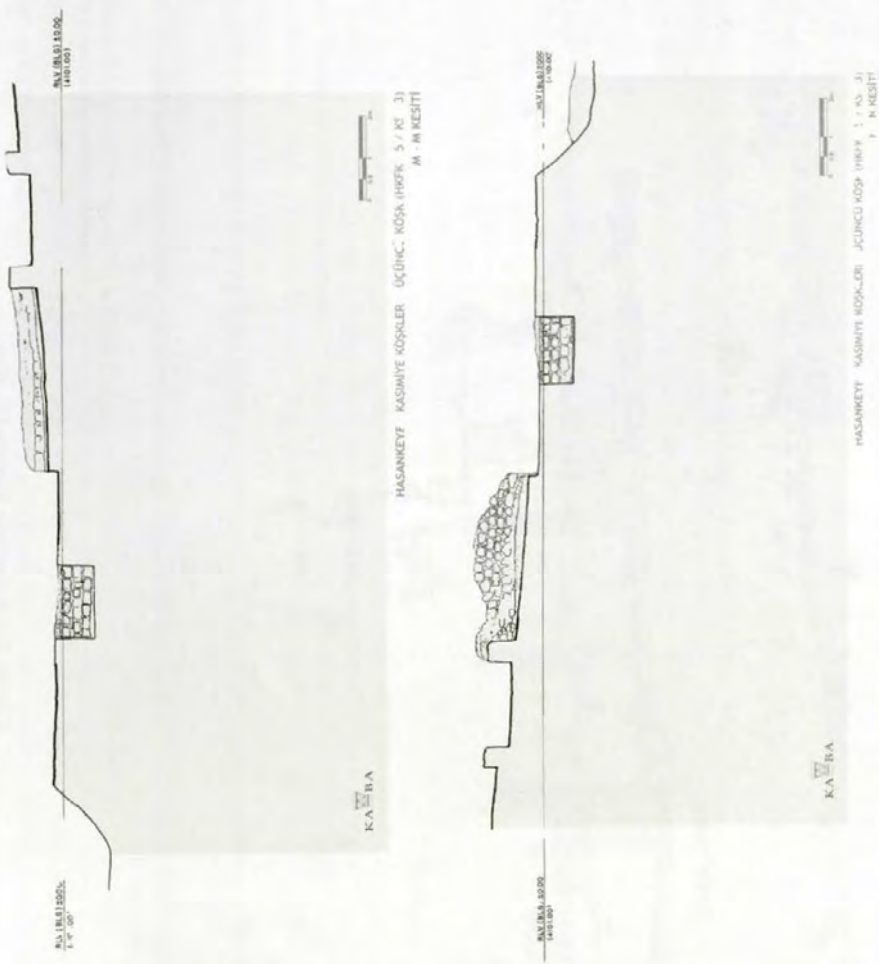

Çizim 29: Kasımiye Yapısı-III, M-M ve N-N kesiti

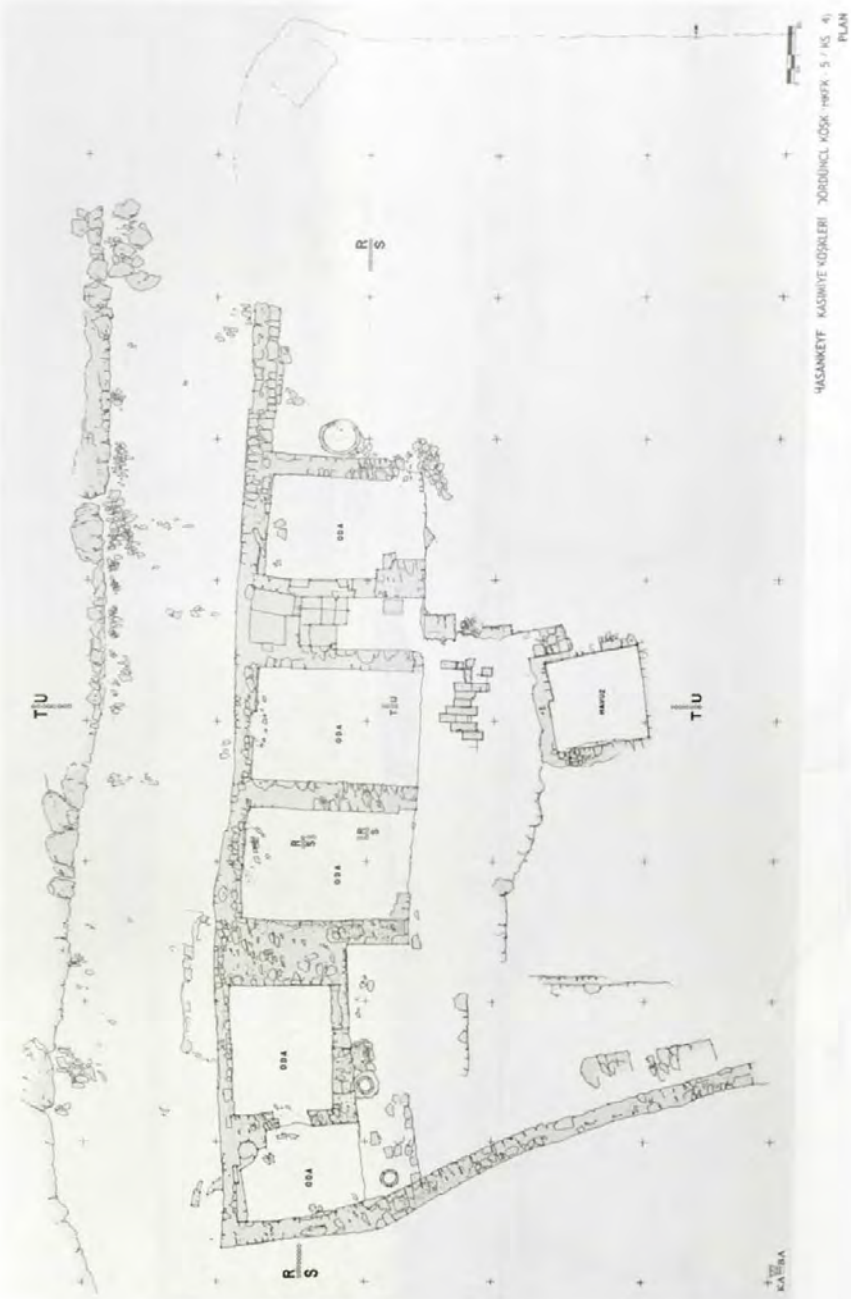

Çizim 30: Kasımiye Yapısı-IV, plan

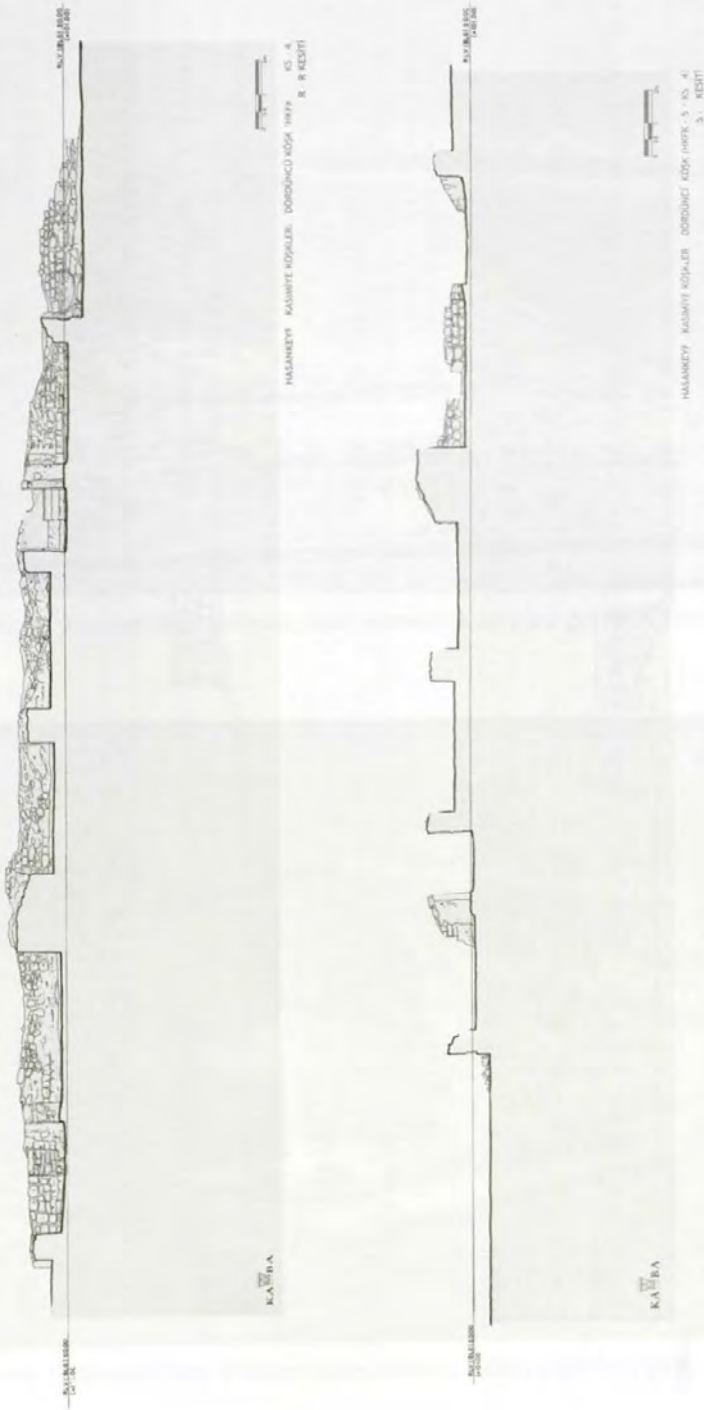

Çizim 31: Kasımiye Yapısı-IV, R-R ve S-S kesiti.

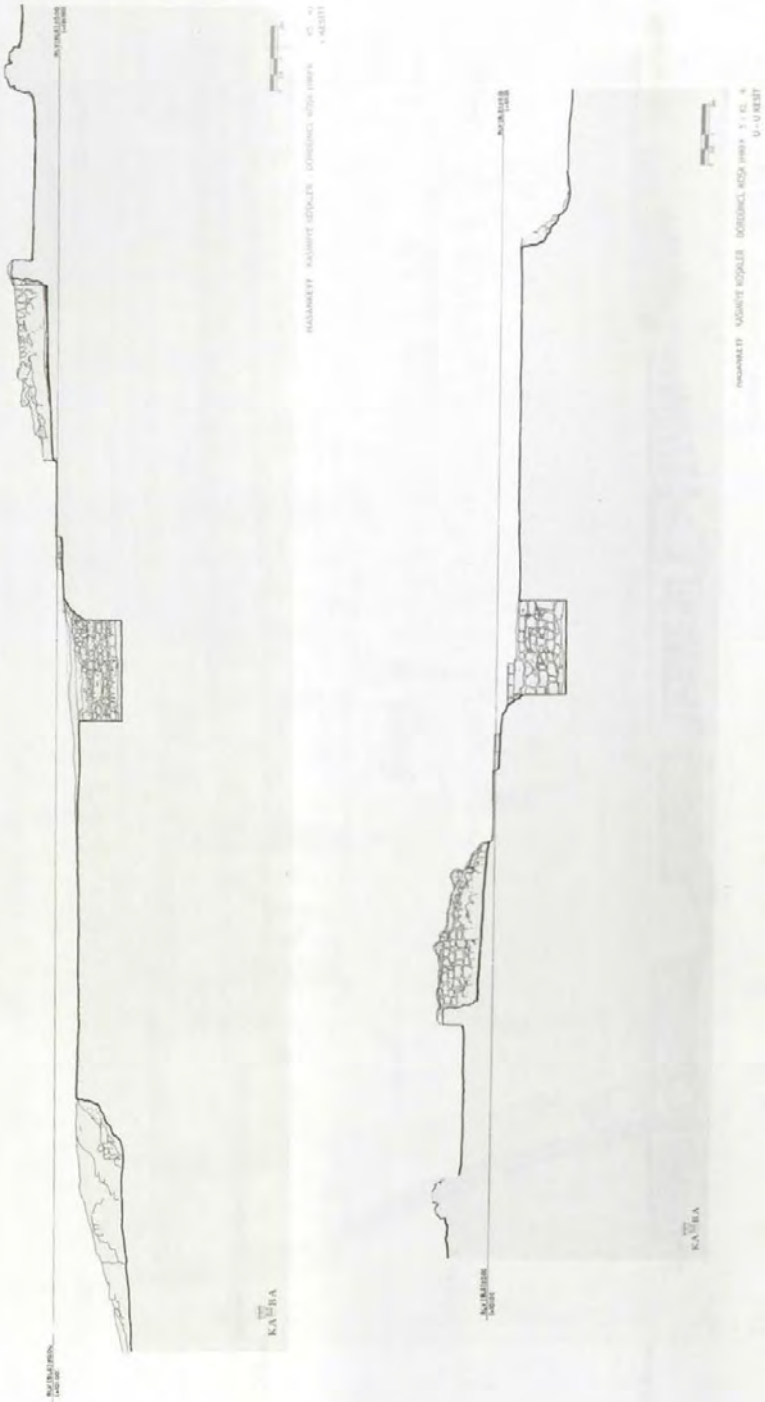

Çizim 32: Kasımiye Yapısı-IV, T-T ve U-U kesiti.

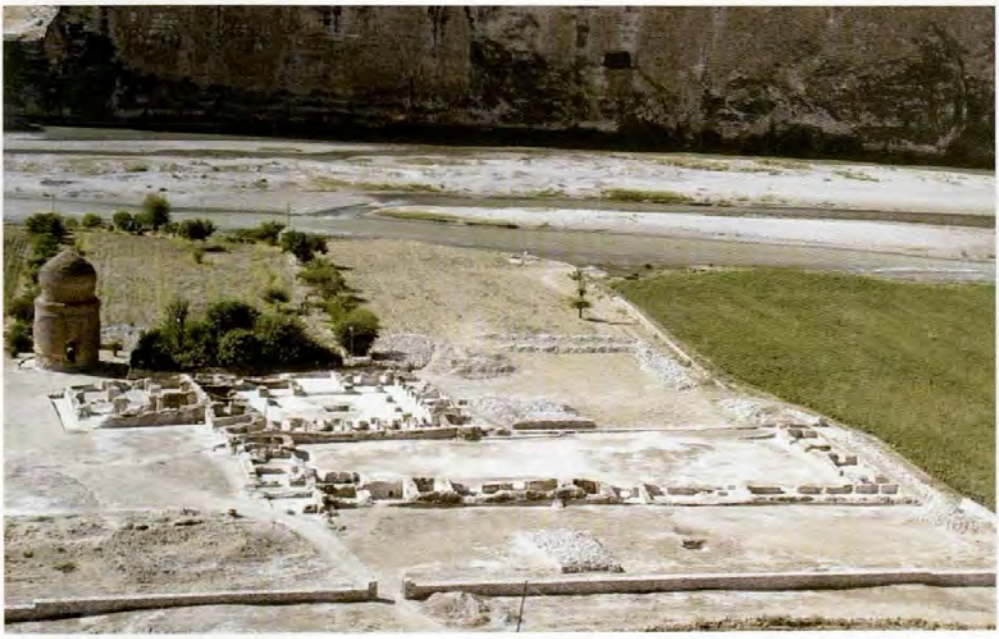

Resim 1: Zeynel Bey Külliyesi, kazı sonrası kuzeyden genel görünüşü.

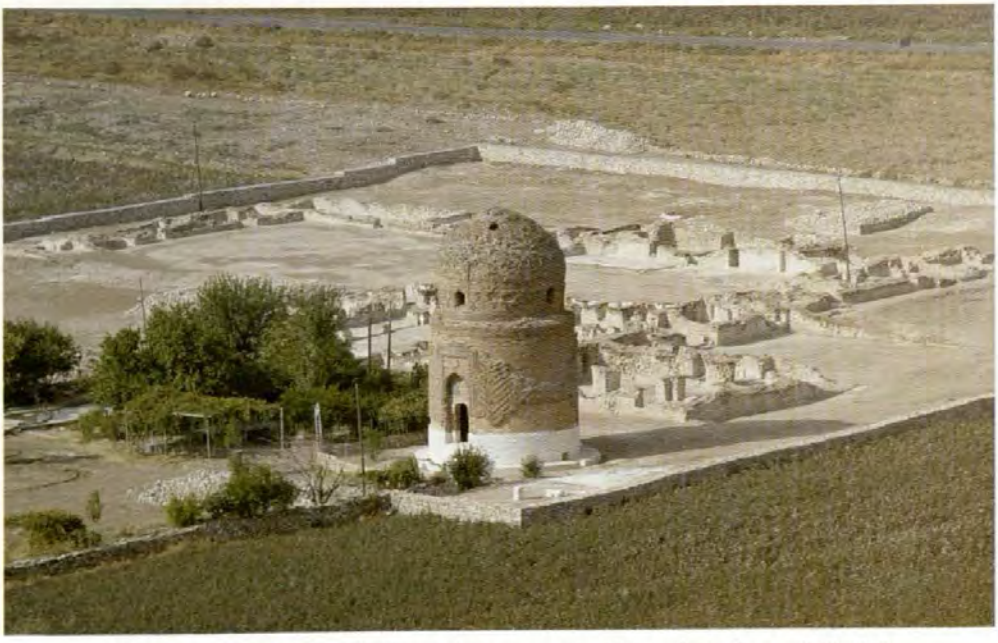

Resim 2- Zeynel Bey Külliyesi, kazı sonrası Güneydoğudan görünüşü.

Resim 3: Zeynel Bey Külliyesi'nin kazı öncesi durumu.

Resim 4: Külliye alanından kazı öncesi başka bir görünüş.

Resim 5: Kazı öncesi külliye alanının temizliği.

Resim 6: Temizlik çalışmalarından diğer bir görüntü.

Resim 7: Kazı alanı temizlik çalışmalarına devam.

Resim 8: I.Dönem kazı çalışmaları.

Resim 9:I.Dönem kazı çalışmaları, Medreseden ayrıntı.

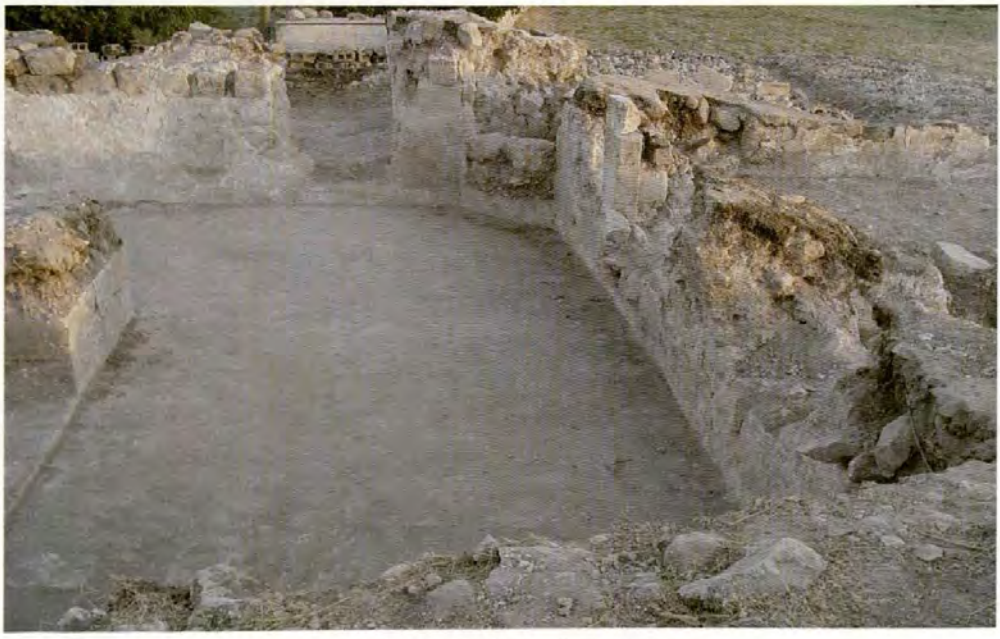

Resim 10: Medreseden ayrıntı.

Resim 11: Medrese, giriş eyvanı

Resim 12: Medrese giriş kapısı üzerinden düşen yapım kitabesi.

Resim 13: Medresenin dersliği (Mescit)

Resim 14: Mescitte alçı (cas) duvar süslemeleri

Resim 15: Medrese avlusu.

Resim 16: Bir medrese hücresi.

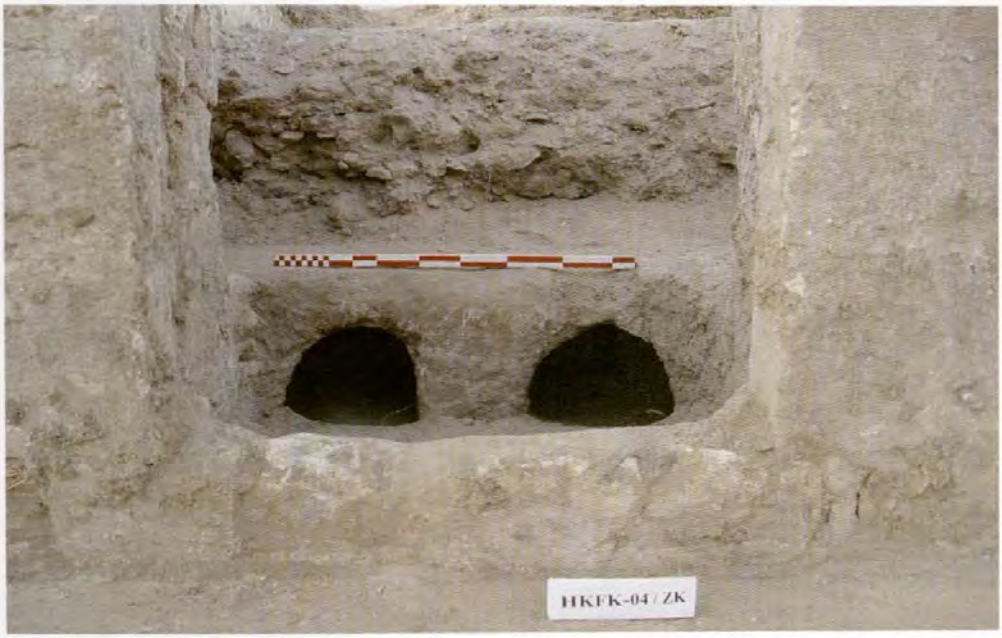

Resim 17: Medrese hücreleri girişindeki ayakkabılıklar.

Resim 18: Medrese ve imaretin güney cephesi.

Resim 19: İmaret

Resim 20: İmaret, güneybatı odası.

Resim 21: İmaretin mescidi

Resim 22: İmaretin merkez kubbesini taşıyan ayaklar.

Resim 23: İmaretin kuzeyindeki düzenekler.

Resim 24: İmaretin doğusu ve döşeme taşlı avlunun açılan kısmı.

Resim 25: Hanın doğu girişi

Resim 26: Han'da kazı çalışmaları.

Resim 31: Hanın ilk yapısından kalan odalar.

Resim 32: Han odalarından ayrıntı.

Resim 33: Hana Osmanlı dönemi eklemeleri.

Resim 34: Handa yangın izleri.

Resim 35: Hanın batıdan genel görünüşü.

Resim 36: Hanın batı kapısı.

Resim 37: Hanın hol bölümü.

Resim 38: Hanın kuzey kanadındaki teşkilatlı odalardan birisi.

Resim 39: Geç dönemde yeniden şekillendirilmiş bir han odası.

Resim 40: Hanın geniş mekânlarından birisi.

Resim 41: Zeynel Bey Külliyesi I. Dönem Kazısı, kuzeyden görünüş.

Resim 42: Zeynel Bey Külliyesi I. Dönem Kazısı, güneybatıdan görünüş.

Resim 43: Külliye'nin II. Dönem kazısı, Kaleden görünüş.

Resim 44: Külliye'nin kazı sonrası doğu'dan görünüşü.

Resim 45: Külliye'nin, 2005 yılında kazılması planlanan doğu kanadı.

Resim 46: Kazı sonrasında Zeynel Bey Külliyesi'nin genel görünüşü.

Resim 47: Zeynel Bey Türbesi, genel görünüş

Resim 48: Onaltıgen Alt Platform, Güney Cephe

Resim 49: Kuzeybatı Cephede Özgün Kaplama Taşı kap

Resim 50: Doğu Cephe

Resim 51: Kubbe Çatlağı, Güney Cepheden görünüm

Resim 52: Kubbe çatlağı, içerden görünüm

Resim 53: Türbede basit onarım çalışması.

Resim 54: Türbede basit onarım çalışması.

Resim 55: Türbede onarım çalışması, güneydoğudan görünüşü.

Resim 56: Türbenin cenazelik kapısı

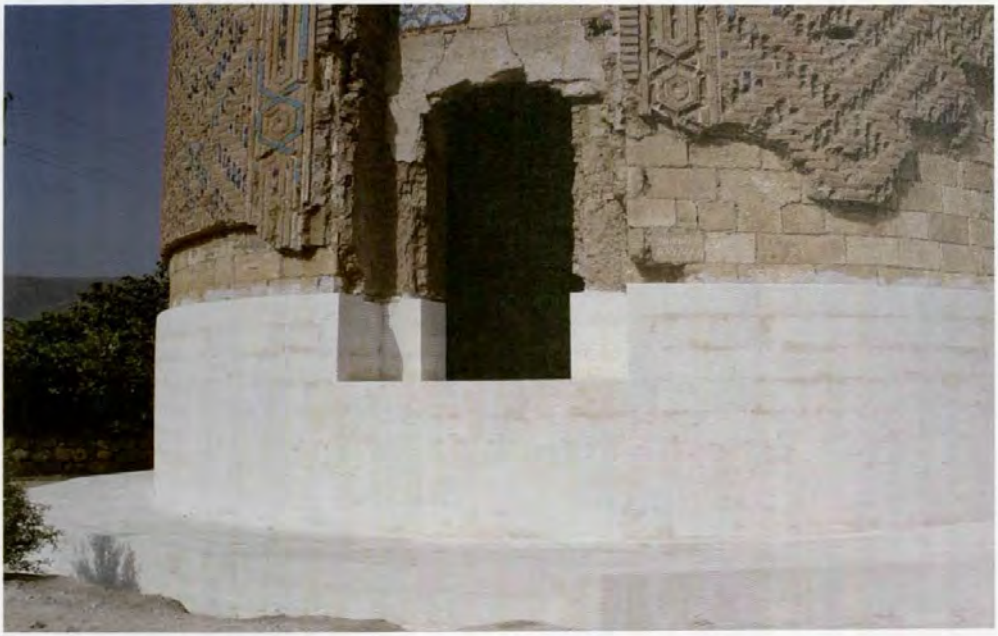

Resim 57: Türbenin güneydeki penceresi.

Resim 58: Türbenin gövde giriş kapısı.

Resim 59: Kısmi onarım sonrası Türbenin kuzeyden görünüşü.

Resim 60: Külliyenin Kale'den görünüşü.

Resim 61: S1 Yapısı, kazı öncesi görünüşü.

Resim 62: S1 Yapısı, kazı öncesi kuzeyden görünüşü.

Resim 63: S 1 Yapılarında kazı çalışması.

Resim 64: S 1 Yapıları, tonozlu mekanda kazı çalışması.

Resim 65: S 1 Yapılarında Osmanlı Camisi kazısı.

Resim 66: Caminin son cemaat yerinin ortaya çıkarılması.

Resim 67: Osmanlı Camisi'nin son cemaat yeri.

Resim 68: Osmanlı Camisi'nin avlusu.

Resim 69: Caminin yıkılmış mimari elemanları.

Resim 70: Kazı sonrası S 1 Alanı'nın durumu.

Resim 71: S 1 Alanı'nda Osmanlı Camisi'nin kazı sonrası durumu.

Resim 72: Yamaç Külliyesi, kazı öncesi kuzeyden görünüşü.

Resim 73: Yamaç Külliyesi, kazı öncesi güneyden görünüşü.

Resim 74: Yamaç Külliyesi, caminin kazı öncesi durumu.

Resim 75: Yamaç Külliyesi, caminin kazı öncesi durumu, doğu kanadı.

Resim 76: Yamaç Külliyesi, cami ve avluda kazı çalışmaları.

Resim 77: Cami harimi ve avlusu.

Resim 78: Caminin batısındaki zaviye hücresinin istiridye yivli trompu.

Resim 79: Zaviyeye sonradan gömülmüş kişilere ait toplu iskeletler.

Resim 80: Yamaç Külliyesi, cami hariminde kazı çalışmaları.

Resim 81: Yamaç Külliyesi, cami hariminde kazı çalışmaları.

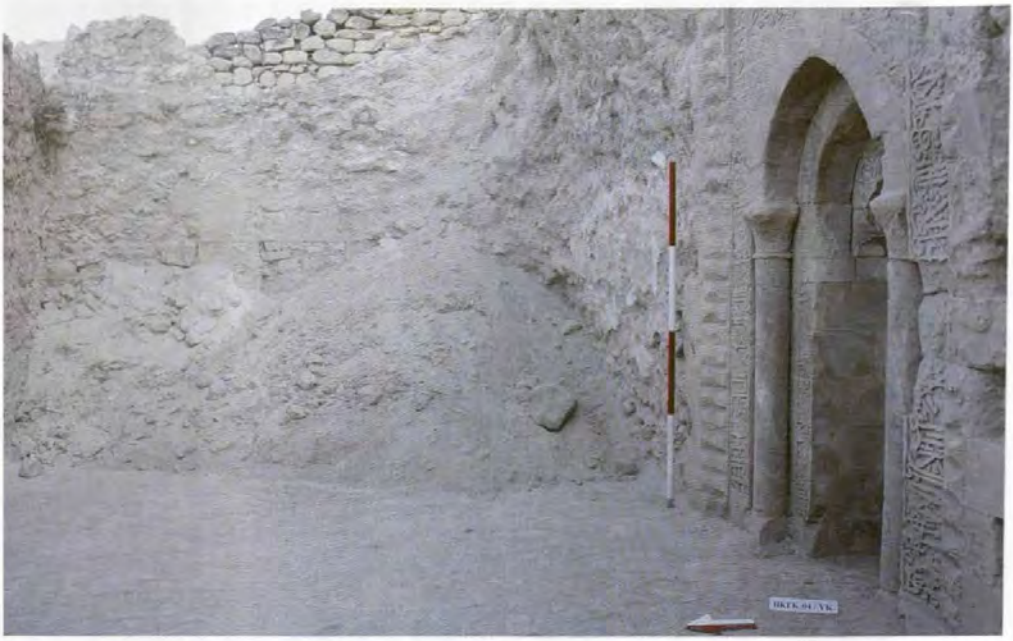

Resim 82: Yamaç Külliyesi, cami hariminde kazı çalışmaları.

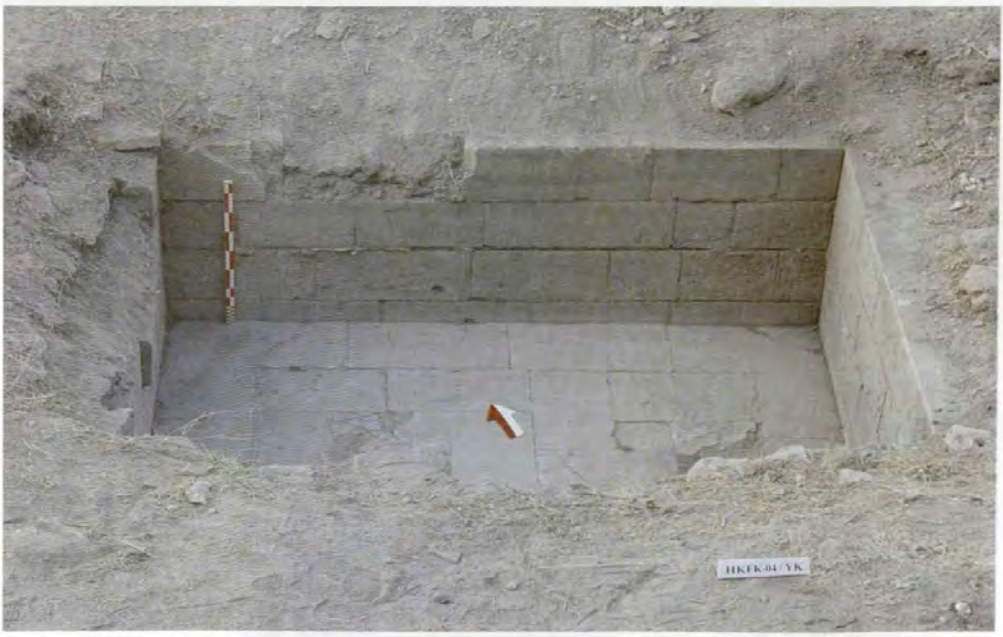

Resim 83: Cami avlusunda havuz.

Resim 84: Cami avlusunda Bekâr Hamamı kalıntısı.

Resim 85: Cami avlusunda Bekâr Hamamı'nın su tesisleri.

Resim 86: Cami'nin cümle kapısı.

Resim 87: Cami'ye ulaşılan taş döşeli yol.

Resim 88: Cami avlusu ve revakı.

Resim 89: Yamaç Külliyesi'nin kuzeyindeki sosyal yapı kalıntıları.

Resim 90: Yamaç Külliyesi'nin kuzeyindeki sosyal yapı kalıntıları.

Resim 91: Yamaç Külliyesi'nde konservasyon çalışmaları .

Resim 92: Cami üzerinin kapatılması çalışmaları.

Resim 93: Cami üzerinin kapatılması çalışmaları.

Resim 94: Cami üzerinin kapatılması çalışmaları.

Resim 95: Cami üzerinin kapatılması çalışmaları.

Resim 96: Yamaç Külliyesi'nin onarım çalışmaları esnasında güney yamaçtan görünüşü.

Resim 97: Cami'nin kazılarla ortaya çıkarılan mihrabı.

Resim 98: Seramik fırınlarında temizlik çalışmaları.

Resim 99: Seramik fırınlarında temizlik çalışmaları.

Resim 100: Seramik fırınlarında sondaj çalışmaları.

Resim 101: Seramik fırınlarında sondaj çalışmaları.

Resim 102: Selahiye bahçelerinde Köşk kalıntısı.

Resim 103: Köşk'te selsebil.

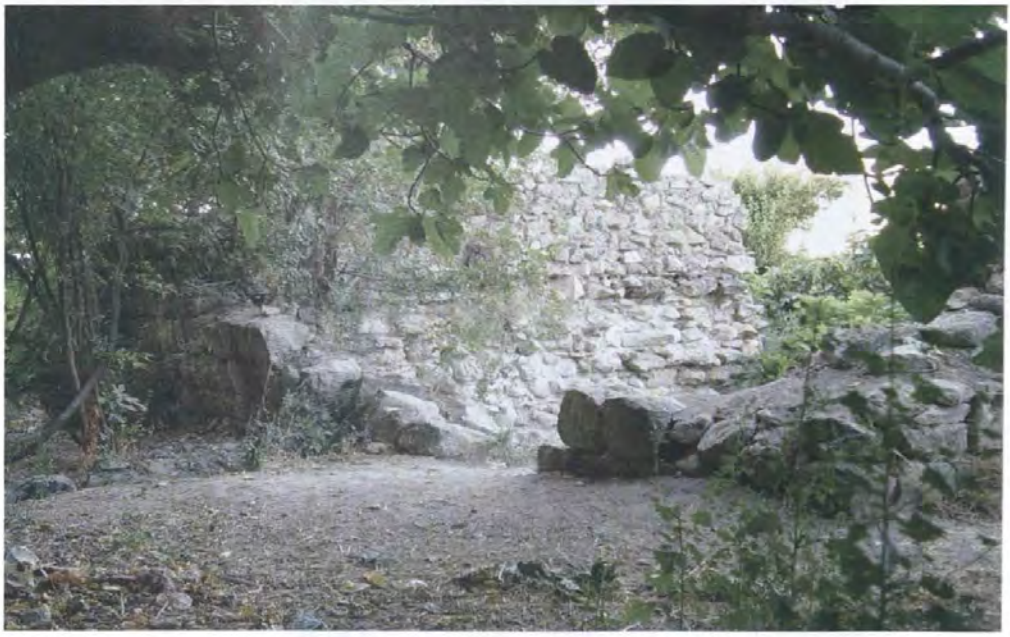

Resim 104: Selahiye bahçelerinde Köşk kalıntıları.

Resim 105: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 106: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 107: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 108: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 109: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 110: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 111: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 112: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 113: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 114: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 115: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 116: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 117: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 118: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 119: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 120: 2004 kazılarında çıkan seramik fırın malzemeleri.

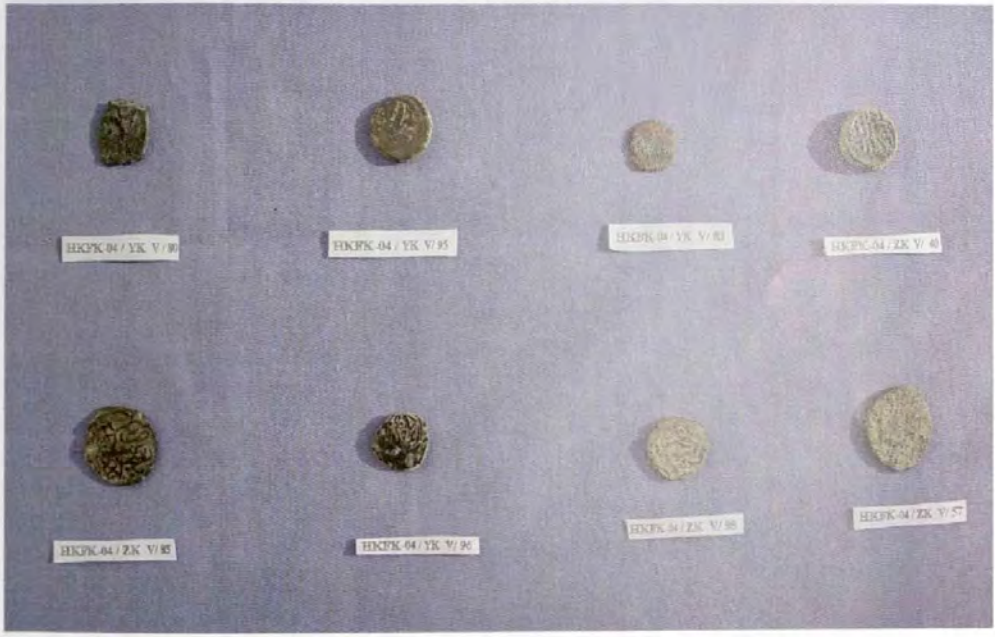

Resim 121: 2004 kazılarında çıkan sikke örnekleri.

Resim 122: 2004 kazılarında çıkan sikke örnekleri.

Resim 123: 2004 kazılarında çıkan sikke örnekleri.

Resim 124: 2004 kazılarında çıkan sikke örnekleri.

Resim 125: 2004 kazılarında çıkan sikke örnekleri.

Resim 126: 2004 kazılarında çıkan pipo örnekleri.

Resim 127: 2004 kazılarında çıkan metal buluntu örnekleri.

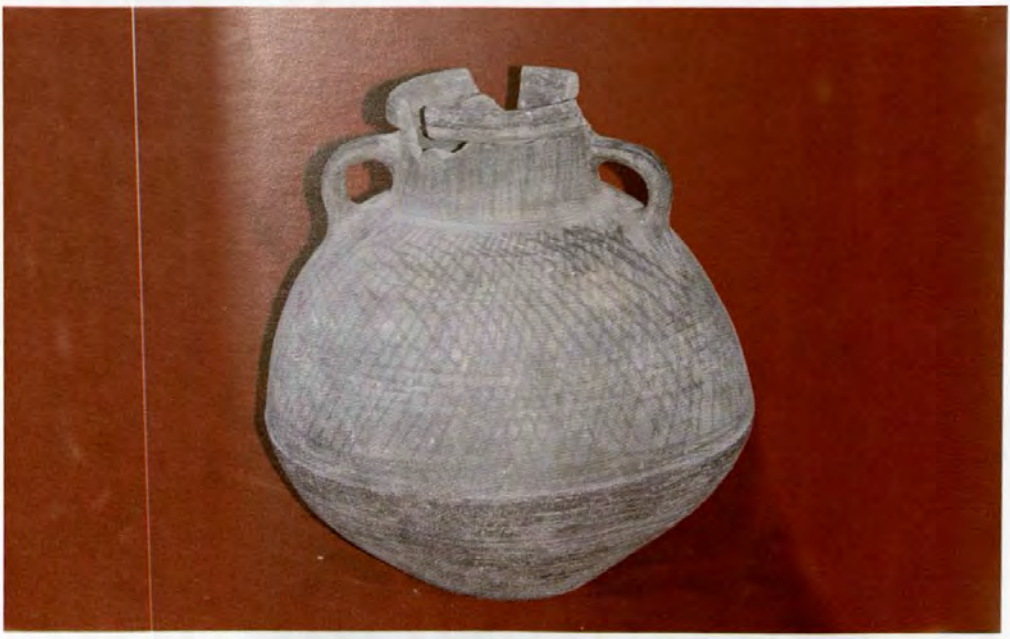

Resim 128: 2004 kazılarında çıkan seramik örneği.

Resim 129: 2004 kazılarında çıkan alçı:cas süsleme örnekleri.

Resim 130: 2004 kazılarında çıkan alçı:cas süsleme örneği.

Resim 131: 2004 kazılarında çıkan alçı-cas süsleme örnekleri.

Resim 132: 2004 kazılarında çıkan seramik örnekleri.

Resim 133: Zeynel Bey Külliyesi Doğu Bölümü, kazı öncesi durumu (kuzeyden).

Resim 134: Zeynel Bey Külliyesi, Doğu Bölümünün kazı sonrası kuzeyden görünüşü.

Resim 135: Zeynel Bey Külliyesi, Doğu Bölümünün kazı öncesi görünüşü (güney).

Resim 136: Zeynel Bey Külliyesi, Doğu Bölümünün kazı sonrası görünüşü.

Resim 137: Kazı alanının insitu görünüşü.

Resim 138: Kazı alanında temizlik çalışmaları.

Resim 139: Alanda kazı çalışmaları

Resim 140: Medrese eyvanında su sistemi.

Resim 141: Medrese-II'de kazı çalışmaları, külliyenin ana girişi.

Resim 142: Külliyenin doğu kanadı, kazı sonrası görünüş.

Resim 143: Medrese-III'ün doğu kanadı kalıntıları ve ek yapılar.

Resim 144: Medrese-II'nin kazı sonrası görünüşü.

Resim 145: Kazı ve çevre düzenlemesi sonrası doğu kanadın kuzeyden görünüşü.

Resim 146: Kazı ve çevre düzenlemesi sonrası doğu kanadın güneyden görünüşü.

Resim 147: II. Medrese

Resim 148: III. Medrese, doğu kanadının havadan görünüşü.

Resim 149: Yamaç-II Yapıları kazısı

Resim 150: Yamaç-II Yapıları kazısı

Resim 151: Yamaç-II alanında sokak dokusu

Resim 152: Yamaç-II alanında sokak dokusu ve su kanalı sistemi

Resim 153: Yamaç-II yapıları, batı bölümünün kazı sonrası görünüşü.

Resim 154: Yamaç-II yapıları, doğu bölümünün kazı sonrası görünüşü.

Resim 155: Yamaç III alanı, kazı öncesi görünüşü.

Resim 156: Yamaç III alanı, kazı çalışmaları.

Resim 157: Yamaç III alanı, kazı çalışmaları.

Resim 158: Yamaç III alanının kazı sonrası durumu.

Resim 159: Hasankeyf İç Kale'de Büyük Saray.

Resim 160: Büyük Saray'ın kuzeydoğudan görünüşü.

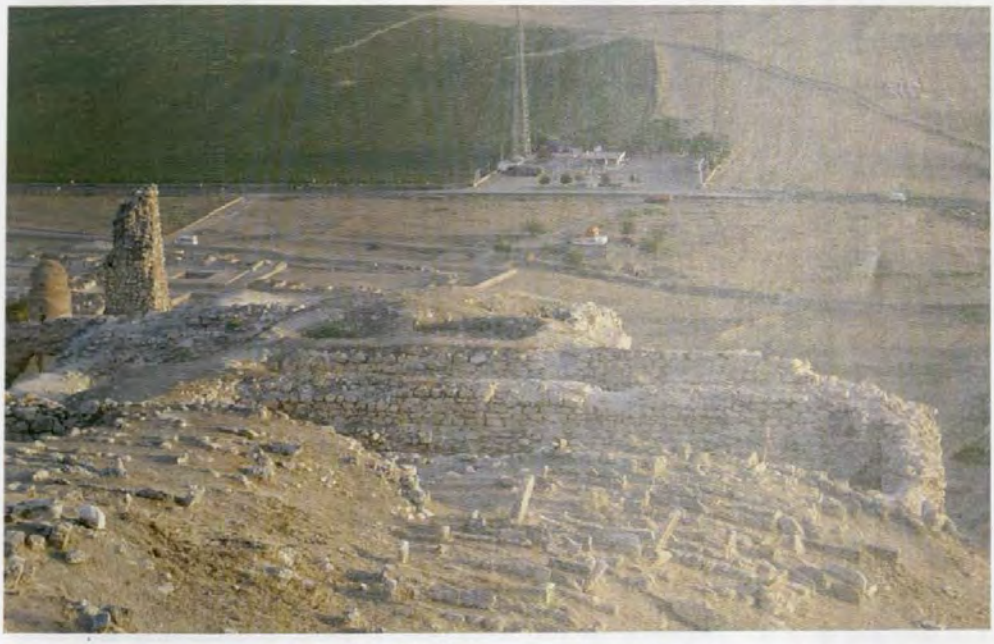

Resim 161: Büyük Saray'ın doğu bölümü.

Resim 162: Büyük Saray'da kazı çalışmaları.

Resim. 163: Büyük Saray'da kazı çalışmaları (KB 1)

Resim 164: Büyük Saray'da yangın tabakaları.

Resim 165: Yapıda görülen yoğun toprak ve moloz (atık malzeme) dolgusu.

Resim 166: Yapıda görülen atık-dolgu malzeme.

Resim 167: Sarayın kuzeybatı bölümü.

Resim 168: Avluya açılan doğu revakı.

Resim 169: Sarayın kuzeydoğu bölümü.

Resim 170: Doğu revak tonozu, avlu ve teşkilatı.

Resim 171: Sarayın doğu salonlarından birisi (Cephanelik).

Resim 172: Sarayın giriş koridorları.

Resim 173: Sarayın kuzey girişi ve kuzeybatı kanadı.

Resim 174: Sarayın kazı sonrası genel görünüşü.

Resim 175: Sarayın kuzeydoğu bölümü.

Resim 176: GD9 Koridoru.

Resim 177: Sarayın kulesi.

Resim 178: Kulenin tahrip olmuş alt yapısı.

Resim 179: Kemerlerin desteklenmesi

Resim 180: Sağlamlaştırma çalışmaları.

Resim 181: Kazıdan sonra Büyük Saray'ın kuzeyden görünüşü.

Resim 182: Sarayın kuzeyden görünüşü.

Resim 183: Deriki Kilisesi, kazı öncesi temizlik çalışmaları.

Resim 184: Deriki Kilisesi, Insitu durumu.

Resim 185: Kilisenin kazı öncesi batıdan görünüşü.

Resim 186: Kilisede kazı çalışmaları.

Resim 187: Kilisede kazı çalışmaları.

Resim 188: Kilisede kazı çalışmaları.

Resim 189: Kazı sonrası kilisenin yukarıdan görünüşü.

Resim 190: Hamamın ayakta kalan soğukluk bölümü (Osmanlı).

Resim 191: Kazıdan sonra hamamın genel görünüşü.

Resim 192: Hamamda kazı çalışmaları.

Resim 193: Hamamın doğusunda kazı çalışmaları.

Resim 194: Sıcaklık kısmında kazı çalışmaları.

Resim 195: Hamamın sıcaklık ve külhan bölümlerinde kazı çalışmaları.

Resim 196: Osmanlı Döneminde yapılan muhdes cehennemlik.

Resim 197: Hamamın Artuklu dönemine ait özgün cehennemliği.

Resim 198: Sıcaklık ve cehennemlik, güney bölümü.

Resim 199: Osmanlı dönemi, sıcaklık ve külhan.

Resim 200: Hamamda çevre düzenlemesi çalışmaları.

Resim 201: Hamamın doğusundaki yapının kazısı.

Resim 202: Seramik Fırınları bölgesinde kazı çalışmaları.

Resim 203: Seramik Fırınları bölgesinde kazı çalışmaları

Resim 204: İç Kale girişinde Roma dönemi yapı kalıntısı, Insitu durumu.

Resim 205: İç Kale girişinde Roma dönemi yapı kalıntısı, Insitu durumu.

Resim 206: Roma dönemi yapı kalıntısında kazı çalışmaları.

Resim 207: Roma dönemi yapı kalıntısında kazı çalışmaları.

Resim 208: Roma dönemi yapı kalıntısında kazı çalışmaları, ayrıntı.

Resim 209: Yapıda bulunan mozaik parçaları.

Resim 210: Roma dönemine ait bezeme parçası.

Resim 211: Roma dönemine ait bezeme parçası.

Resim 212: Batı Yapıları, kazı öncesi insitu durumu.

Resim 213: Batı Yapıları, kazı öncesi insitu durumu.

Resim 214: Batı Yapıları, kazı çalışmaları.

Resim 215: Kazı sonrası Batı Yapıları'nın görünüşü.

Resim 216: Kasımiye Yapıları, insitu durumda güney tepeden görünüşleri.

Resim 217: Kasımiye Yapıları, kazı sonrası güney tepeden görünüşleri.

Resim 218: Kasımiye-I Yapısı kazı öncesi durumu, güneyden görünüşü..

Resim 219: Kasımiye-I Yapısı kazı öncesi durumu, kuzeyden görünüşü.

Resim 220: Kasımiye-I Yapısı'nda kazı çalışmaları.

Resim 221: Kasımiye-I Yapısı, sekizgen planlı ünitenin kazısı.

Resim 222: Kasımiye-I Yapısı, batı kesiminde kazı çalışmaları.

Resim 223: Kasımiye-I Yapısı, eyvan.

Resim 224: Kasımiye-I Yapısı, eyvan ve batı odaları.

Resim 225: Kasımiye-I Yapısı, sekizgen planlı ünite.

Resim 226: Kasımiye-I Yapısı, eyvanda su sitemi ve havuz bağlantısı.

Resim 227: Kasımiye-I Yapısı, kaz sonrası doğudan görünüşü.

Resim 228: Kasımiye-I Yapısı, kaz sonrası batıdan görünüşü.

Resim 229: Kasımiye-I Yapısı, kazı sonrası genel görünüşü.

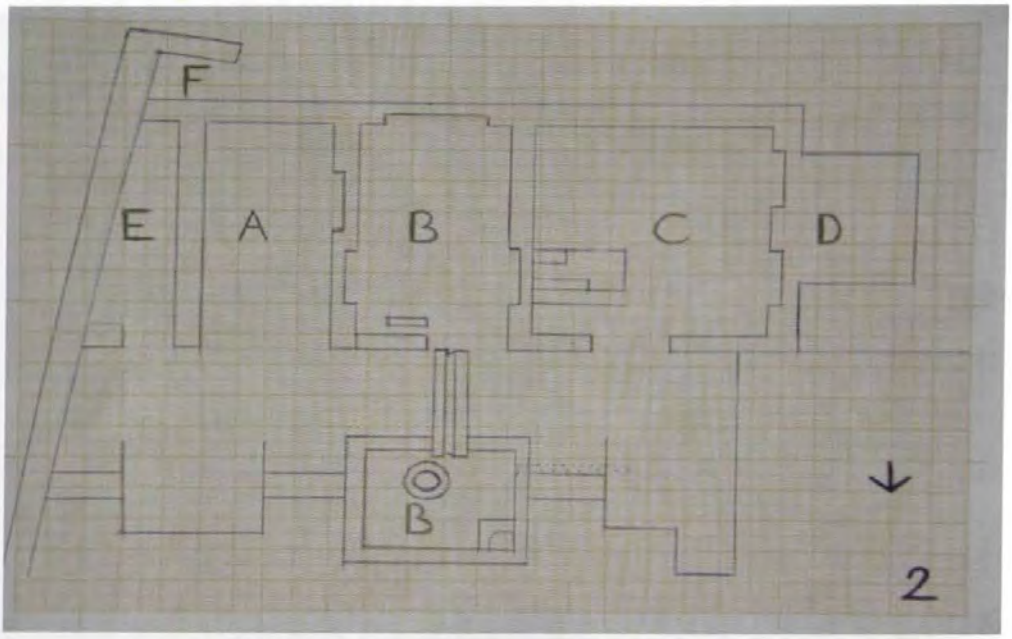

Resim 230: Kasımiye Yapısı-II'nin plan krokisi.

Resim 231: Kasımiye II. Yapı'da kazı çalışmaları.

Resim 232: Kasımiye II. Yapı'da kazı çalışmaları.

Resim 233: Kasımiye II. Yapı'da havuz-eyvan bağlantısı.

Resim 234: Yapının avlu tarafından görünüşü.

Resim 235: Kasımiye II yapısında kazı çalışmaları.

Resim 236: Kasımiye II yapısında kazı çalışmaları.

Resim 237: Kasımiye II Yapısı'nın kuzeyden görünüşü.

Resim 238: Kasımiye II yapısının havuzu ve su sistemi bulunan eyvanı.

Resim 239: Kasımiye II yapısının kuzeyden görünüşü.

Resim 240: Kasımiye II ve III. Yapıların kazı sonrası yukarıdan görünüşü.

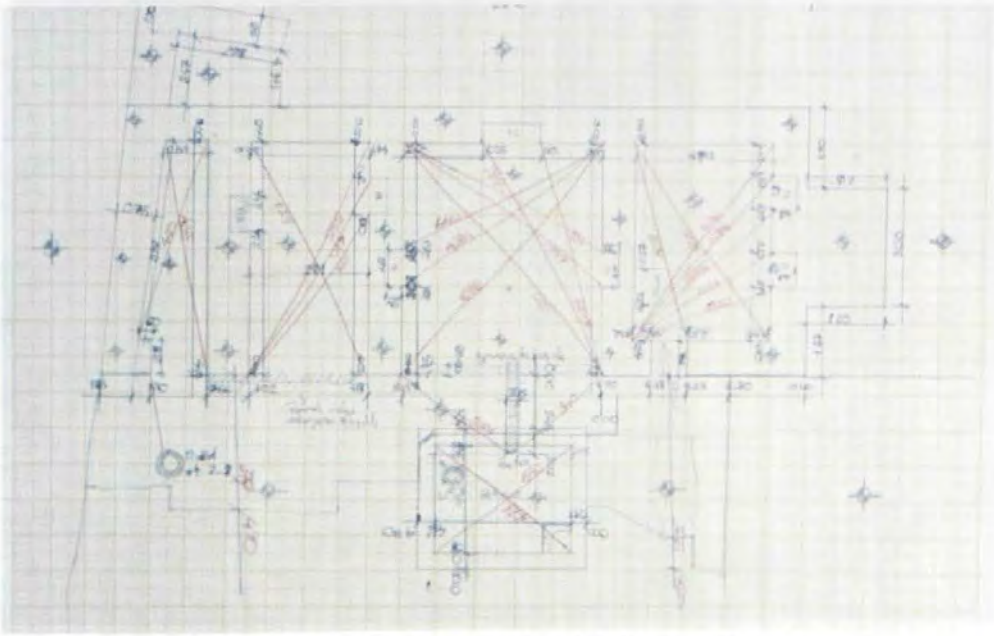

Resim 241: Kasımiye II yapısında ölçümleme çalışmaları.

Resim 242: Kasımiye-III Yapısı, insitu durumda güneydoğudan görünüşü.

Resim 243: Kasımiye-III Yapısı, insitu durumda doğudan görünüşü.

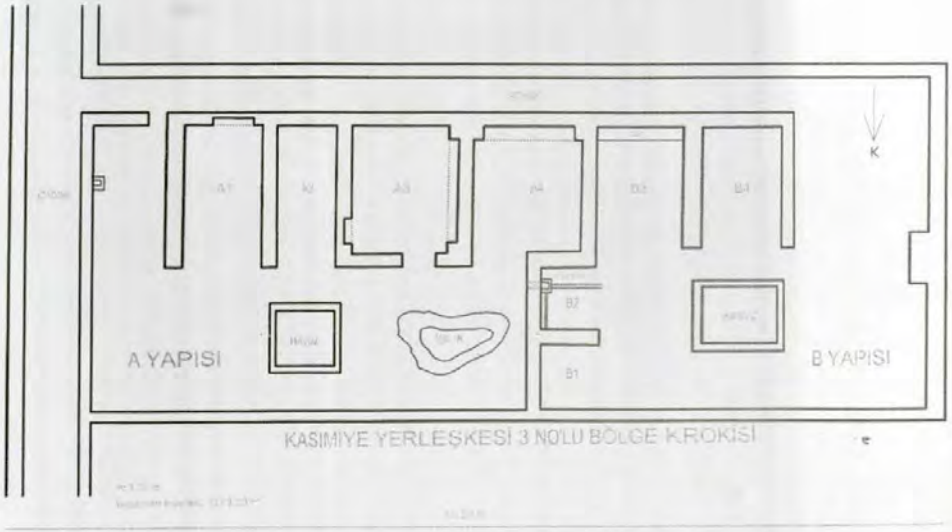

Resim 244: Kasımiye-III Yapısı, yerleşim krokisi.

Resim 245: Kasımiye-III Yapısı, kazı çalışmaları.

Resim 246: Kasımiye III. Yapıları'nda kazı çalışmaları.

Resim 247: Kasımiye III. Yapıları'nda kazı çalışmaları.

Resim 248: Kasımiye III. Yapıları'nda kazı çalışmaları.

Resim 249: Kasımiye III. Yapıları'nda kazı çalışmaları.

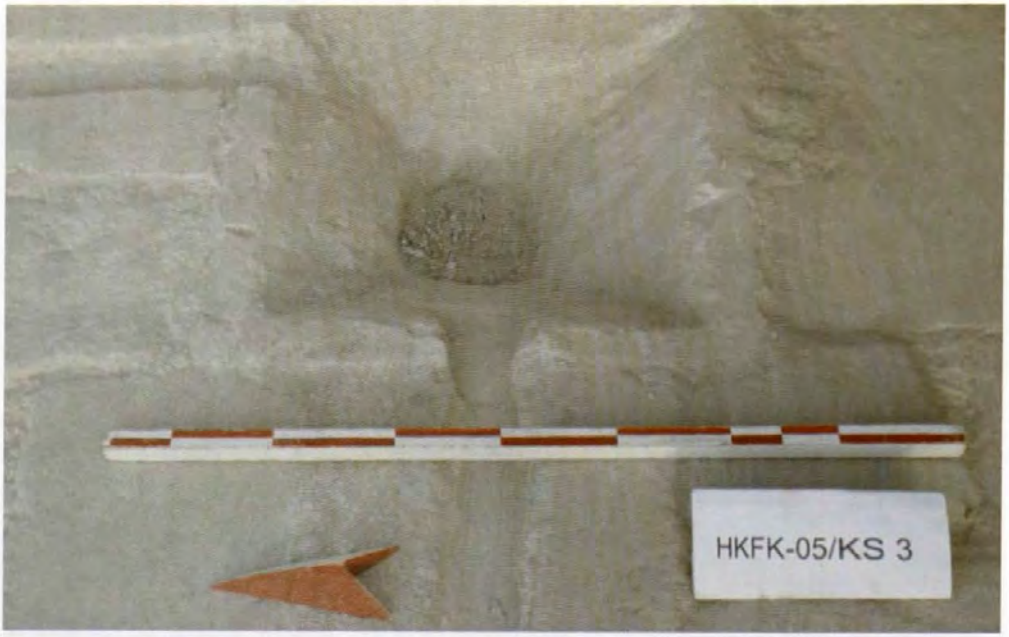

Resim 250: Kasımiye III. Yapıları'nda kazı çalışmaları.

Resim 251: Kasımiye III. Yapıları'nda kazı çalışmaları.

Resim 252: Kasımiye III. Yapıları, batı eyvanı ve havuzu.

Resim 253: Kasımiye III. Yapıları, batıdan görünüşü.

Resim 254: Kasımiye III. Yapıları, güneybatıdan görünüşü.

Resim 255: Kasımiye III. Yapıları, kazı sonrası genel görünüşleri.

Resim 256: Kasımiye Yapıları-IV, genel görünüş.

Resim 257: Kasımiye Yapıları-IV, güneydoğudan genel görünüşü.

Resim 258: Kasımiye Yapıları-IV, kazı çalışmaları.

Resim 259: Kasımiye Yapıları-IV, kazı çalışmaları.

Resim 260: Kasımiye Yapıları-IV, avlu duvarı altında Antik duvar ve su kanalı.

Resim 261: Kasımiye Yapıları-IV, kazı sonrası kuzeydoğudan görünüşü.

Resim 262: Kasımiye Yapıları-IV, doğu bölümü.

Resim 263: Kasımiye Yapıları-IV, havuz ve eyvanlar.

Resim 264: Çevre düzenlemesinden sonra Zeynel Bey Külliyesi.

Resim 265: Çevre düzenlemesinden sonra Zeynel Bey Külliyesi Doğu kanadı.

Resim 266: Zeynel Bey Türbesi'ne 2004 yılında yapılan koruma amaçlı uygulama.

Resim 267: Zeynel Bey Türbesi, 2004 yılında yapılan uygulamanın kaldırılmış hali.

Resim 268: Hamam'da çevre düzenlemesi çalışmaları.

Resim 269: Hamam'da çevre düzenlemesi çalışmaları.

Resim 270: Yamaç-II Yapıları'nda çevre düzenlemesi çalışmaları.

Resim 271: Yamaç-II Yapıları'nda çevre düzenlemesi çalışmaları.

Resim 272: Kazı Evi'nde hasar.

Resim 273: Kazı Evi'nde hasar.

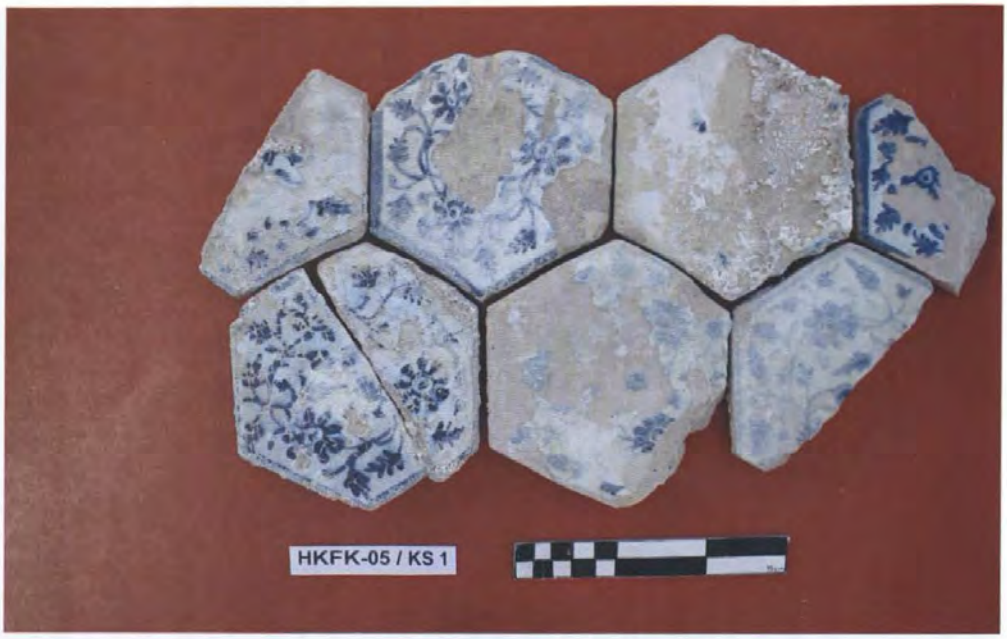

Resim 274: Kasımiye-I Yapısı çinileri.

Resim 275: Kasımiye-I Yapısı çinileri.

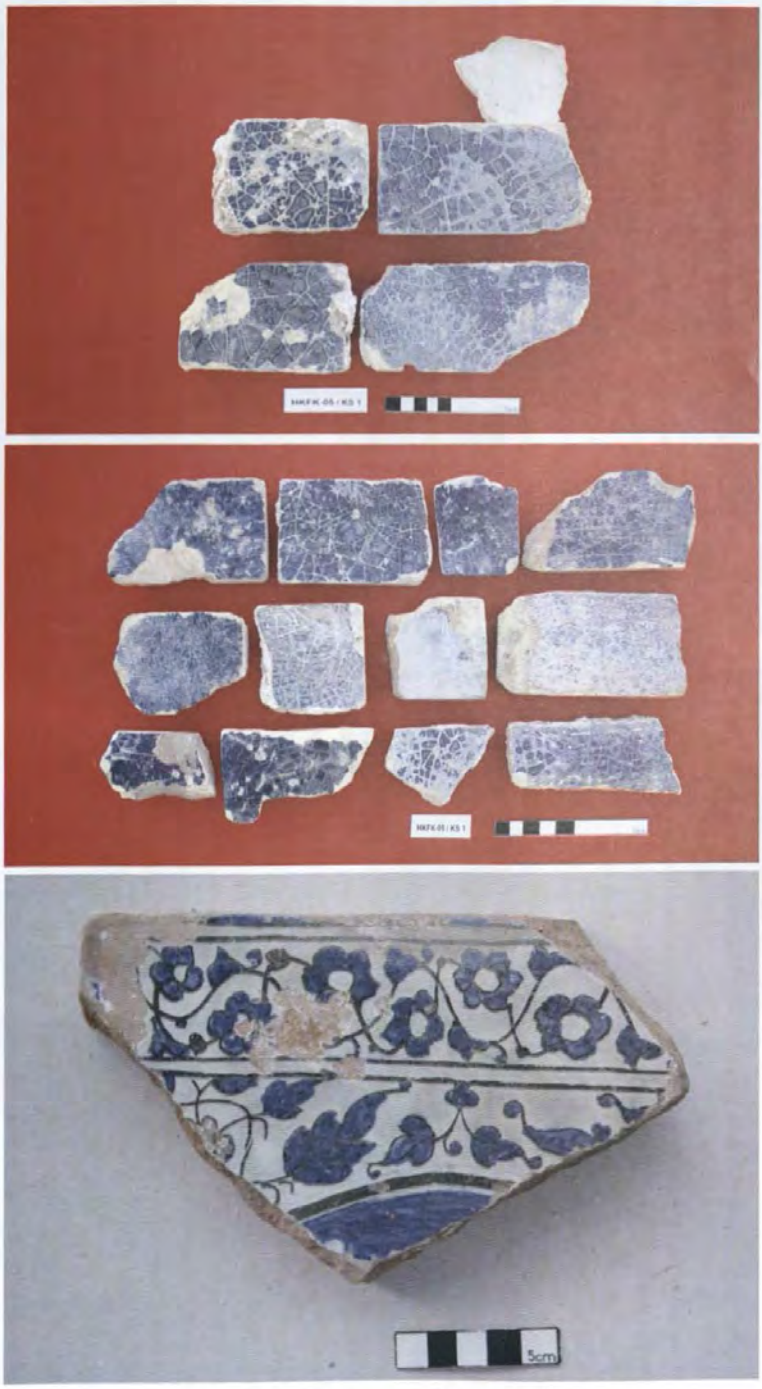

Resim 276: Kasımiye-I Yapısı çinileri.

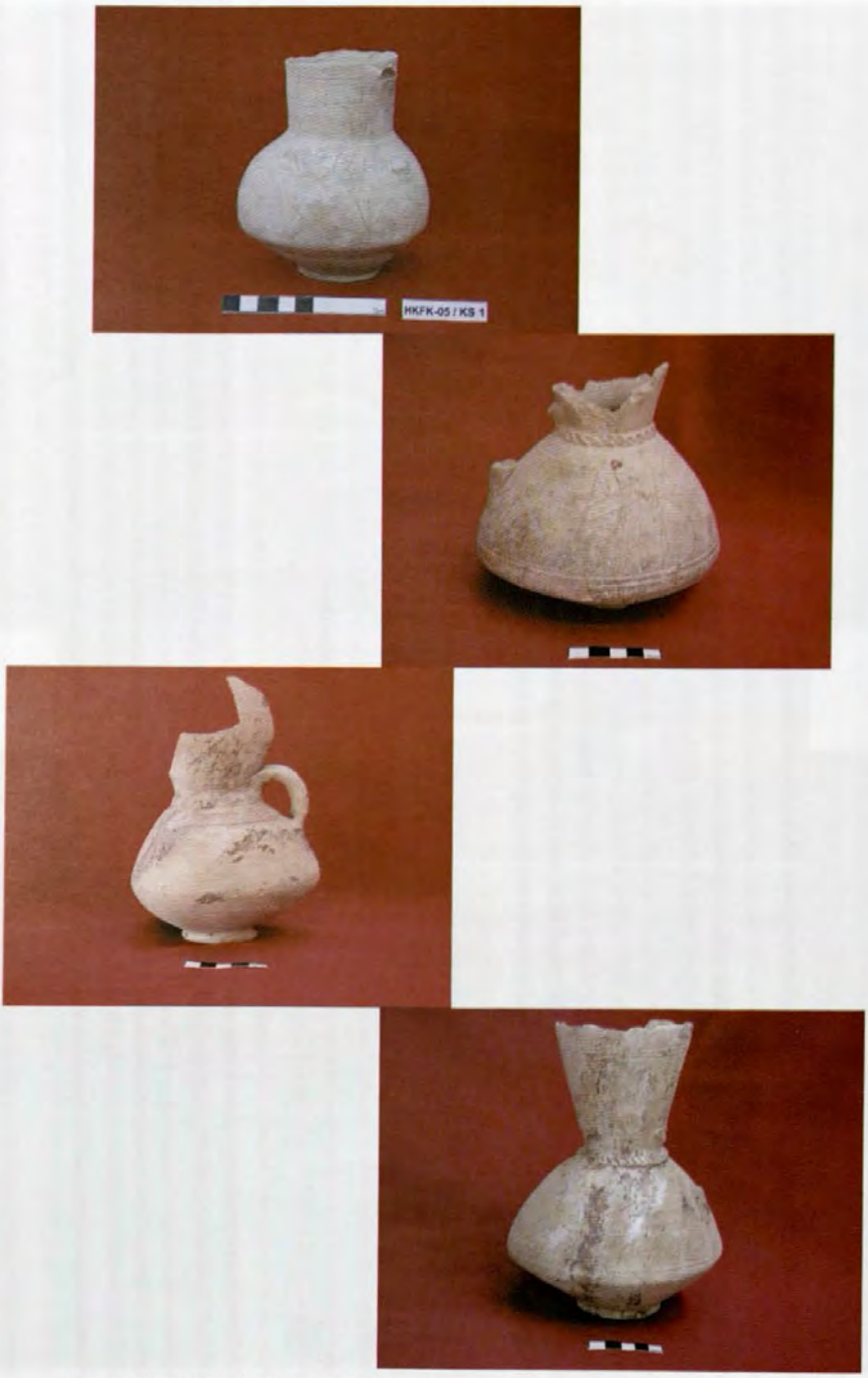

Resim 277: Büyük Saray'da bulunan sırsız seramik kap örnekleri.

Resim 278: Büyük Saray, figürlü sırsız seramik örneği.

Resim 279: Büyük Saray, figürlü sırsız seramik örneği.

Resim 280: Büyük Saray, figürlü sırsız seramik örneği.

Resim 281: Büyük Saray süslemeli sırsız seramik örneği.

Resim 282: Büyük Saray, süslemeli sırsız seramik örneği.

Resim 283: Büyük Saray, figürlü sırsız seramik örneği.

Resim 284: Büyük Saray, sırsız seramik örneği.

Resim 285: Büyük Saray, yazılı sırsız seramik örneği.

Resim 286: Büyük Saray, sırsız seramik örneği.

Resim 287: Büyük Saray, değişik seramik örnekleri.

Resim 288: 2005 kazısında ele geçen değişik seramik örnekleri.

Resim 289: 2005 kazısında ele geçen değişik seramik örnekleri.

Resim 290: 2005 kazısında ele geçen üç ayaklar ve seramik örnekleri.

Resim 291: Büyük Saray'da ele geçen gümüş bilezikler.

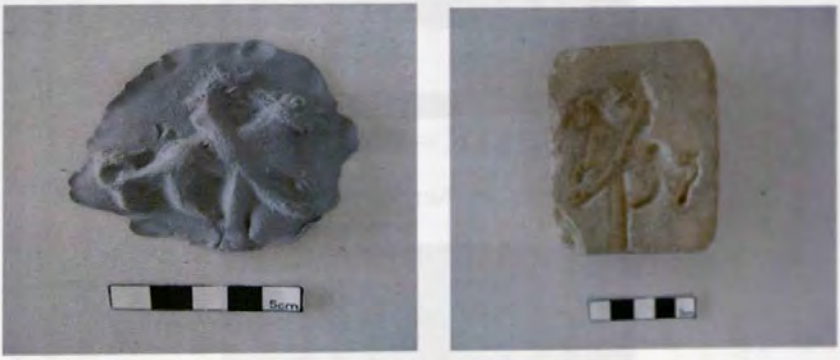

Resim 292: Hamamda ele geçen tılsımlı mühür.

Resim 293: Pipo örnekleri.

Resim 294: Kemik yüzükler.

Resim 295: Sikke örnekleri

Resim 296: Riton örneği.

T.C. BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI
Willy Brandt Sokak No:5 • 06680 Çankaya/ANKARA
Tel: 0.312.442 23 24 • Faks: 0.312.440 13 84 • e-posta: gap@gap.gov.tr • www.gap.gov.tr
BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
Şanlıurfa Tünel Çıkış Ağzı P.K. 155 • 63000 ŞANLIURFA
Tel: 0.414.347 93 85 • Faks: 0.414.347 94 55-347 93 90

Afşaroğlu Matbaası
0.312 425 22 44 - Ankara